

Dokument nr. 5

(1981—82)

Forsvarets ombudsmannsnemnds beretning til Stortinget om virksomheten i tiden 1 januar—31 desember 1981.

REGISTER

	Side
I. Innledning	3
Generelle synspunkter	3
II. Saker som er behandlet	4
Verneplikt, utskrivning, rulleføring	4
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	5
Opptjening, godskriving, tjenestetidens lengde	6
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	7
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr	12
Forlegningsforhold	16
Kosthold	17
Tjenesteforhold	17
Permisjoner	19
Disiplinærsaker	21
Forholdet mellom befal og menige	27
Tillitsmannsordningen	28
Økonomiske forhold	28
Sykesaker	30
Sosiale saker	32
Forsvarets skolevirksomhet	33
Vervede	35
Befalssaker	35
Sivilt personell i Forsvaret	41
III. Ombudsmannsnemndas befaringer	44

I. INNLEDNING

Ombudsmannsnemnda har i 1981 bestått av:

Ombudsmann Edg. Andreassen, Oslo, formann
Kåre Hansen, Oslo
Hans Nordahl Jensen, Bodø
Erlend Rian, Tromsø
Ottar Gravås, Levanger
Per-Kristian Foss, Oslo
Ola D. Gløtvold, Engerdal.

Nemnda har i 1981 holdt følgende møter:

12—13 februar
27 oktober.

Av saker som er behandlet på møtene kan bla nevnes:

Disiplinærkomitéens innstilling.
Tap- og skadeutvalgets innstilling.
Innstilling fra arbeidsgruppen som har vurdert informasjon til vernepliktige forut for førstegangstjenesten.

De saker som nemnda har behandlet er nærmere omtalt under de respektive avsnitt i beretningen.

Nemnda har i 1981 besøkt avdelinger i Harstadområdet og på Østlandet. Under disse befaringene er 10 avdelinger samt kystvakt-fartøyet «Senja» besøkt. Avsnittet Nemndas befaringer omtaler besøkene nærmere.

Også i år har Ombudsmannen, kontorsjefen og nemndas medlemmer holdt orienteringer om ombudsmannsordningen ved en rekke av Forsvarets skoler og ved mange av de tillitsmannskurs som er avholdt ved de forskjellige avdelinger.

Protokoll fra nemndas møter og befaringer følger beretningen som uttrykt bilag.

Generelle synspunkter.

Virksomheten har i 1981 vært lagt opp stort sett som tidligere år.

I beretningen for 1980 pekte nemnda på at forlegningsforholdene ved flere avdelinger er så dårlige at det snarest burde gjøres noe. Situasjonen er ikke endret vesentlig i 1981. Nemnda går nærmere inn på dette under avsnittet Forlegningsforhold og konkluderer her med at det må ganske vesentlige midler til

om man jevnt over skal få til den standard som i dag synes rimelig.

Det er i 1980-beretningen orientert om at det var satt ned et utvalg som skulle vurdere gjeldende regler og praksis når det gjaldt mannskapenes plikt til å erstatte tapte eller skadede militære effekter, og rett til erstatning for tapte eller skadede private effekter de har brukt under tjenesten. Utvalgets innstilling forelå i juni mnd og har bla vært forelagt ombudsmannsnemnda til uttalelse. Nemndas uttalelse er referert under avsnittet Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr. Utvalget har foreslått en rekke tiltak som, hvis de blir gjennomført, vil føre til en praksis mer i samsvar med mannskapenes ønsker.

Ombudsmannen har avgitt en uttalelse om Disiplinærlovkomitéens innstilling som nå foreligger og har vært til høring. Ombudsmannsnemnda har behandlet saken og har sluttet seg til Ombudsmannens uttalelse i møte den 27 oktober. Denne uttalelse er tatt inn i sin helhet under avsnittet Disiplinær-saker.

Ombudsmannen har funnet utvalgets innstilling verdifull. Av mange positive trekk er det pekt på at lovutkastet på enkelte områder innebærer dels en klargjøring av någjeldende bestemmelser, dels en lovfesting av allerede gjeldende praksis. Ombudsmannen er imidlertid på flere punkter uenig med flertallet i utvalget. Det gjelder utvidelse av foreldelsesfristen fra 1 til 2 år, flertallets formulering når det gjelder å legge en refselsesak frem for Generaladvokat/krigsadvokat før avgjørelse treffes, etablering av en klagenemnd som høyeste administrative klageinstans og mulighetene for å kunne utsette fullbyrdelse av refselse.

Ombudsmannsnemnda har også hatt til uttalelse innstillingen om informasjon til de vernepliktige forut for førstegangstjenesten. Nemnda har pekt på at noe av informasjonen i forbindelse med sesjon og tiden før fremmøte burde rettes til foreldrene som i denne perioden også er opptatt av den forestående militærtjenesten. Det ble videre pekt på at Forsvarets Forums innrykksnummer burde omgjøres til et magasin som en lettere ville ta vare på enn en avis. Det ble også reist spørsmål om denne informasjon, som i dag virker overveldende, burde forenkles.

II. SAKER SOM ER BEHANDLET

I 1981 har Ombudsmannen behandlet 227 nye saker. Til dette kommer 19 saker fra tidligere år, tilsammen 246 saker. Av disse er 25 ikke ferdig behandlet i 1981. Avgjørelsen er endret i 77 av sakene.

Som tidligere år er det i tillegg til denne oversikten, behandlet et stort antall henverdelsler om forskjellige spørsmål. Ombudsmannen har her gitt orienteringer og råd om hvordan man best kunne få hjelp til å løse spørsmålene.

Saksfordelingen på forsvarsgrenene og kommandoområdene, samt fordelingen av sakene på de forskjellige saksområder er stort sett som tidligere.

De nye sakene som er behandlet i 1981 er tatt opp av:

Enkelte soldater	170
Grupper av soldater, tililtsmenn, avdelinger eller offiserer på vegne av mannskapene	10
Vervede	5
Befal	34
Sivilt personell	7
Ombudsmannen	1
	<hr/>
	227

Sakenes fordeling på forsvarsgrenene er følgende:

FD og diverse høyere staber	24
Hæren:	
Distriktskommando Østlandet	43
Distriktskommando Sørlandet	12
Distriktskommando Vestlandet	1
Distriktskommando Trøndelag	9
6. Divisjon	39
	<hr/>
Heimevernet	8
Sjøforsvaret:	
Avdelinger på Østlandet	6
Avdelinger på Sørlandet	5
Avdelinger på Vestlandet	10
Avdelinger i Trøndelag	5
Avdelinger i Nord-Norge	19
Fartøyer	4
	<hr/>
	49
Luftforsvaret:	
Avdelinger i Sør-Norge	24
Avdelinger i Nord-Norge	18
	<hr/>
	42
	<hr/>
	227

1979 1980 1981

Menige mannskaper:

Vernepliktig, utskrivning, rulleføring	1	0	2
Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse	30	37	19
Opptjening, godskrivning, tjenestetidens lengde, tjenesteløstelser	7	5	5
Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering	19	56	62
Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr	6	2	8
Forlegningsforhold	6	10	2
Kosthold	0	0	2
Tjenesteforhold	8	17	4
Permisjoner	20	23	16
Velferd	2	2	0
Kantiner	0	0	0
Disiplinærsaker	30	19	19
Forholdet mellom befal og menige	4	4	4
Tillitsmannsutvalg	2	1	0
Økonomiske forhold	11	12	7
Sykesaker, tannpleie, ulykker	13	7	12
Sosiale saker	7	14	11
Forsvarets skolevirksomhet ..	10	11	8
Vervede	3	3	5

Befal og sivil personell:

Utnevnelse, fast ansettelse, konstituasjon etc	1	2	3
Engasjement, åremål etc	10	3	4
Beordring, frabeordring, forflytning, plikttjeneste, avansement, ansiennitet	17	7	8
Aldersgrense, avskjed, oppsigelse	7	4	7
Tjenesteforhold	9	14	6
Permisjoner, ferie	3	0	0
Sykesaker, legetjeneste	3	1	1
Disiplinær- og straffesaker ..	1	1	3
Erstatning	1	1	1
Underbringelse	0	0	0
Familieboliger	2	1	0
Lønn	4	4	4
Godtgjøringer	6	6	4
Pensjon	1	3	0

Verneplikt, utskrivning, rulleføring.

Det er behandlet to saker hvorav den ene er overført til 1982.

En vernepliktig som hadde mottatt sitt krigstjenestekort, klaget over at hele hans personnummer var tatt med under navn og adresse utenpå konvolutten. Han anså dette for å være et grovt brudd på bestemmelsene

om personvern og ba om Ombudsmannens syn på dette.

Ombudsmannen tok saken opp med Datailsynet som ikke anså denne bruk av personnummer som i strid med gjeldende bestemmelse, men allikevel som uheldig. Forskrifter på dette området er under revisjon og vil føre til restriksjoner i bruken av personnummer på åpne postforsendelser.

Forsvarets overkommando opplyste at man holdt seg orientert og ville omlegge sine rutiner ved utsendelse av krigstjenestekort.

Innkalling, fremmøte, fritaking, utsettelse.

Det er behandlet 19 saker i denne gruppe, samtlige saker er ferdig behandlet. De fleste saker gjelder utsettelse med militærtjeneste, enten hele førstegangstjenesten, deler av førstegangstjenesten, repetisjonsøvelse eller HV-tjeneste. I 11 saker er avgjørelsen endret til gunst for klageren.

En vernepliktig hadde søkt om utsettelse med førstegangstjenesten utover 1980 for å fullføre sin handelsutdannelse. Søknaden var avslått, noe han fant urimelig. Han syntes den rulleførende avdeling hadde vist en svært urimelig og uforstående innstilling til hans problemer. Hvis ikke søknaden ble innvilget ville han bli å få store økonomiske problemer. Han anmodet derfor om Ombudsmannens bistand til ytterligere utsettelse med tjenesten.

Nærmere undersøkelser i saken viste at klageren hadde startet på sin utdannelse etter at søknaden om utsettelse var avslått både av den rulleførende avdeling og av nest høyere myndighet. Klageren hadde også i løpet av saksbehandlingen søkt om overføring til siviltjeneste av overbevisningsgrunner. Denne søknaden var imidlertid avslått av Justisdepartementet som fant at det ikke var grunn til å anta at ikke klageren kunne gjøre militærtjeneste uten å komme i konflikt med sin alvorlige overbevisning. Departementet antok at søknaden var begrunnet i ønske om å kunne fortsette sin utdannelse uten avbrudd. Klageren godtok departementets avgjørelse.

Siden mulighetene for utsettelse med tjenesten var prøvet og uttømt før klageren begynte på sin utdannelse, fant Ombudsmannen det vanskelig å forstå klagerens påstand om at han hadde startet sin utdannelse i tillit til at han ville få utsettelse med tjenesten. Slik saken lå an hadde klageren ingen grunn til å tro at utsettelse ville bli gitt til han var ferdig med utdannelsen i 1984. Ombudsmannen fant ikke den avgjørelse som var truffet i saken åpenbart urimelig.

En vernepliktig var innkalt til førstegangstjeneste med bare tre ukers varsel. Han syntes dette var for kort frist til 15 mndrs tjeneste både av hensyn til arbeidsgiver og familie. Rulleførende avdelings innkalling av 10—4-81 til inntaket i juli mnd var av en eller annen grunn ikke kommet klageren i hende. Det var først ved rekommandert brev av 12 juni at klageren hadde fått beskjed om å møte til tjeneste i begynnelsen av juli.

Ombudsmannen foreslo overfor rulleførende avdeling at klageren fikk utsettelse til oktoberinnkallingen. Dette ble innvilget.

En vernepliktig hadde søkt om utsettelse med resterende førstegangstjeneste for senere overføring til Heimevernet på grunn av sykdom og vanskelige forhold i hjemmet. Søknaden ble avslått med den begrunnelse at velferdsgrunnene ikke var tungtveiende nok. Klageren ble gjort oppmerksom på at han kunne påanke avgjørelsen innen en bestemt frist. Avgjørelsen ble ikke påanket. På grunn av en forverret situasjon i hjemmet, søkte han senere om å bli fritatt for ytterligere militærtjeneste. Den rulleførende avdeling gjorde ham oppmerksom på at det ikke var hjemmel for å frita ham for militærtjeneste. Han ble videre gjort oppmerksom på at siden han hadde overstattet ankefristen ville han ikke få den tidligere søknad om utsettelse prøvet av høyere myndighet. Det ble i den sammenheng vist til forvaltningslovens bestemmelser.

Klageren fant dette urimelig og tok saken opp med Ombudsmannen. Ombudsmannen skrev slik til den rulleførende avdeling:

«Menig X har henvendt seg til Ombudsmannen i anledning av at han har fått avslag på sin søknad om utsettelse med førstegangstjeneste med henblikk på overføring til Heimevernet. I avdelingens brev av 13 f m anføres at X ikke har benyttet seg av ankeadgangen og at da ankefristen, som var satt til 17 des 80, er oversittet er han etter forvaltningsloven avskåret fra å få prøvet saken for høyere myndighet.

Som avdelingen har anført foreligger det ikke noe grunnlag for å frita søkeren for førstegangstjeneste. En forstår imidlertid hans henvendelse hit slik at han fortsatt er interessert i overføring til Heimevernet ut fra de velferdsgrunner som han påberoper seg og som han har dokumentert. Etter min oppfatning bør han få adgang til å få saken prøvet av høyere myndighet selv om ankefristen er oversittet. Om han ikke skulle ha noe krav på å få saken innbrakt for ankeinstans, antar jeg at man som begrunnelse herfor ikke kan påberope seg forvaltningsloven. Nevnte lovs bestemmelser om klage og omgjøring, kap VI, gjelder ikke ved behandling av saker etter vernepliktsloven, jfr vernepliktslovens § 47 a.

Klagerens brev til Ombudsmannen av 28 f m med bilag vedlegges, og bes returnert sammen med underretning om den avgjørelse som vil bli truffet i saken.»

Etter fornyet behandling ble utsettelse med resterende tjeneste innvilget. Klageren ville senere bli overført til Heimevernet.

En vernepliktig hadde søkt om utsettelse med en repetisjonsøvelse pga sine studier. Søknaden var avslått. Etter å ha innhentet nærmere opplysninger fra klagerens undervisningsanstalt, tok Ombudsmannen saken opp med vedkommende forsvarsgren.

Klageren var inne i et eksamenssemester med eksamen i 5 fag. Han skulle samtidig påbegynne en skriftlig årsoppgave. Deltaelse i forelesninger, som var skolens primære undervisningsform, var en forutsetning for å kunne gjennomføre studiet. Skolen måtte derfor fraråde et hvert avbrudd i studiet.

På denne bakgrunn ble søknaden innvilget.

En vernepliktig hadde søkt om utsettelse med repetisjonsøvelse fordi hans kone ventet nedkomst i det tidsrom øvelsen fant sted. De hadde to barn på 4 og 8 år som klageren måtte ta hand om.

Regimentet avslo søknaden under henvisning til personellsituasjonen. Man hadde måtte innvilge utsettelse til søkere med søknadsgrunner som måtte gis høyere prioritet enn i dette tilfelle. Søkeren som tilhørte årsklassen 65, hadde hittil avvirket to av de fem repetisjonsøvelsene hans årsklasse skulle gjennomføre.

Klageren påanket regimentets avgjørelse og anmodet samtidig om Ombudsmannens bistand. Klageren skrev slik til ankemyndigheten:

«Jeg viser til min søknad om utsettelse datert 21.3.81 med vedlagte legeattest som sier at min kone venter nedkomst i slutten av mai.

Jeg tillater meg herved å anke Deres avslag datert 23.4. av følgende grunner:

- 1) Tiden fra antatt nedkomst til repetisjonsøvelsens begynnelse er 2—3 uker. Etter som de to tidligere fødsler var henholdsvis 2 og 3 uker forsinket, vil lovbestemt omsorgspermisjon etter all sannsynlighet gå inn i øvelsesperioden. Selv om fødselen kommer som antatt av lægen, er det urimelig å reise fra kone og barn på denne tiden når det er et stort behov for psykisk støtte og praktisk hjelp i huset. Fra tidligere vet vi at stress og uro i den første perioden etter nedkomsten, har resultert i psykiske problemer og vanskeligheter med amming.
- 2) Vi har to barn på henholdsvis 4 og 8 år som skal tas hånd om. Barnehagen og skolen har i øvelsesperioden sommerferie.

3) Dessverre har vi ikke slektninger eller venner som kan være til hjelp i denne perioden.

4) Etter som repetisjonsøvelsen skal foregå på X-moen og i Y mens vår bopel er i Z, blir det svært vanskelig å reise hjem i løpet av øvelsen.

Forhåpentligvis er det mulig å avtjene den nødvendige repetisjonstid på et senere tidspunkt.»

Ombudsmannen uttalte i saken at det synes å være blitt vanlig praksis å innvelge utsettelse i tilfeller som dette. Søknaden ble innvilget.

En vernepliktig som drev eget nystartet konsulentfirma som hadde spesialisert seg på bedriftsformidling og utvikling av samarbeidsløsninger mellom firmaer på internasjonal basis, var innkalt til repetisjonsøvelse. Hans virksomhet var helt basert på hans egen arbeidsinnsats. Han hadde et større prøveprosjekt igang og dette ville stoppe helt opp og få adskillige skadevirkninger. Han hadde søkt om utsettelse og søknaden var avslått både av rulleførende avdeling og av ankemyndigheten.

Det ble fra myndighetenes side pekt på at øvelsen var varslet med 5 mndrs frist, at tjenestebyrdene måtte fordeles mest mulig likt, og at den anførte grunn ikke syntes å være mer tungtveiende enn mange andres.

Klageren fant avgjørelsen urimelig og ba om Ombudsmannens bistand. Av de foreliggende opplysninger fremgikk det at de militære myndigheter ikke hadde fått tilstrekkelig kjennskap til klagerens virksomhet. Klageren hadde ikke greid å attestere de forskjellige opplysninger han hadde gitt.

Etter at attesterte opplysninger ble lagt frem for myndighetene ble søknaden innvilget.

Opptjening, godskrivning, tjenestetidens lengde.

Det er behandlet 5 saker samt 2 fra tidligere år.

En vernepliktig som avtjente sin førstegangstjeneste, hadde fra tidligere 27 dagers tjeneste som aspirant på en befalsskole. Denne tjeneste hadde hans avdeling nektet å godkjenne som førstegangstjeneste.

Ombudsmannen tok saken opp med sentrale myndigheter som i forståelse med avdelingen sørget for at aspiranttiden ble godkjent som førstegangstjeneste.

En vernepliktig hadde ved dimisjon etter førstegangstjeneste fått godskrevet 648 dager som førstegangstjeneste. Han var senere ved

fellesuttak overført til Heimevernet, men hevdet at han ikke kunne innkalles til ytterligere tjeneste. Den vernepliktiges tjeneste utover ordinær førstegangstjeneste, var utdannelse og tid som vervet. Beregningen av tjenestetidens lengde for denne gruppe personell i relasjon til bestemmelsen om 19 mndrs tjeneste i forsvarsgren og Heimevernet har vært noe uklar. Ombudsmannen antok at man bare ville godkjenne som førstegangstjeneste en tid som svarte til førstegangstjenesten i vedkommende forsvarsgren. Dette er imidlertid ikke riktig. En tredjedel av vervingstiden skal også godkjennes som førstegangstjeneste. Dette førte til at klageren hadde utført mer enn 19 mndrs tjeneste. Han ble derfor fritatt for ytterligere tjeneste i fred.

En vernepliktig var ved fellesuttak i 1976 overført til Heimevernet. Han hadde i 1978 utført 4 dagers tjeneste i HV. Han hevdet å ha 21 mndrs tjeneste i Sjøforsvaret fra tidliggere. På hans rulleblad var det oppført 545 dagers førstegangstjeneste som svarer til 18 mndrs tjeneste. Han var nå innkalt til HV-tjeneste igjen, men hevdet at han etter gjeldende bestemmelser om 19 mndrs samlet tjeneste i forsvarsgren og HV ikke kunne innkalles til ytterligere tjeneste.

Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende forsvarsgren som innrømmet at varigheten av klagerens tjeneste og beregningen av hans tjenestetid virket noe forvirrende. Dette hang sammen med at han hadde fått skoleutdannelse med henblikk på verving. Klageren hadde fått for lite av elevtiden godkjent som førstegangstjeneste. Han skulle hatt godkjent 638 dager = 21 mndr. Det var etter dette ikke hjemmel for å kalle ham inn til ytterligere tjeneste i Heimevernet.

En vernepliktig, som hadde totalt 593 dagers tjeneste i Forsvaret fordelt med 484 dager på førstegangstjeneste og 109 dagers repetisjonsøvelse, forespurte om det var anledning til å innkalle ham til ytterligere tjeneste.

Ombudsmannen svarte ham slik:

«Deres brev av 11 d m.

De har ikke opplyst hvor mange repetisjonsøvelser De har gjennomført, men så vidt jeg kan se tilhører De årsklassen 1961.

Tjenesteplikt i fred for vernepliktige menn ut over førstegangstjenesten ble fastsatt av Stortinget i 1957, og inntil 1975 var gjeldende bestemmelser for Hærens vedkommende slik:

- 4 repetisjonsøvelser à 21 dager i den tid den vernepliktige tilhører linjeårsklassene.
- 2 repetisjonsøvelser à 7, 10, eller 12 dager i den tid den vernepliktige tilhører landvernsårsklassene.

Spesialister og andre fagkategorier, inntil 10 pst. av hver avdelings krigsoppsetningsplan, kan i tillegg kalles inn 9 dager i forbindelse med 21 dagers repetisjonsøvelser og 3 dager i forbindelse med de korte øvelser.

Ved overgang til nytt øvingsmønster i 1975 for repetisjonsøvelser i Forsvaret, ble det foretatt følgende endringer i tjenestetidsbestemmelsene slik at disse for Hæren nå er som følger:

Inntil 5 repetisjonsøvelser à inntil 21 dagers lengde i den tid vedkommende tilhører linjeårsklassene. Øvelsens samlede lengde for den enkelte vernepliktige i denne perioden skal ikke overskride 84 dager. Spesialister og visse andre fagkategorier, inntil 10 pst. av avdelingens krigsoppsetningsplan, kan i tillegg kalles inn inntil 9 dager foran hver øvelse. Slik innkalling skal ikke overskride 36 dager for den enkelte vernepliktige.

Inntil to repetisjonsøvelser à 7, 10 eller 12 dager, eller 1 repetisjonsøvelse à inntil 21 dager i den tid personellet tilhører landvernsårsklassene. Spesialister og andre fagkategorier kan i tillegg kalles inn til 3 dager i hver øving.

Innkalling til repetisjonsøvelse bør ikke finne sted oftere enn hvert annet år.»

Da De tilhører landvernsårsklassene (34—44 år), kan De altså innkalles til enten to korte repetisjonsøvelser eller en lang på inntil 21 dager. Det absolutte tak på 19 måneder som det ofte refereres til gjelder bare for tjenesteplikten i og ved overføring til Heimevernet.»

Beordring, overføring, forflytning, frabeordring, dimittering.

Saksantallet i denne gruppe har variert ganske mye i de senere år. I 1977—78 ble det behandlet 35 saker, i 1979 bare 19 saker, mens antall saker økte kraftig til 56 i 1980 og i år ytterligere en økning til 62. De fleste saker gjelder klage over avgjørelse av søknad om å få tjenestgjøre nærmere hjemmet.

De fleste saker som gjelder spørsmålet om å få tjenestgjøre nærmere hjemmet er begrunnet med vanskelige forhold i hjemmet. Det kan være en av foreldrene som nettopp er død, det kan være at foreldrene er skilt, det kan være sykdom — alt sammen grunner som gjør det ønskelig for den vernepliktige å kunne hjelpe til hjemme. Det er fra myndighetenes side lagt opp til en restriktiv linje i slike saker. Ifølge de retningslinjer som er gitt skal en sak vurderes til å være av vesentlig eller avgjørende betydning for den vernepliktiges livsgrunnlag eller personlige velferd dersom en søknad skal kunne påregnes innvilget.

Når det gjelder aktive idrettsfolk er det etablert en særordning for plassering på be-

stemte tjenestesteder under førstegangstjenesten. Det er i år fremmet flere slike saker, i alt 7, for Ombudsmannen enn det som er vanlig. Ombudsmannen finner derfor grunn til å gå litt nærmere inn på gjeldende bestemmelser.

For Hærens vedkommende er det i 1972 truffet avtale med Norges Idrettsforbund om hvordan aktive idrettsfolk under visse forutsetninger kan få avtjene sin førstegangstjeneste på bestemte tjenestesteder. Det opereres på to plan. Idrettsutøvere på landskampsnivå, aspiranter til VM, OL og tilsvarende, etter fordeling av utskrivningsvesenet, fremmer søknad gjennom sitt særforbund direkte til Forsvarets overkommando. For disse utøvere er Hærens idrettstropp det normale tilbud.

Idrettsutøvere på lavere nivå enn de forannevnte fremmer søknad gjennom lag eller særkrets til rulleførende avdeling eller har med seg søknad ved fremmøte. Disse søknader behandles som vanlige overføringssøknader.

Sjøforsvaret har i 1979, på bakgrunn av forhandlinger med Norges Idrettsforbund, truffet en liknende avtale for topputøvere i Norges Roforbund, Norges Seilforbund og Norges Kajakforbund. De nærmere regler svarer omtrent til tilsvarende regler i Hæren. Det er ikke etablert noen ordning for utøvere på lavere plan, og det maksimale antall som går inn under særordningen er satt til 10 stykker.

Det synes å ha vært vanskelig å få de idrettslige myndigheter til å følge den søknadsprosedyre som er lagt opp. Dette er Norges Idrettsforbund gjort oppmerksom på.

For de sakene som er fremmet for Ombudsmannen synes det fortsatt å være slik at idrettsorganene ikke følger reglene. Når det gjelder søknader til Sjøforsvaret er ikke reglene fulgt i noen av de saker som er tatt opp med Ombudsmannen. I en av sakene ble imidlertid søknaden godtatt av sentrale myndigheter fordi søkerens navn fantes på en tidligere innsendt prioriteringsliste. Ombudsmannen fant intet å bemerke til de avgjørelser som var truffet.

De søknader som gjaldt Hæren var alle fra personell under toppnivå. For denne gruppe skal det som nevnt meget til å få en spesiell plassering. Ingen av søknadene var innvilget, men i et tilfelle var det stillet i utsikt en senere mulighet for overføring.

Ombudsmannen viser til det som er sagt i beretningen for i fjor om den usikkerhet som råder når det gjelder dimisjon for den formelle dimisjonsdato og mulighetene for å holde mannskaper tilbake etter den reelle

dimisjonsdato. Ombudsmannen opplyste samtidig at saken var tatt opp med sentrale myndigheter. Generaladvokaten har avgitt følgende uttalelse til disse spørsmål:

«I likhet med foregående år har man i St prp nr 1 fått hjemmel for dimisjon av vernepliktsmassen inntil 14 dager før fastsatt dato. Vedtaket lyder, jfr vedtakspost J i St prp nr 1 (1980—81):

«At vernepliktsmassen kan dimitteres inntil 14 dager før de fastsatte dimitteringsdatoer når spesielle forhold gjør dette nødvendig. Nærmere bestemmelser fastsettes av Forsvarsdepartementet.»

Forslaget er begrunnet med ønsket om å holde antall tjenestegjørende dager på det forutsatte nivå i terminen, m a o av budsjettmessige grunner. Jeg er ikke kjent med hvordan ordningen gjennomføres i detalj, men såvidt jeg vet er mannskapene tildels dimmittert 14 dager før tiden (bl a kontingent 1/80 i Hæren) eller innkalt senere (kontingent 3/80 i Hæren).

Som kjent er ordningen ikke ny, jfr St prp nr 1 for 1969—70 s 56, samt FDs regler inn tatt i KtF 1969 s 98 flg.

Ombudsmannen for Forsvaret tok i 1971 (ref Ombudsmannsnemndas innberetning til Stortinget for 1971 — dok nr 5 s 20) opp spørsmålet om hvorvidt soning av vaktarrest i tidsrommet mellom reell og formell dimisjonsdato var å betrakte som soning etter endt førstegangstjeneste og derfor undergitt de begrensninger som gjelder for dette. Etter innhentet uttalelse fra Generaladvokaten og FO bestemte FD at det er den faktiske dimisjonsdato som skal legges til grunn for spørsmålet om soning etter endt tjeneste. (Det vises i denne forbindelse til dok nr 5 (1972—73) — Ombudsmannsnemndas innberetning til Stortinget for 1972 s 20).

Selv om departementets avgjørelse bare gjelder spørsmålet om soning etter den dato vedkommende uten refselen ville forlatt sin avdeling, må antakelig samme syn legges til grunn når det gjelder adgangen til individuelt å holde mannskapet tilbake etter den dato han ellers ville vært dimmittert. Jeg mener således at det normalt ikke er adgang til å holde mannskaper tilbake for etterforskning av disiplinære forhold de har gjort seg skyldig i, eller i påvente av avgjørelse i saken enten i første-instans eller etter ankebehandlingen osv. Når jeg nå tar denne saken opp skyldes det at jeg fra Ombudsmannen for Forsvaret er gjort kjent med et tilfelle hvor to mannskaper som skulle vært dimittert 29 desember 1980 ble holdt tilbake over nyttårshelgen på grunn av et mindre disiplinært forhold. Mannskapene ble så refset med en streng irettesettelse den 2 januar 1981 og deretter dimittert. Etter min oppfatning kan ikke reglene praktiseres slik. Såfremt adressatene er enige, tilrår jeg at underlagte avdelinger orienteres herom.

På den annen side kan jeg ikke se at Stortingets vedtak slik det er sitert foran etablerer noen subjektiv rett for det enkelte mannskap til å bli dimittert før tiden. De utfyllende regler som er gitt av Forsvarsdepartementet lyder for det aktuelle punkt ved-

kommende slik (etter endring inntatt i KtF 1972 s 142):

«Når praktiske hensyn som forlegningsvansker ved kontingentavløsninger, transportproblemer som følge av stor sivil trafikk o l gjør det nødvendig — og forholdene forøvrig (beredskap, utdanning m v) ikke er til hinder for det — kan tillates at (grupper av) vernepliktige mannskaper dimittes inntil 14 dager før fastsatt dimitteringsdato.»

Ut fra dette legger jeg til grunn at det er anledning til å dimittere deler av en kontingent mens andre deler må stå tiden ut fordi tjenestlige grunner — det er her nevnt beredskap og utdanning — hindrer dimisjon før tiden.

Under de vilkår som reglene oppstiller må det derfor være anledning til en puljevis/avtrappet dimisjon ved avdelingen og derved en saklig begrunnet forskjellsbehandling.

Som adressat og gjenpartsadressater vil være kjent med har jeg overfor Justisdepartementet foreslått bl a at vernepliktsloven får en tilføyelse som åpner adgang til å pålegge tilleggstjeneste hvorved ulovlig fravær tas igjen dag for dag. Tilsvarende gjelder som kjent i dag for tjenesteppliktige etter milinærnekerloven. En slik endring i lovverket vil sannsynligvis kreve noen tid. Spørsmålet er imidlertid om man ikke innen rammen av forannevnte bestemmelser delvis kan løse problemet. Forutsetningen for dette er at ordningen med dimisjon før tiden blir opprettholdt i en ikke ubetydelig utstrekning. Hva jeg har i tankene er at mannskaper med ulovlig fravær på tilsammen mere enn f eks syv dager, unntas fra ferdimisjon. Etter mitt skjønn vil dette ikke stride mot likhetsprinsippet. Tvert i mot kan det oppfattes å være i samsvar med et slikt prinsipp når de som ulovlig har forkortet sin faktiske tjeneste, ikke dertil dimittes før tiden. Dette er med andre ord ikke spørsmål om opptjening av forsømt tjeneste — noe som er underlagt helt spesielle kriterier — men spørsmålet om å stå tjenestetiden ut.

Jeg er selvsagt klar over at i den utstrekning ferdimisjon oppfattes som et gode, vil fratakelsen av dette lett få et pønalt preg. Ved en totalvurdering finner jeg imidlertid at den tvil som foreligger bør gå i favør av de tjenestlige behov som så åpenbart foreligger når det gjelder tiltak som kan begrense de ulovlige fravær. Forutsetningen må imidlertid klarligvis være at ordningen gjøres kjent på forhånd slik at konsekvensene også i denne relasjon ved ulovlig fravær kan tas i betraktning. Formelt kan ordningen etableres gjennom en tilføyelse til bestemmelsene i KtF 1969, med endringen fra 1972 (pkt. 1).

Jeg foreslår imidlertid at man foreløpig stiller saken i bero i påvente av om Justisdepartementet vil fremme et forslag til Stortinget om endring i vernepliktsloven slik at man får direkte lov hjemmel for å pålegge opptjening av forsømt tjeneste.»

Generalinspektøren for Hæren erklærte seg i det vesentlige enig i Generaladvokatens syn, men tok allikevel forbehold om at unntak fra hovedregelen måtte kunne aksepteres, således

burde det i tilfelle med alvorlige forgåelser like før dimisjon være adgang til å holde personell tilbake av hensyn til etterforskningen eller for å unngå bevisforspillelse.

En vernepliktig, som gjorde tjeneste som sanitetsassistent, var mens han gjorde førstegangstjeneste under årskonferansen i Metodistkirken ordinert til metodistprest og tjeneste som pastor ved X metodistmenighet. Han var interessert i å bli gjort kjent med bestemmelsene for fortsatt tjeneste i hans tilfelle.

Ombudsmannen svarte ham slik:

«Det vises til Deres brav av 29 f m.

Når det gjelder Deres søknad om tidligere dimittering som er fremsendt gjennom Metodistkirken, har jeg henvendt med til X sjøforsvarsdistrikt som har søknaden til behandling. Etter det jeg fikk opplyst vil De kunne regne med å få søknaden innvilget slik at dimittering i tilfelle vil finne sted pr 1 september 1981.

Bestemmelser om presters militære tjenestepplikter er gitt i vernepliktslovens § 3 og i Utskrivningsreglementet fastsatt ved Kgl res av 18 desember 1970. Herav følger at ordinerte prester eller forstandere for ordnede dissentermenigheter er fritatt for verneplikt. Så fremt de har utført militærtjeneste før ordinasjon/tilsetning, kan de imidlertid av Feltprestkorpset (FPK) kalles inn til tjeneste som feltprester. Fritatt for tjeneste som feltprest er bl a forstandere for ordnede dissentermenigheter i hovedstilling og prester i ordnede disentermenigheter som er hovedledere for landsomfattende kristelige organisasjoner for indre og ytre misjon.

Såvidt jeg kan se er De ordinert under førstegangstjenesten og må vel da kunne sies å ha utført militærtjeneste slik at De kan pålegges plikt til å gjøre tjeneste som feltprest med mindre De bekler en stilling som under enhver omstendighet er unntatt fra denne tjenesteplikt, jfr foran. Hvorvidt det kan være aktuelt å innkalle Dem til feltpresttjeneste, kan jeg vanskelig ta standpunkt til og vil tilrå at De tar dette spørsmål opp med Feltprosten, adresse: Oslo mil/Akershus, Oslo 1 (tlf.: 40 30 30, linje 3490).»

En rekke saker gjaldt overføring til Heimevernet for avtjening av førstegangstjenesten etter Heimevernets mønster.

En fisker søkte om overføring til Sjøheimevernet etter endt rekruttskole. Han hadde tenkt å ta kystskippereksamen i løpet av rekruttskolen. Hvis han ikke fikk overføring til HV kunne han miste plassen sin ombord. Han ville miste torskefiske og dermed de inntekter som skulle til for å skaffe seg de garn etc som fiskeren selv må holde i hans distrikt.

Saken ble drøftet både med den rulleførende avdeling og med det sjøforsvarsdistrikt hvor klageren skulle tjenestgjøre. Det synes å være på det rene at både mange fiskere og

fiskeskippere var adskillig vanskeligere stillet enn klageren. Ombudsmannen hadde derfor intet å bemerke til at søknaden var avslått.

En vernepliktig, som under rekruttskolen var gitt spesialutdannelse, hadde søkt om overføring til HV for resttjeneste. Søknaden ble avslått av våpeninspektøren med den begrunnelse at den styrken som var til disposisjon for overføring til beredskapsavdelingene allerede var alt for liten.

Klageren fant avgjørelsen ansvarsløs sett i forhold til de problemer han selv blir påført. Han hadde husdyr og maskiner til en verdi av ca. 200 000,—. Han drev med sauer, noe som til visse tider, f.eks. i lammingen, var meget arbeidskrevende. Han hadde ingen muligheter for arbeidshjelp. De forskjellige forhold han hadde anført var godt dokumentert.

Ombudsmannen fant grunn til å ta saken opp med sentrale myndigheter. Ombudsmannen pekte på at det var dokumentert vektige velferdsgrunner for overføring til HV. Hvis den tidligere avgjørelse ble opprettholdt, ba Ombudsmannen om at klageren måtte få utsettelse med resttjenesten.

I samråd med våpeninspektøren bestemte vedkommende forsvarsgren at overføring til Heimevernet skulle iverksettes.

En vernepliktig som drev foreldrenes gårdsbruk hadde søkt om overføring til Heimevernet etter rekruttskolen. Søknaden var avslått av rulleførende avdeling. Avgjørelsen var påanket, men avslaget var opprettholdt av Hærstaben. Klageren fant ikke å kunne godta Hærstabens avslag og be om Ombudsmannens bistand.

Hærstaben hadde gitt denne begrunnelse for sitt avslag:

«Forsvarets overkommando/Hærstaben viser til soldatens anke, påtegninger og øvrige saksdokumenter, samt BPH 3-021 pkt 17 b og ref c. Soldaten møtte til tjeneste i innkalling 1/81 og tilhører helsegruppe A.

Hans foreldre eier og driver et gårdsbruk på ca 50 mål med tilleggsjord på ca 30 mål. Det er videre kartlagt dyrkningsfelt på 25 mål, hvorav en firedel må være ferdigdyrket innen 1983 for å oppnå tilskott. Han vil selv utføre dette arbeidet. Hans far er i fullt arbeid utenom gården som sjåfør. Av øvrig familie går en bror på yrkesskole og en på ungdomsskole. Soldaten skal i fremtiden selv drive bruket og sats på gårdsdriften som eneste levevei. For å få den nødvendige del av dyrkningsfeltet ferdig innen 1983, mener han at utført førstegangstjeneste vil hindre ham i å oppnå dette. Han søker derfor overføring til Heimevernet.

Det fremgår av saksdokumentene at søkeren ikke er eier av gården samt at gården ikke representerer familiens hovedutkomme. Soldaten har to brødre som antas å være hjem-

meværende og som derved kan være behjelpelig med driften.

Hærstaben vurderer nydyrkningsplanen til å være kjernen og hovedgrunnlaget i soldatens søknad om overføring. I den sammenheng antar Hærstaben at avtjening av førstegangstjenesten ikke har kommet overraskende på og således må ha vært vurdert under planlegging av den påtenkte utvidelse.

Inkludert avtjening av førstegangstjenesten kan ikke HST se at tiden til disposisjon fram til 1983, for opparbeidelse av tilstrækkelig nydyrkningsareal for å oppnå arealtilskott, blir for knapp til at dette mål kan nås.

HST ser det som urealistisk at dette arbeid helt er prisgitt soldatens arbeidsinnsats alene, men at utvidelsen må ses på som et familieforetagende med den hjelp og støtte dette innebærer.

HST legger i likhet med regimentet vesentlig vekt på den aktuelle bemanningssituasjon ved den avdeling han tjenestgjør ved. Den er i dag ca 30 mann under fastsatt styrke og ytterligere reduksjon kan ikke aksepteres utover absolutt tungtveiende årsaker.

Ut fra en samlet vurdering kan ikke HST se at det foreligger særlig tungtveiende årsaker som skulle hjemle overføring i henhold til bestemmelsene i BPH 3-021 pkt 17 b.

HST finner heller ikke at kriteriene jfr ref c i dette tilfelle gir grunnlag for overføring ut fra direktivets intensjoner. HST kan derfor ikke imøtekomme soldatens anke.»

På bakgrunn av den strenge praksis som følges i slike saker fant ikke Ombudsmannen avgjørelsen åpenbart urimelig. Avgjørelsen var etter Ombudsmannens oppfatning saklig begrunnet.

En vernepliktig hadde søkt om å få tjenestgjøre i nærheten av hjemstedet for å kunne delta i arbeidet på foreldrenes gård i fritiden. Av samme grunn hadde han søkt kokkeutdannelse.

Han opplyste at han var forespeilet å komme til en passende avdeling hvor han ville få 7 dagers tjeneste og 7 dager fri. Dette ville passe bra med arbeidsoppgavene hjemme. Isteden hadde han nå fått beskjed om at han skulle overføres til Brigaden i Nord-Norge.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen som bekreftet at alle som ble tatt ut til kurs ble klart foreholdt at de skulle dekke bestemte stillinger i Nord-Norge og at søknader om utsettelse og overføring ikke var aktuelt. Disse betingelser skrev soldene under på når de søkte om kurs.

Ombudsmannen fant at klageren måtte være orientert om den fremtidige tjeneste selv om han hevdet at han ikke hadde lest det søknadsskjema han hadde undertegnet. De velferdsgrunner som var anført for overføring var heller ikke særlig tungtveiende. Ombudsmannen fant derfor ikke avslaget på søknaden om overføring åpenbart urimelig.

En vernepliktig som hadde en sørre kjeve- og tannstillingsanomali som var under behandling av hans private tannlege på Vestlandet, hadde søkt om overføring til Vestlandet for at han lettere skulle kunne gjennomføre de månedlige besøk hos tannlegen. Søknaden var avslått både av våpeninspektøren og av forsvarsgrenstaben. Soldaten skulle imidlertid få tjenestgjøre på Østlandet i stedet for å bli sendt til Nord-Norge.

Forsvarsgrenen hadde bygget på den forutsetning at Forsvarets tannlegesjef i samarbeid med soldatens tannlege skulle finne frem til en praktisk løsning slik at behandlingen kunne fortsette.

Det var intet opplyst om hva den praktiske løsning egentlig gikk ut på. Det var heller intet sagt om hvordan det ville bli ordnet med den månedlige permisjonen klageren måtte ha. Reiseutgifter var også et spørsmål som måtte løses. Ombudsmannen fant derfor grunn til å ta saken opp med tannlegesjefen for å få disse spørsmål avklart.

Tannlegesjefen bekreftet at han hadde ordnet med den private tannlege slik at den kjeveortopediske behandling kunne fortsette. De permisjons- og reiseproblemer som ordningen ville medføre var avdelingen gjort oppmerksom på og villig til å løse på en positiv måte.

Ombudsmannen fant etter dette at avslaget på søknaden om overføring ikke kunne sies å være åpenbart urimelig.

En vernepliktig hadde søkt om å få tjenestgjøre i Stavangerdistriktet etter rekruttskolen. Grunnen var at hans far var syk og av og til trengte hjelp. Søknaden var ikke anbefalt av rekruttskolen og avslått av våpeninspektøren.

Faren hadde tidligere hatt hjerteflimmer. Han var helbredet, men hadde fått dårlige nerver. Han drev eget revisjonsfirma og trengte i visse perioder hjelp av den vernepliktige.

Ved avgjørelsen var det lagt vekt på at den vernepliktige hadde tre brødre på 20 — 25 — 27 år som studerte i Oslo og Bergen, og at disse også måtte kunne hjelpe sin far i de perioder dette var nødvendig.

Ombudsmannen fant ikke avgjørelsen åpenbart urimelig.

En vernepliktig hadde pga sin kones helse-tilstand søkt om å få overføring til tjenestested nærmere hjemmet. Søknaden ble avslått av den rulleførende avdeling. Ankemyndigheten fant imidlertid at søknaden burde innvilges. Det ble lagt vesentlig vekt på at hustruen var operert 2 ganger for brystsvulst

og at hun nå for 3 gang hadde merket ny svulst. Dette hadde forsterket hennes nervøsitet for å være alene. Hennes nervøsitet hang også sammen med at hun var utsatt for mobbing av ungdom på stedet.

En vernepliktig som var valgt til medlem av kommunestyret på sitt hjemsted, hadde søkt om overføring til tjenestested nærmere hjemmet for bedre å kunne ivareta sine kommunale verv. Søknaden var avslått. Det samme var en søknad om permisjon til kommunestyremøte.

Dette er et aktuelt spørsmål som Ombudsmannen har omtalt i de to siste meldinger til Stortinget.

Den vernepliktige skrev slik til Ombudsmannen:

«Jeg viser til telefonsamtale med ombudsmannen, fredag den 12 d.m. Vedlagt sender jeg dokumentene til min søknad om overflytting til X, som De ba om å få oversendt for vurdering.

Jeg kan nevne at etter at jeg mottok svaret fra Y søkte jeg permisjon for å delta på kommunestyremøte den 17 d.m, et møte som bl annet behandler budsjettet i kommunen, og som således er meget viktig. Her fikk jeg søknaden avslått med henvisning til pkt 4 i svaret fra Y.

Denne situasjonen er meget beklagelig, ikke bare for meg, men også for de som har valgt meg inn i kommunestyret og flere nemnder. Jeg føler meg innvalgt som representant for ungdommen, og det er meget beklagelig at forsvaret hindrer meg i å utføre min oppgave tilfredsstillende. Et avbrekk i dette arbeidet i en nımånedersperiode fører til en vanskelig situasjon når en skal begynne på igjen. I realiteten vil avbrekket bli lengre enn ni måneder.

Jeg har ennå ikke anket saken, men kommer til å gjøre det når jeg får Deres uttalelse i saken. Skulle det være noen uklarheter i saken, eller ønsker De tilleggsopplysninger kan jeg treffes over telefon

Jeg håper på en positiv uttalelse i denne saken. Jeg ser det slik at denne saken ikke har omfang bare rundt min situasjon, men er viktig og nødvendig for de personer som kommer ut for lignende saker i fremtiden.»

Y hadde da gitt denne begrunnelse:

«Y viser til ovenstående der avd Z med anbefaling fremmer søknad fra NN om overføring til X.

Soldaten er av innkalling 2/80 og ventes å dimittes primo april 1981.

Som grunn for søknaden opplyser soldaten at han er medlem av kommunestyret, og medlem av nemnder og utvalg innen kommunen. De kommunale vervene tilsier 3 møter pr mnd.

I følge kommuneloven av 12 nov 54 nr 1, paragraf 17, skal varamann rykke opp og fungere som representant der hvor det faste medlem er midlertidig fraværende. Soldaten er innvalgt i kommunestyret for en periode

på 4 år, og et midlertidig fravært på 9 mndr burde derfor ikke bety så mye.

På grunnlag av foranstående finner Y ikke å kunne imøtekomme søknaden fra NN om overføring til X.

For at soldaten skal få helhet i sin tjeneste, anbefaler Y soldaten å komme til en ordning med kommunen slik at varamann kan møte i de verv han skal delta i.»

På grunn av FO's direktiv om behandling av slike saker fant Ombudsmannen grunn til å forelegge saken for Hærstaben:

«Det vises til vedlagte brev datert 15 des 80 med bilag som Ombudsmannen har mottatt fra menig NN, avd Z.

Som det vil ses har NN søkt om overføring til X for bedre å kunne vareta sitt verv som medlem av kommunestyret. Søknaden er avslått av Y, jfr påtegning av 9 des 80. NN opplyser at en senere søknad om permisjon for å delta i kommunestyremøte også er avslått under henvisning til pkt 4 i svaret fra Y.

Ifølge FOs direktiv av 28 nov 79 om at avdelingenes avslag på søknader om permisjon for å delta i kommunestyre og fylkesting skal meldes til FO, jfr i denne forbindelse også FOs ref 54679/80/526.1, finner jeg å burde forelegge saken for overkommandoen til uttalelse. Jeg tør også forespørre om hvordan FO stiller seg til spørsmålet om overføring til nytt tjenestested i et tilfelle som det foreliggende.

Bilagene bes returnert med svaret.»

FO avga denne uttalelse i saken:

«Forsvarets overkommando/Hærstaben viser til soldatens redegjørelse samt OFFs påtegning og saksdokumenter.

Grunnlag for søknaden er soldatens verv som medlem av kommunestyret samt medlem av nemnder og utvalg innen kommunen. Disse verv tilsier 3 møter pr måned.

I kommuneloven av 12 nov 1954 nr 1 paragraf 17, er det utlagt at varamann etter nummerorden skal fungere som representant i kommunestyre eller formannskap der hvor fast medlem er midlertidig eller varig fraværende. HST ser dette som retningsgivende også for fylkes- og kommunalt oppnevnte organer.

Permisjonsdirektivets vedlegg 7 fastsetter hvilke ombud som innebærer krav om permisjon. Vedlegg 7 tilstår i en viss utstrekning permisjon for utførelse av oppdrag pålagt i medhold av lov, så som sete i kommunestyre, likningsnemnd eller oppnevnt til funksjoner ved domstolene.

NN innehar ikke verv som i henhold til bestemmelsene gir krav på permisjon. Han kan derfor ikke påregne permisjon til møter som avholdes.

Avtjening av førstegangstjenesten vil innebære at han må betrakte seg som midlertidig fraværende, noe som igjen medfører at han ikke vil kunne bekle sine verv fullt ut. HST ser positivt på hans engasjement og interesse for de verv han innehar og det er forståelig at soldaten ønsker å ivareta disse i størst mulig utstrekning. På den andre side vil han måtte akseptere at andre og grunnleggende samfunnsplikter i kortere eller lengre perioder

vil gripe inn i og gå foran private eller kommunale verv av denne art.

I de tilfelle hvor permisjon medfører lange og hyppige fravært fra avdelingen, kan det ikke påregnes permisjon for å dekke kommunale verv.

Heri ligger også at et kommunalt engasjement ikke bør utvides under førstegangstjenesten.

HST vil forøvrig vise til svar på tilsvarende forhold som NNs, jfr ref b.

Overføring til nytt tjenestested med grunnlag i ivaretagelse av ombud er i t gjeldende bestemmelser ikke hjemlet. Dette samt de begrensninger som permisjonsdirektivet gir om ivaretagelse av ombud og kommunelovens bestemmelser om bruk av varamann i disse tilfeller gjør at HST ikke kan innvilge NNs søknad om overføring til X.

Forøvrig viser HST til FO/Ps uttalelse til OFF, jfr. ref e.»

Ombudsmannen fant i det vesentlige å kunne slutte seg til FO/Hærstabens uttalelse og fant ikke den avgjørelse som var truffet åpenbart urimelig.

Uniformer, personlig utstyr, erstatning for tap av utstyr.

Det er behandlet 8 saker innen denne gruppe.

En vernepliktig hadde søkt om erstatning for kontaktlinser han hadde mistet under tjenesten. Kravet om erstatning var avslått av de militære myndigheter, i siste omgang av Forsvarsdepartementet. Denne avgjørelse ble funnet urimelig, og saken ble tatt opp med Ombudsmannen med denne begrunnelse:

«Refererer til telefonsamtale av 16 juli d a.

Søknad om erstatning for tapte kontaktlinser ble fremmet av X 25/5, og ble til slutt avslått av Forsvarsdepartementet 10/7 da.

Undertegnede ønsker i samråd med og på vegne av X å ta saken opp med Ombudsmannen, da resultatet etter vårt skjønn finnes urimelig.

Det faktiske hendelsesforløp fremgår av vedlegg 3 og 7 i de vedlagte sakspapirer.

Det er for så vidt klart at etter sin ordlyd hjemler ikke KTF avd. I 1976 nr. 10 III erstatning ved tap av kontaktlinser. Det finnes vel ei heller noe selvstendig erstatningsgrunnlag å henge kravet på, selv om Negitiorium Gestio-betraktninger kanskje kunne ha en viss relevans i dette tilfelle.

Imidlertid synes rene rimelighetsbetraktninger å veie tungt her.

Bruk av kontaktlinser må sies å ha blitt adskillig mer vanlig siden 1976, og kan vel ikke lenger sees på som noe særlig dyrere og mer spesielt enn briller, — et synspunkt som synes å ligge til grunn for de ovennevnte regler. Soldaten hadde her ikke fått tid til å skifte til briller da han ble tilkalt for å hjelpe til med å slukke en skogbrann, noe som må sies å ligge utenfor det naturlige tjenesteområdet for soldaten. Sett fra de

militære myndigheters side er det langt mer påregnelig at slike og lignende skader kan oppstå ved slik ekstraordinær tjeneste.

Prisen for nye kontaktlinser for X, synes heller ikke å ligge over det som ville vært normalt for et par briller. På samme tid er 420 kroner et merkbart utlegg for en soldat på dagpenger.

Med grunnlag i de ovennevnte betraktninger synes det derfor rimelig i denne konkrete sak å gjøre et unntak fra de gjeldende bestemmelser, evt. å innvilge søknaden ved en analogi av reglens pkt. 8. De nevnte vilkår i pkt. 8 er jo forøvrig oppfylt.

Generelt sett vil jeg bemerke at reglene på området synes å være for stramt formet, med alt for små muligheter til skjønsmessige vurderinger av de mer spesielle skadetilfeller som nødvendigvis må oppstå. Forøvrig kan til slutt nevnes at søknaden til avdelingen, så vidt jeg kan se, er avslått med henvisning til ikkegjeldende bestemmelser.

Dette var kun et kort forsøk på å klargjøre vårt syn på saken, og bakgrunnen for at vi finner det ønskelig å oversende saken til Ombudsmannen. Vi håper at De vil vurdere forholdet, og underrette X så snart som mulig.»

Etter å ha innhentet nærmere opplysninger om klagerens bruk av kontaktlinser, om han hadde fått briller av Forsvaret, hans kjennskap til Forsvarets ansvarsfraskrivelse etc, tok Ombudsmannen saken opp med Forsvarsdepartementet slik:

«Det vises til ovennevnte referanse og telefonsamtale med byråsjef Mauroy den 11 d m.

Saken er tatt opp med OFF i brev fra sjt Y, av 27 f m som har henvendt seg hit på vegne av X. Det anføres at FDs avslag finnes urimelig selv om det erkjennes at gjeldende bestemmelser, jfr KtF avd I, avsnitt III (1976), etter sin ordlyd ikke hjemler erstatning ved tap av kontaktlinser.

Jeg er enig med søkeren i at sterke rimelighetsgrunner taler for at skadelidte får sitt tap dekket av Forsvaret og kan for så vidt slutte meg til det som i den anledning er anført av sjt Y. Jeg har imidlertid bedt om en del tilleggsplysninger fra søkeren når det gjelder hans bruk av kontaktlinser og om han har vært kjent med Forsvarets ansvarsfraskrivelse. Jeg viser til kopi av mitt brev til sjt Y av 30 f m og hans svar i brev av 5 d m.

Etter det opplyste har søkeren fått tilpasset kontaktlinser før han begynte sin førstegangstjeneste, jfr den foreliggende erklæring fra Xs optiker. Det synes imidlertid uklart om soldaten kjente til ansvarsfraskrivelsen. Det er også mitt inntrykk fra andre saker vedrørende søknad om erstatning for private effekter at soldatene ikke får skikkelig beskjed om gjeldende bestemmelser på dette område.

I betraktning av at soldaten etter anbefaling gav øyenlege har benyttet kontaktlinser før han begynte sin førstegangstjeneste og hensett til de spesielle omstendigheter som tapet oppsto under, tillater jeg meg å be om at FD tar saken opp til fornyet overveielse. Saksdokumentene følger vedlagt.»

Etter å ha vurdert saken på ny traff departementet denne avgjørelse:

«Forsvarsdepartementet viser til ombudsmannens brev av 12 august 1981.

Etter reglene gjengitt i KtF avd I s 230 flg synes det etter ordlyden klart at erstatning ikke kan tilstås på det omsøkte grunnlag. Departementet er midlertid enig med ombudsmannen i at sterke rimelighetsgrunner taler for at X bør få dekket sitt tap i dette spesielle tilfellet.

Forsvarsdepartementet oppnevnte den 28 august 1980 et utvalg for å vurdere reglene om tap og skader i Forsvaret. Utvalget har i sin innstilling enstemmig gått inn for å side stille briller og kontaktlinser i erstatningssammenheng. Rettskontoret vil således anta at de någjeldende regler om erstatning av briller m. v. vil bli endret i samsvar med utvalgets innstilling.

Departementet finner på dette grunnlag det rimelig at X tilstås billighetserstatning, stor kr 420,—, for den skade han ble påført under utførelse av pålagt tjeneste.

Avdelingen vil bli meddelt departementets endrede standpunkt slik at utbetaling kan skje.»

En vervet som gjorde tjeneste som mine-dykker, var under et bybesøk i forbindelse med et utenlandstokt blitt slått ned og fra-stjålet sitt dykkerarmbåndsurs.

Det ble fremmet erstatningskrav overfor den vervede. Begrunnelsen var at klokken var utkvittert som endel av hans personlige dykkerutrustning, at klokken ikke var tapt i tjeneste og at den vervede hadde vært tydelig beruset da overfallet fant sted. Erstatningsbeløpet ble satt til kr. 1 827,—, innkjøpspris den gang klokken ble anskaffet. Den vervede fant denne avgjørelse urettferdig, og han anmodet om Ombudsmannens bistand samtidig som han bragte avgjørelsen inn for høyere myndighet.

Nærmere undersøkelser i saken viste at klokker av denne type nå skulle utgå i Forsvaret. Ny klokke av denne type kostet nå kr 1 100,—. Disse opplysninger ble meddelt høyere myndighet som opprettholdt erstatningskravet, men reduserte erstatningsbeløpet til kr 1 100,—.

Ombudsmannen ba om at saken måtte bli forelagt Forsvarsdepartementet. På bakgrunn av de foreliggende — tildels mangelfulle — opplysninger i saken, den omstendighet at den tjenestlige oppfølging av erstatningskravet hadde vært unødig langsom og ikke helt i samsvar med Tjenestereglementets forutsetninger samt det faktum at klageren for lengst hadde sluttet i Forsvaret, foreslo departementet at erstatning for tapet av klokken ble avskrevet som uerholdelig.

En vernepliktig fikk under en permisjonsreise med et av Forsvarets fly delvis øde-

lagt et trekkspill under utlastning av flyet. Da uhellet fant sted befant trekkspillet seg i befrakerens, dvs Forsvarets varetekt. Det kostet kr 540,— å reparere trekkspillet, og den vernepliktige mente at Forsvaret måtte være ansvarlig for dette. Kravet om erstatning ble imidlertid avvist av vedkommende forsvarsgren med den begrunnelse at billighetserstatning bare kan ytes i de tilfelle det gjaldt skade på private effekter som vedkommende hadde bruk for i tjenesten. Det ble dessuten tilføyet at det i transportbestemmelsene var satt forbud mot musikkinstrumenter i bagasjen.

Den vernepliktiges foresatte skriv slik til Ombudsmannen:

«Vi viser til soldatens anke og vedlagte sakspapirer.

Som kompanisjef støtter jeg soldatens anke fullt ut. Det må være moralsk uriktig for X å avvise soldatens søknad med henvisning til refererte bestemmelser i ref 23074/81.

Soldaten har ikke før den aktuelle reisen, blitt orientert om disse bestemmelsene.

Det er ikke engang almindelig kjent at ikke musikkinstrumenter kan medbringes på militært fly.

Hendelsesforløpet da skaden oppsto er helt klart og peker entydig på et uhell som fant sted mens gjenstanden bafant seg i befrakteren, dvs. Forsvarets varetekt.

Selv om Forsvaret måtte ha juridisk dekning for å avslå soldatens søknad, så oppfattes den subjektive skuld helt klart å være på Forsvarets side. Etter min mening, og i overensstemmelse med allmenn oppfatning har Forsvaret moralsk plikt til å erstatte skaden soldaten har lidt.

Jeg vil på det sterkeste tilrå at soldaten innvilges sin søknad.»

Ombudsmannen tok saken opp med den myndighet som hadde truffet avgjørelsen. Ble avgjørelsen opprettholdt, anmodet Ombudsmannen om at saken måtte bli forelagt Forsvarsdepartementet. Departementet traff denne avgjørelse:

«Forsvarsdepartementet viser til Xs ekspedisjon av 19 juni d å.

Etter FDs oppfatning blir skadetilfellet å regulere etter luftfartslovens bestemmelser, som fastslår objektivt ansvar. Lovens regler er ufravikelige. Reglene om ansvarsfraskrivelse i KtF 76, s 230 flø kommer derfor ikke til anvendelse i dette tilfellet.

Etter luftfartslovens § 139 er det ikke adgang til å fraskrive seg ansvaret for skaden på reisegods så lenge det befinner seg i fraktførers besittelse.

FD finner derfor at erstatning bør innvilges med kr 540,—.»

En vernepliktig hadde blitt frastjålet sin gassmaske og var i den anledning pålagt et erstatningsansvar, stort kr 350,—. Dette fant han urimelig. På rekruttskolen var han

pålagt å henge gassmasken på sengen for at det skulle være lett tilgjengelig. De samme regler gjaldt ved neste tjenestested hvor han gikk på kurs. Da han kom til sitt nåværende tjenestested ble det forholdt på samme måte uten at han fikk noen beskjed om noen annen rutine, eller at gassmasken skulle oppbevares innelåst i skapet. Etter ca 2 mn dr ble den stjålet mens den vernepliktige var på vakt. Tap/skademelding ble sendt med en gang.

Ombudsmannen tok saken opp med den myndighet som hadde truffet avgjørelsen for å få noen flere opplysninger om begrunnelsen for avgjørelsen. Det ble imidlertid meddelt at man etter nye undersøkelser fant det urimelig at den vernepliktige skulle belastes tapet. Erstatningskravet var således frafalt.

En vernepliktig som var innkalt til repetisjonsøvelse hadde hatt med seg sin egen bil som var parkert på anvist parkeringsplass innenfor vedkommende leirrområde. På grunn av dårlig vedlikehold av veien innenfor leirområdet ble hans bil påført skade for ca kr 1 500,—.

Hans krav om erstatning av Forsvaret ble avslått med den begrunnelse at kjøring og parkering av privat kjøretøy på Forsvarets område skjer på eierens ansvar. I innkallingen var det anført at det ville bli ordnet med parkeringsplass, men at parkeringen skjedde på eget ansvar.

Den vernepliktige fant denne avgjørelse meget urimelig og henvendte seg til Ombudsmannen med følgende begrunnelse for sitt erstatningskrav:

«I innkallingen til rep-øvelsen ble det sagt at Forsvaret ville anvisse parkeringsplass utenfor leirområdet. Alle soldatene ble imidlertid anvist parkeringsplass inne i selve leirområdet. Skaden skjedde under kjøring på den parkeringsplassen vi hadde fått anvist og som vi var blitt pålagt å bruke.

Skaden skjedde pga manglende vedlikehold av en fast installasjon (en kumme) inne i leirområdet. Det må være Forsvarets plikt å holde slike ting i forsvarlig orden.

Det ble opplyst etterpå, av den som kom og hjalp meg, at det tidligere på dagen fra offiserhold var uttrykt nødvendigheten av å markere den store nivåforskjellen som faktisk hadde oppstått mellom kummen og veien og som var vanskelig å se pga all sølen. Dette ble gjort dagen etterpå. Da ble kummen markert og grus ble fylt på rundt kummen.»

Ombudsmannen fant grunn til ta saken opp med Forsvarsdepartementet og skrev slik:

«Det vises til vedlagte brev datert 18 d m med bilag som Ombudsmannen har mottatt fra X.

Saken gjelder et erstatningskrav X har fremsatt mot Forsvaret for skade som hans

personbil ble påført under fremmøte til repetisjonsøvelsen den 5 f.m. Skaden oppsto under kjøring til anvist parkeringsplass innenfor leiområdet, idet bilens forstilling traff et kumlokk som ligger midt i gjennomgangsveien som går over parkeringsplassen. Skaden på bilen beløper seg til kr 1 550,70, se vedlegg 1.

Kravet er imidlertid avvist av vedkommende militære myndighet som har påberopt den ansvarsfraskrivelse som Forsvaret gjør gjeldende når det gjelder parkering av private kjøretøyer på Forsvarets område, jfr Ys brev til kravstilleren av 4 d.m.

Etter min oppfatning kan det synes tvilssomt om ansvarsfraskrivelsen kan gis rettsvirkning i dette tilfelle, idet skaden her er oppstått som følge av at den anviste parkeringsplass innenfor leiområdet ikke var skikkelig vedlikeholdt og at kumlokket av den grunn lå høyere enn veiens nivå, innebar et faremoment. Forsvaret bør etter min oppfatning bære risikoen for skade som dette kunne medføre. I alle tilfelle finner jeg avslaget på klagerens krav om erstatning urimelig. Så fremt FD finner ikke å kunne erkjenne rettslig ansvar, tør jeg be vurdert om FD vil tilrå at skaden dekkes ved billighet ved eventuell søknad om billighetserstatning for skadelidte.»

Departementet var enig i den avgjørelse som var truffet med denne begrunnelse:

«Departementet viser til Ombudsmannens brev av 24 mars 1981, hvor det reises tvil om gyldigheten av den ansvarsfraskrivelsen som ble påberopt av Y for avvisning av Xs krav om erstatning.

Departementet vil bemerke at etter gjeldende rett kan en i visse tilfelle underkjenne en ansvarsfraskrivelse etter dens innhold. Dette gjelder de forhold hvor ansvarsfraskrivelse blir påberopt av en skadevolder for å unndra seg erstatningsansvar for skader som er påført skadelidte som følge av forsett eller grov uaktsomhet.

I dette tilfellet vil en vanskelig kunne henføre det mangelfulle vedlikehold av parkeringsplassen og den manglende merking av kumlokket som grov uaktsomhet fra Forsvarets side. Departementet vil følgelig anta at ansvarsfraskrivelsen vil være gyldig.

En vil heller ikke unnlate å påpeke at X før uhellet inntraff var oppmerksom på kumlokket samt at veien var sølet og bløt. X vurderte imidlertid selv situasjonen slik at passering over kumlokket kunne skje, til tross for at veien var i dårlig forfatning. Det var forøvrig muligst for å kjøre utenom kumlokket.

Da enhver bilfører må være forberedt på at et kjøretøy lett kan svinke nedi når en kjører på en bløt vei, kan en vanskelig karakterisere faremomentet som ekstraordinært når en med vitende og vilje manøvrerer kjøretøyet rett over en oppstikkende kum. For at det overhodet skal bli tale om ansvar i slike saker, må faremomentet være ekstraordinært og komme så uventet på trafikanten, at det nærmest må regnes som en trafikkfelle. Departementet stiller seg derfor også tvilende til om Forsvaret hadde vært erstatningspliktig etter de alminnelige regler om veg-ansvaret.»

Ombudsmannen svarte klageren slik:

«Det vises til tidligere brev i saken.

Ombudsmannen har mottatt svar fra Forsvarsdepartementet so mi brev av 28 f.m har gitt slik uttalelse som vedlagte kopi viser.

Som det vil fremgå har departementet funnet ikke å kunne erkjenne erstatningsansvar for skaden. Erstatningsspørsmålet er etter min oppfatning rettslig sett noe tvilsomt og må i tilfelle få sin avgjørelse ved domstolene. De har imidlertid adgang til å søke om å få skaden dekket av billighet. En s'ik søknad skal fremmes for et utvalg under Forbruker- og administrasjonsdepartementet, Billighets- erstatningsutvalget, til avgjørelse.

Den forberedende behandling av søknaden foretas av vedkommende fagdepartement, i dette tilfelle av Forsvarsdepartementet. Om De ønsker å ta opp saken på dette grunnlag, kan De sende søknaden til Forsvarsdepartementet eller til Ombudsmannen som vil ekspedere den videre til departementet. Det er kanskje mest praktisk at De i tilfelle sender søknaden hit. De må da vedlegge som bilag ligningsattest for de siste 3 år. Videre må fremlegges kopi av kvittering vedrørende reparasjonsutgiftene (fulgte ikke Deres brev hit av 18 mars d å).»

En vernepliktig anmodet Ombudsmannen om å bli orientert om hjemlen for å pålegge soldater erstatning for tap/skade som oppstår på utleverte militære effekter. Han ville også ha rede på hvordan forholdet var med hensyn til øvelser kontra vanlig tjeneste.

Ombudsmannen ga ham denne orienteringen:

«I Tjenestereglement for Forsvaret, Gruppe 76, er det gitt bestemmelser om plikter og ansvar i forbindelse med materiell som er disponert til tjenestlig bruk. Ifølge disse bestemmelser har enhver som har materiell til disposisjon, bruk eller oppbevaring, eller som skal føre tilsyn med materiell, plikt til å sørge for at materiellet forvaltes på foreskrevet måte. Tap av eller skade på Forsvarets materiell kan kreves erstattet av den personlige skadevolder, dersom denne har handlet forsettlig eller uaktsomt. Hvor vidt det foreligger forsett eller uaktsomhet avgjøres på grunnlag av omstendighetene hvorunder skaden/tapet inntraff. Det som reglementet her gir uttrykk for er for så vidt ikke annet enn det som følger av vanlige erstatningsregler.

Reglementet har også bestemmelser om behandlingen av slike taps- og skadesaker. Jeg nevner her at vedkommende som det gjøres erstatningskrav gjeldende mot, samtidig skal gjøres kjent med sin rett til å anke avgjørelsen inn for høyere forvaltningsmyndighet. Det kan ankes både over ilagt erstatningsplikt og over erstatningsbeløpets størrelse. Trekk i lønn eller tjenestetillegg må ikke iverksettes mot vedkommendes vilje. Spørsmålet om trekk i lønn vil måtte forelegges Forsvarsdepartementet før eventuelt trekk kan iverksettes.

Når det gjelder spørsmålet om hvordan ansvarsforholdet stiller seg under militære

øvelser kontra vanlig tjeneste, kan de spesielle hensyn under en øvelse være et moment som må tillegges vekt ved vurderingen av om det foreligger ansvarsbetingende forhold.»

Spørsmål i forbindelse med Forsvarets krav om erstatning ved tap/skade på militært utlevert utstyr og vanskeligheter i forbindelse med erstatning til mannskapene for tap/skade på private effekter har lenge opptatt mannskapene og tillitsmannsapparatet.

Disse spørsmål har også lenge opptatt Ombudsmannen. Det er i flere årsmeldinger til Stortinget hevdet at Forsvaret har fulgt en meget restriktiv linje, etter Ombudsmannens oppfatning for restriktiv, når det gjelder erstatning til mannskapene for private effekter. Det er også pekt på at myndighetene synes å være raskt ute med erstatningskrav for militære effekter.

I august 1980 satte Forsvarsdepartementet ned et utvalg som skulle se nærmere på disse spørsmål. I utvalget satt det en representant for Generalintendanten, sjef for en stående avdeling, to representanter fra landsutvalget for tillitsmenn og med Ombudsmannen som formann.

Utvalgets mandat gikk ut på å gi en oversikt over dagens situasjon og belyse de årsaker som ligger til grunn for den, gi en kort oversikt over gjeldende regler og praksis, vurdere disse bestemmelser og praksis og gi forslag til endringer. Utvalget skulle vurdere tap/skade på såvel militære som sivile effekter.

Utvalget avga sin innstilling i juni 1981. Utvalget foreslo en rekke endringer i regler og praksis både når det gjaldt militære effekter, kvartermateriell og private effekter. Innstillingen er nå til behandling hos sentrale myndigheter.

Innstillingen ble forelagt ombudsmannsnemnda som avga denne uttalelse:

«Utvalgets innstilling ble drøftet på ombudsmannsnemndas møte den 27 d m.

Nemnda fant i det vesentlige å kunne slutte seg til utvalgets forslag. Nemnda pekte spesielt på betydningen av store og skikkelige låsbare skap hvor mannskapene kunne være trygge for både militært og sivilt utstyr. Skap hvor uvedkommende lett kan bryte seg inn har i alle år vært et stort problem i Forsvaret.

Nemnda vil derfor understreke sterkt det utvalget har foreslått om forsering av utskifting av skap.

Nemnda vil også understreke den store betydning det har for en fornuftig anvendelse av fritiden at mannskapene får ha med seg privat idrettsutstyr, musikkinstrumenter etc. Forsvaret må bidra til at mannskapene kan få oppbevart dette utstyret på en betryggende måte.

Mannskapene får mye personlig utstyr ut-

levert. Det er mulig det bør vurderes om mannskapene i vernepliktsboken burde ha en sjekkliste som kanskje ville gjøre det enklere å holde oversikten.»

Forlegningsforhold.

Det er i år ikke tatt opp med Ombudsmannen saker som angår forlegningsforhold. Det er behandlet to saker innen denne gruppe, de gjelder begge klager over at ikke hjemmeboerstatus er innvilget.

Under nemndas befaringer er det imidlertid fremmet en rekke klager på forlegningsforhold i alle forsvarsgrener og i alle deler av landet, en viser forsåvidt til det som er sagt under avsnittet Nemndas befaringer.

I enkelte leire klages det over at man må bruke som forlegning for vernepliktige enten gamle norske brakker fra århundreskiftet eller brakker bygget av tyskerne. I de tilfeller hvor disse brakker er undergitt en hel ombygging og modernisering er dette blitt tilfredsstillende forlegninger. Der hvor disse brakker er undergitt vanlig vedlikehold og noe ekstra påkostning, er forholdene dårlige med mangel på isolasjon, kaldt og rått, uhensiktsmessig romstørrelse, dårlige sanitærforhold etc. Hvalsmoen er et godt eksempel på en slik leir. Etter nemndas oppfatning er forholdene i disse gamle brakkene så dårlige at de ikke burde brukes til forlegning utenom kortvarige repetisjonsøvelser. Fortsatt bruk til forlegning for vernepliktige i førstegangstjeneste vil føre til problemer og berettigede klager.

Andre leire har forlegninger bygget i 1950-årene. Disse leire, som ikke har hatt noen hovedreparasjon av bygningsmassen, begynner å bli så nedslitte at forholdene av denne grunn blir uholdbare. Åsegarden leir er et godt eksempel. Overbelegg, hardhendt bruk og for lite midler til vedlikehold har gjort forlegningsforholdene i Åsegarden utrivelige. Det er foretatt en total og systematisk registrering av feil og mangler, og det er på det rene at det må mye midler til for en nødvendig hovedreparasjon. På grunn av den lave standard er det vanskelig å motivere mannskapene for orden, renhold og forsiktighet. Dermed må det brukes mye midler til å reparere mannskapenes uforsiktighet.

For noen leires vedkommende er det bestemt at de i fremtiden ikke skal brukes på samme måte som i dag. For andre kan den fremtidige disponering være usikker. Det er forståelig at man i slike leire ikke kan bruke mye midler til omfattende reparasjoner og ut-

bedringer. Problemer er imidlertid at det som regel tar lang tid før bruken blir lagt om eller det blir bestemt hva leiren skal brukes til, og i mellomtiden må mannskapene tjenestgjøre under kummerlige forhold. De bemanede fortene under Harstad sjøforsvarsdistrikt er et godt eksempel. Her ble det for mange år siden bestemt en ny tjenesteordning som nødvendiggjorde en omfattende sentral utbygging. Denne er først nå kommet i gang, og det vil ennå ta lang tid innen mannskapene kan flytte. I denne tiden har de hatt dårlige forlegningsforhold. Som nevnt har det ikke vært rimelig å bruke mye midler på forlegningene, men vanskelighetene kunne kanskje i større grad enn i dag kompenseres f.eks. ved bedre anledning til permisjoner.

Det er nemndas oppfatning at det må meget vesentlige midler til om man jevnt over skal få til den standard som i dag synes rimelig.

Som nevnt gjelder de to sakene søknader om hjemmeboerstatus med de økonomiske fordeler med reisepenger, kost- og kvartergodtgjøring som dette fører med seg. De to sakene var fra samme avdeling. Ut fra de foreliggende opplysninger syntes saksbehandlingen å være noe mangelfull. Ombudsmannen tok dette opp med avdelingen slik:

«Foranlediget av et par saker som er forelagt meg vedrørende søknad om hjemmeboerstatus, vil jeg gjerne få knytte noen kommentarer til vedkommende militære myndighets saksbehandling, som etter min oppfatning ikke synes å være helt tilfredsstillende.

De saker jeg sikter til er behandlet av X og gjelder ovennevnte. De to søkere har overfor Ombudsmannen klaget over at meddelelsen av avslaget av søknadene er meddelt muntlig og uten begrunnelse. Av de redegjørelser jeg har innhentet fra vedkommende myndighet, jfr vedlagte kopier av brever datert 8 f m og 19 d m, er dette for så vidt bekreftet. Det anføres fra X bl a at det er vanlig at søkere som gis muntlig avslag selv «følger opp» sine søknader ved å henvende seg saksbehandler som da vil gi søkerne en fyldestgjørende orientering og begrunnelse for avslaget. Dette er en ordning som etter Xs mening har fungert tilfredsstillende. De to henvendelser jeg har fått fra søkere som er gitt avslag, tyder imidlertid på at ikke alle søkere er enig i dette.

Selv om det kan stille seg noe tvilsomt om avgjørelser i saker av denne art kan regnes som enkeltvedtak etter forvaltningsloven, vil det i alle fall være mere i tråd med lovens alminnelige regler om saksbehandlingen og om grunngeving av enkeltvedtak at avgjørelser meddeles skriftlig, og at avslag gis en begrunnelse som for så vidt kan være kortfattet. Om nødvendig bør det i tilfelle meddeles søkeren at en nærmere begrunnelse for avslaget kan fås ved henvendelse til saksbehandler. Slik jeg ser det vil dette være en mer korrekt saksbehandling.

Jeg tør be meddelt om man finner grunn til en omlegging av den praksis som nå følges ved X.»

Det er senere meddelt at saksbehandlingen er lagt om. Den ene saken er ikke avgjort ennå, i den andre saken ble hjemmeboerstatus gitt på et annet grunnlag enn opprinnelig søkt om.

Kosthold.

Det er behandlet to saker innen denne gruppen.

Av referatet fra et tillitsmannsutvalgsmøte fremgikk det at tillitsmennene hadde tatt opp spørsmålet om spisetider ved avdelingen. Det fremgikk av referatet at avdelingen ikke ville drøfte dette spørsmålet fordi dette var en styringssak og endringer kunne ikke gjøres av tillitsmannsutvalget.

Ombudsmannen gjorde avdelingen oppmerksom på at spørsmålet om spisetider måtte kunne tas opp og drøftet, idet en slik sak måtte vedrøre den daglige tjenesten, tillitsmannreglementets pkt 2.

Avdelingen opplyste at referatet hadde fått en noe uheldig formulering, spørsmålet om spisetider var det redegjort for og saken var drøftet på nevnte møte.

Fra et HV-mannskap fikk Ombudsmannen en forespørsel om hvordan man skulle ta opp en sak angående servering av angivelig gammel og bedrøvet hermetikk under en sammenhengende øvelse.

Ombudsmannen gjorde oppmerksom på at dette var en sak som burde tas opp i tillitsmannsutvalget. Ombudsmannen fant det naturlig å be vedkommende HV-distrikt om en orientering. Saken ble nøye undersøkt og det forelå uttalelser fra produsenten, fra veterinærmyndigheter, fra distriktets intendent. Det ble trukket den konklusjon at det var utlevert fullverdig hermetikk bortsett fra to bokser pølser som av en eller annen grunn var ødelagt. Personellet hadde under øvelsen ikke spist bedrøvet mat, idet de tvilsomme middagsporsjoner var trukket tilbake. Det var ikke fremkommet andre klager.

Ombudsmannen gjorde klageren oppmerksom på at det var gitt en tilfredsstillende orientering i saken og at saken ikke foranlediget ytterligere forføyninger fra Ombudsmannens side.

Tjenesteforhold.

En vernepliktig hadde under sin førstegangstjeneste gjort en spesiell tjeneste han mente burde gi grunnlag for tildeling av ekstra poeng i forbindelse med søknad om opptak på en av våre høyskoler. Høyskolen hadde avslått dette med bl a denne begrunnelse:

«I forbindelse med vurdering av din søknad, er det godkjent 2 måneders relevant praksis. Som nevnt over telefon, godkjenner ikke høyskolen praksis, selv om denne kan være relevant, utført under verneplikt som del av minstegrunnlaget for å kunne bli tatt opp med X. Høgskolen gir heller ikke tilleggs-poeng for slik praksis utført under verneplikt, men gir bare et fast antall tilleggs-poeng for gjennomført verneplikt. Denne behandling er gjort av hensyn til alle de som er nødt til å gjøre ordinær verneplikt, og som uansett hvor mye de måtte ønske det, ikke kan få relevant praksis. Det skulle være uønskelig å utdype dette spørsmål nærmere.»

Den vernepliktige ba om Ombudsmannens syn, idet han fant høyskolens standpunkt urimelig. Ombudsmannen fant grunn til å forelegge saken for Forsvarsdepartementet som avga denne uttalelse:

«Det vises til Ombudsmannen for Forsvarets brev av 3 sep 81.

En interdepartemental arbeidsgruppe nedsatt av Kirke- og undervisningsdepartementet og Forsvarsdepartementet, vurderte i 1978 spørsmål knyttet til tilleggs-poeng for militær førstegangstjeneste i relasjon til opptak ved sivile utdanningsinstitusjoner. Et eksempel av arbeidsgruppens innstilling vedlegges.

Som det fremgår av innstillingen konkluderte gruppen med at avtjent førstegangstjeneste ved opptak til utdanningsinstitusjoner bør gi kompetanse/tilleggs-poeng på lik linje med yrkeserfaring. Det må has for øyet at det her ikke er tale om relevant praksis for spesielle utdanningsretninger, men om en generell ordning som gir vernepliktige samme uttelling som alle andre yrkespraktiserende borgere. Godkjennelse av militærtjeneste som relevant praksis vil nødvendigvis forekomme mer sporadisk i de tilfeller der tjenesten sammenfaller med vedkommendes yrkesplaner. Slik praksis må vurderes og godkjennes av vedkommende utdanningsinstitusjon, og kan neppe påvirkes av Forsvaret.

Det ligger i sakens natur at full likhet og rettferdighet mellom de ungdomsgrupper som avtjener eller som ikke avtjener førstegangstjeneste, eller mellom ulike kategorier av de som gjør tjeneste, neppe kan oppnås. En menig geværmann får neppe direkte nytte av sin tjeneste på samme måte som eksempelvis en fremtidig kokk eller sykepleier kan få det.

I foreliggende sak er det etter Forsvarsdepartementets mening X som best kan vurdere den tjeneste som er utført ved Y opp mot høyskolens generelle retningslinjer, og kanskje spesielt mot den aktuelle studieplan. Av Xs brev av 14 aug 81 synes å fremgå at høyskolen legger vesentlig vekt på «grunnpraksis», noe klagerens forskningstjeneste ved Y neppe kan karakteriseres som. Høgskolens øvrige argumentasjon (avsnitt 4 i brevet) berører nettopp den del av sakskomplekset som går på at likhet og rettferdighet til alle sider neppe kan oppnås. Den kategoriske avvisning av praksis under verneplikt synes for øvrig noe urimelig etter vår oppfatning. Høgskolen følger her en linje som muligens medfører rettferdighet mellom de grupper som avtjener verneplikten, men som

samtidig stiller alle disse dårligere enn de som ikke gjør slik tjeneste.

Innstillingen fra arbeidsgruppen som behandlet spørsmålet om tilleggs-poeng for avtjent førstegangstjeneste, ble med FDs brev av 26 okt 78, oversendt KUD. Etter at innstillingen var behandlet og bifalt av FO, anmodet FD i brev av 6 apr 79 KUD om å få forstå det videre arbeid med iverksetting av arbeidsgruppens anbefaling, herunder koordinering mellom departementer som driver etatsopplæring. FD fulgte oppsaken ved senere anmodninger til KUD om orientering om sakens utvikling.

Til orientering i denne sammenheng vedlegges kopi av Landbruksdepartementets brev av 28 nov 79 til KUD, hvor det ble orientert om høyskolens retningslinjer for tildeling av tilleggs-poeng. Videre vedlegges kopi av KUDs brev av 16 jun 80 og 19 jun 81, hvor det gis oversikt over gjeldende retningslinjer ved de utdanningsinstitusjoner som sorterer under KUD. Disse brev gir oversikt over de tilleggs-poeng som i dag gis for avtjent militær førstegangstjeneste ved opptak ved sivile utdanningsinstitusjoner.»

Ombudsmannen fant også grunn til å ta saken opp med Landbruksdepartementet som også fant den etablerte ordning tilfredsstillende.

Ombudsmannen svarte klageren slik:

«Det vises til tidligere brev i saken.

Det foreligger nå svar fra Landbruksdepartementet og jeg vedlegger til Deres orientering en kopi av departementets brev av 9 d m med bilag.

En arbeidsgruppe nedsatt av KUD og FD som behandlet spørsmålet om tilleggs-poeng for avtjent førstegangstjeneste, avga innstilling den 6 jan 78 og konkluderte med at avtjent førstegangstjeneste ved opptak til utdanningsinstitusjoner bør gi kompetanse/tilleggs-poeng på lik linje med yrkeserfaring. FD har understreket at det i denne forbindelse ikke er tale om relevant praksis for spesielle utdanningsretninger, men om en generell ordning som gir vernepliktige samme uttelling som yrkespraktiserende borgere. Så vidt jeg forstår vil militær førstegangstjeneste bli likestillet med uspesifisert yrkespraksis.

På denne bakgrunn finner jeg ikke den avgjørelse som høyskolen har tatt uriktig eller urimelig. Jeg må også uttale meg enig med høyskolen i at Deres tjeneste ved Y mere har karakter av forskerpraksis enn ordinær grunnpraksis som det legges vesentlig vekt på ved opptak ved X.»

De vernepliktige mannskaper ved en militær avdelings brannvern avdeling ønsket å høre Ombudsmannens syn på et nytt turnusmønster som var gjennomført ved avdelingen. Man hadde gått over fra et treskiftsystem til et toskifts, og mannskapene mente at de ved den nye ordning fikk mer tjeneste enn tidligere.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen som redegjorde for grunnen til nyordningen. Uheldige omstendigheter ga nyord-

ningen en dårlig start. Mannskapene hadde imidlertid gått med på ordningen som en prøve. Den hadde bare vært i virksomhet i 3 uker. Visse justeringer skulle foretas, og avdelingen foreslo at man fortsatt burde prøve ordningen en tid.

Mannskapene var enige i ytterligere prøveordning, men kom noe senere tilbake med en ny klage spesielt fordi mannskapene måtte ta mange uforutsette ekstravakter for å kunne avvikle tjenesten.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen igjen. Avdelingen ga en orientering og pekte på at det bare ble pålagt 2—3 ekstravakter pr måned fordelt på 16 mann. Disse ekstravaktene ble kompensert i fritid og ville fortsatt bli det. Avdelingen mente derfor at det ikke var dekning for mannskapenes påstand om at de ble pålagt en masse ekstradøgn i tillegg til vaktturnusen.

Ombudsmannen gjorde stasjonens syn kjent for mannskapene og foreslo at man burde fortsette prøveordningen en tid til. Dette ble akseptert.

Mannskaper som gjorde tjeneste ved en stab, reiste spørsmålet om de hadde krav på å få kompensasjon for vakttjeneste de ble pålagt i tillegg til 40 timers arbeidsuke.

Avdelingen opplyste at mannskapene i tiden 15/5—14/9 hadde arbeidet fra 0730—1500, resten av året fra 0730—1545 med fri hver lørdag. Mannskapene ble etter tur pålagt vakt fra kl 0900 til neste dag kl 1200 ca en gang pr måned. Det var denne vakten de ville ha kompensasjon for.

Ombudsmannen fant at disse mannskaper var gunstig stillet med hensyn til utentlig tjenestetid i forhold til mannskaper i vanlig tjeneste og at det neppe var grunnlag for kompensasjon for den vakttjeneste de ble pålagt.

Permisjoner.

Det er behandlet 16 saker samt to fra tidligere år. Som vanlig gjelder mange saker klage over at søknader om velferdspermisjon, særlig til jordbruksformål, er avslått.

Det har vært gitt uttrykk for noen uklarhet når det gjelder innvilgelse av idrettspermisjon i henhold til vedlegg 5 til «Direktiv om permisjon for militært personell». Ombudsmannen skrev derfor slik til Forsvarets overkommando:

«Det vises til telefonsamtale med oberst H. Synnevåg den 12 d m vedrørende enkelte spørsmål som gjelder fortolkningen av bestemmelser i reglene om idrettspermisjon.

Som det ble nevnt under samtalen har Ombudsmannen fått spørsmål om hvordan pkt 9, nest siste avsnitt i reglene er å forstå. Avsnittet lyder slik: «For deltakelse i andre konkurranser kan det pr. år innvilges inntil 6 virkedager idrettspermisjon». Uttrykket «andre konkurranser» har jeg forstått slik at det gjelder andre konkurranser enn de som er nevnt foran i reglene, under pkt 2 b, dvs de konkurranser som er nevnt under pkt 2 c, og jeg vil også anta stevner som er nevnt under pkt 3. Begrensningen i permisjonstiden — inntil 6 virkedager — skulle da ikke gjelde permisjoner som gis etter pkt 2 b hva angår personell som ikke er tjenestemenn (annet personell). Derimot ses en slik begrensning fastsatt for tjenestemenn ved utbetaling av lønn i permisjonstiden, jfr pkt 6. Permisjon ut over dette må da i tilfelle tilstås uten lønn eller gå til fradrag i tjenestemannens ferie.

Et annet spørsmål som er reist er om uttrykket «konkurranser» også omfatter treningskamper, evt om det i slike tilfelle kan gis permisjon etter bestemmelsene i pkt 3 hvoretter det kan gis permisjon for deltaking i stevner som må antas å være av betydning innen den idrettsgren det gjelder.

Jeg tillater meg å be om FOs uttalelse.»

FO ga dette svaret:

«Forsvarets overkommando viser til Ombudsmannen for Forsvarets foranstående referanse av 16 mars 1981.

FO antar at idrettspermisjon etter bestemmelsen i vedlegg 5 til ovennevnte direktiv, pkt 2 b (jfr pkt 9, annet avsnitt) vil kun innvilges for:

- selve konkurransen,
- reisen til og fra konkurransestedet,
- absolutt nødvendig tid til forberedelser mot behørig attestasjon.

Ved permisjon som dekkes av pkt 2 b gjelder således ikke begrensningen på inntil 6 dagers idrettspermisjon pr år (for tjenestemenn se dog pkt 6).

Derimot gjelder 6 dagers begrensningen (jfr pkt 9, nest siste avsnitt) for idrettspermisjon som innvilges i henhold til reglenes pkt 2 c og pkt 3.

FO antar at permisjon til f.eks treningskamper kan gis etter bestemmelsen i vedlegg 5, pkt 3. Avgjørende for innvilgelse av slik permisjon er at stevnet/konkurransen antas å være av betydning for den idrettsgren det gjelder. Dette vil måtte vurderes i hvert enkelt tilfelle avhengig av den dokumentasjon som kan fremlegges etter de kriterier som er nevnt i pkt 3.»

En vernepliktig hadde søkt om velferdspermisjon fra 16 til 23 november for å gå opp til eksamen mandag 16, fredag 20 og mandag 23. Han hadde fått permisjon de tre eksamensdagene samt torsdag den 19. Han mente at dette var for lite i henhold til gjeldende bestemmelser.

Det var på det rene at klageren ikke hadde fått i permisjon det antall eksamensdager og

lesedager som han hadde krav på etter gjeldende bestemmelser. Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen og den ble løst tilfredsstillende.

En vernepliktig som var formann i en lokal politisk ungdomsorganisasjon hadde søkt om velferdspermisjon fra fredag før stortingsvalget. Begrunnelsen var at han skulle delta i valg møter, stå i valgbod og kjøre gamle og syke valgdagen. Søknaden var avslått med den begrunnelse at det ikke var hjemmel.

Ombudsmannen gjorde avdelingen oppmerksom på at den begrunnelse som var gitt måtte kunne karakteriseres som «mindre tvingende velferdsgrunner» slik at velferdspermisjon kunne vært gitt hvis det eller var tjenestlig forsvarlig. Permisjonen ble innvilget.

En vernepliktig som skulle opp til eksamen to dager hadde søkt om velferdspermisjon men fått avslag. Den vernepliktige hadde turnustjeneste og hadde fri etter turnusen både lese- og eksamensdagene. I turnusen er også lagt inn de faste månedsdagene. Han hadde søkt om å få igjen dem, men også dette var avslått.

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarets overkommando og pekte på at bestemmelsene om eksamenspermisjon er gitt for at ikke militærtjenesten skal hindre noen å gå opp til eksamen. Hvis man av en eller annen grunn har fri eksamensdagen og således ikke har behov for denne spesielle formen for permisjon, har man ikke krav på å få denne permisjonen i tillegg. Forsvarets overkommando var enig i denne forståelse av bestemmelsene.

En vernepliktig var uttatt som deltaker i et kurs som var det høyeste skoleringstilbud i en av våre politiske ungdomsorganisasjoner. Hans søknad om permisjon i den forbindelse var avslått med den begrunnelse at man ikke kunne finne noen hjemmel i permisjonsdirektivet for en slik permisjon.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen og pekte på at dette tilfelle sannsynligvis gikk inn under velferdspermisjonsbestemmelsenes pkt 8 f hvor det er sagt at permisjon kan innvilges til ungdomsledere for deltakelse i konferanser og møter av vesentlig betydning. Under alle omstendigheter måtte pkt 12 om velferdspermisjon av mindre tvingende velferdsgrunner kunne anvendes.

Permisjonen ble innvilget.

En vernepliktig som var gårdbrukersønn hadde søkt om velferdspermisjon for å delta

i arbeidet på gården med nydyrking, nybygging av uthus etc. Han hadde skaffet attester fra jordstyre og lensmann og hadde fått permisjon innvilget av fungerende sjef. Da sjefen kom tilbake ble permisjonen gjort om, og han ble trukket for langpermisjonsdager. Begrunnelsen var, etter det den vernepliktige opplyste, at det ikke var noe som het jordbrukspermisjon og at dette tilfelle ikke kunne karakteriseres som velferdspermisjon.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingen som kunne opplyse at man hadde vært i tvil om «en kritisk arbeidssituasjon på egen gård, eventuelt foreldres gård» forelå i et tilfelle som dette. Permisjonen var nå revurdert og man var under tvil kommet til at permisjonen skulle godkjennes som velferdspermisjon.

En seilforening hadde søkt om idrettspermisjon for et av sine medlemmer som avtjente førstegangstjeneste. Den vernepliktige skulle seile som mannskap på en oselver som først skulle delta i noen ordinære seilaser før Norgesmesterskapet for oselvere. Det var søkt om permisjon fra den 31/7—10/8, men søknaden var avslått, noe foreningen fant urimelig.

Etter å ha undersøkt saken svarte Ombudsmannen klageren slik:

«Deres brev av 8 d m.

Permisjons direktivets bestemmelser om idrettspermisjon (vedlegg 5) må vel forstås slik at man ikke har noe ubetinget krav på slik permisjon, idet det her heter at permisjoner i idrettsøyemed kan normalt gis personell som — — —. Det forutsettes vel også her at tjenestens tarv tillater at slik permisjon gis. I det foreliggende tilfelle ses avslaget på Deres søknad begrunnet med at De er beordret til å delta i skarpskyting i det aktuelle tidsrom. Jeg kan etter dette ikke anse avslaget som åpenbart urimelig. Jeg bemerker forøvrig at det ikke kan innvilges idrettspermisjon ut over 6 virkedager i et tilfelle som det foreliggende.»

En vernepliktig hadde søkt om velferdspermisjon for å delta i et 3 dagers kurs som hadde betydning for hans sivile jobb som selger av maskindeler. I angjeldende tidsrom hadde den vernepliktige en kveldsvakt og dessuten beredskap. Søknaden ble avslått. Han hadde imidlertid langpermisjonsdager igjen som han kunne få bruke.

Etter å ha gjennomgått saken nærmere og hatt en samtale med avdelingens sjef, ga Ombudsmannen uttrykk for at avgjørelsen syntes streng. Den kunne imidlertid ikke sies å være åpenbart urimelig.

Disiplinærsaker.

Det er behandlet 19 saker samt 2 fra tidligere år.

Ombudsmannsnemnda har hatt Disiplinærlovkomitéens innstilling til uttalelse. Saken ble behandlet på nemndas møte den 27 oktober, og Ombudsmannen avga denne uttalelse den 30 oktober:

«Det vises til ovennevnte referanse.

Lovutvalgets mandat har vært meget omfattende og detaljert i sin utforming. Av den grunn har det vært nødvendig for utvalget å foreta en grundig gjennomgang og analyse av de mange forhold som antas å være av betydning ved en revisjon av den någjeldende lov av 1921. Ikke minst gjelder dette den alminnelige utvikling som har funnet sted innenfor samfunnet, spesielt etter siste krig og som også har stillet Forsvaret overfor nye oppgaver og utfordringer. Resultatet av utvalgets lovrevisjonsarbeide ser jeg som meget positivt. I sitt lovutkast har utvalget for en del bygget på de prinsipper som er lagt til grunn ved utøvelsen av disiplinærmyndighet etter den någjeldende lov, bl a at refselsmyndigheten fortsatt bør være knyttet til kommandomyndigheten. Men det er også etter min oppfatning foretatt en rekke forbedringer i forhold til den någjeldende lov slik at utkastet fremtrer som en tidsmessig lov tilpasset forholdene i Forsvaret i dag. Av mange positive trekk ved lovutkastet finner jeg grunn til å fremheve at det i selve loven er foreslått inntatt mere utførlige regler om saksbehandlingen i pakt med utviklingen innenfor forvaltningsrettens område, hvilket vil bidra til å styrke den enkeltes rettssikkerhet. Lovutkastet innebærer også på enkelte områder dels en klargjøring av någjeldende bestemmelser, dels en lovfesting av praksis innenfor disiplinærordningen i Forsvaret. Jeg er videre enig i den foreslåtte deling av lovgivningen om den militære disiplinær- og politimyndighet, slik at disiplinærloven bare vil omfatte bestemmelser som direkte angår refselsmyndigheten, mens bestemmelser om politimyndighet i det militære forsvar skilles ut som egen lov.

Merknader til enkelte kapitler i innstillingen:

Hvem skal kunne refs. (Kap. V.)

Utvalgets utkast betyr etter min mening en klargjøring når det gjelder refselsmyndighet overfor personell som tjenestgjør i sivile forvaltninger og fellesinstitusjoner som dels er underlagt FD, dels Forsvarssjefen.

Jeg er enig i at det ikke kan være noen betenkeligheter ved at også befal som tjenestgjør i Utskrivningsvesenet kommer inn under disiplinærordningen slik utkastets § 1 forutsetter og at sivilt tilsatte i Forsvaret holdes utenfor disiplinærloven.

Hvilke handlinger skal kunne refs.

(Kap. VI.)

Utkastets bestemmelser bygger i hovedtrekk på någjeldende lovs bestemmelser. Hva angår refsedes adgang til å gjøre seg kjent med bestemmelser som anses overtrådt, ut-

kastets § 21, jfr. § 19 nr 2, slutter jeg meg til flertallets forslag. Forslaget fra mindretallet om å innta eller øjengi i refselsesordren hele den bestemmelse i lov, reglement eller instruks som man mener mistenkte har overtrådt, synes tungvint og vanskelig å gjennomføre i praksis. Ifølge flertallets forslag vil refsede om han krever det få adgang til å gjøre seg kjent med de aktuelle bestemmelser (utkastets § 21).

Refselsesmidlene. (Kap. VII.)

Utvalget har foreslått opprettholdt de refselsesmidler som er mest anvendelig i dag, dog således at frihetsinnskrenkning tar sikte på de samme reaksjonsbehov som den nåværende permisjonsnektelse som derfor etter utkastet vil utgå som refselsesmiddel. Når det gjelder bot, er jeg enig i at bøtemaksimum ikke knyttes til noe fast kronebeløp. Etter utvalgets forslag der bøtesystemet er knyttet til det tjenestetillegg som til enhver tid er gjeldende, synes boten å bli mere tjenlig refselsesmiddel.

Flere av bestemmelsene i lovutkastets kapittel 2, ses å være en lovfesting av det som gjelder i dag på vedkommende område. Dette gjelder § 5 ,siste ledd, § 7 og § 8, annet ledd. Jeg ser det som særlig positivt at forbudet mot kollektive reaksjoner i refselseshensikt nå er foreslått lovfestet. Dette er et spørsmål som tillitsmenn og mannskaper for øvrig er meget opptatt av. Det er mitt inntrykk at manskapene ofte føler pålagt ekstratjeneste som en kollektiv reaksjon i refselseshensikt. Skulle det være tale om en slik reaksjon, er dette et misbruk av myndighet som det, etter min oppfatning, må reageres strengt mot. Den omstendighet at et slikt forbud lovfestet vil forhåpentligvis skape større oppmerksomhet om dette forhold.

Jeg vil derimot stille meg kritisk til den foreslåtte utvidelse av foreldelsesfristen fra ett til to år når det gjelder adgangen til å ilegge refselse (§ 9). Jeg finner ikke den begrunnelse utvalget har gitt særlig tungtveiende og vil anta den någjeldende frist bør opprettholdes.

Refselsesmyndigheten. (Kap. VIII.)

Under drøftelsene av det nåværende system er utvalget blitt stående ved at disiplinærmyndigheten i første instans skal følge kommandomyndigheten slik det er i dag, og at myndigheten til å refse i første instans fortsatt bør ligge på kompanisjefsnivå. Jeg har ikke noe å bemerke til dette. Det synes også hensiktsmessig slik utvalget foreslår at det er overlatt til Kongen å bestemme hvilke stillinger som er tillagt kompanisjefs refselsesmyndighet og hvilke stillinger som skal være tillagt full refselsesmyndighet. En oppregning av stillinger ,jfr den nåværende disiplinærlovs § 10 nr 1, har den svakhet ved seg at man binder seg opp i organisatoriske forhold. Eventuelle organisasjonsendringer vil således kunne nødvendiggjøre endringer i loven.

Juridisk bistand under utøvelsen av og kontrollen med den militære disiplinærmyndighet. (Kap. IX.)

Under drøftelsen av dette spørsmål har utvalget delt seg i et flertall og et mindretall når det gjelder omfanget av plikten til

å legge en sak frem for militærjurist — generaladvokat/krigsadvokat — før vedtak treffes i refselsessaken.

Hele utvalget har under avsnittet: «Forhold som antas å være av betydning ved en revisjon av den militære disiplinærordning», pekt på at utøvelse av disiplinærmyndighet gir rett til å gripe inn i andre menneskers integritet og at det derfor er nødvendig å inngjerde denne myndighetsutøvelse med rettssikkerhetsgarantier. Utvalget fremhever i den sammenheng betydningen av at befalet under utøvelsen av sin refselsesmyndighet bistås av krigsadvokat eller generaladvokat. Jeg er imidlertid redd for at hvis flertallets forslag følges, vil de aller fleste refsels saker kunne avgjøres uten at saken behøver drøftes med krigsadvokat eller generaladvokat. Det vil også gjelde meget alvorlige saker hvor det kan være aktuelt med strenge refselsler. Flertallets formulering vil også kunne skape tvil om en sak bør forelegges eller ikke. Etter min oppfatning vil mindretallets forslag være enklere å praktisere. Det vil også føre til at alle alvorlige refsels saker vil bli forelagt generaladvokat eller krigsadvokat. De grenser mindretallet har foreslått for når en sak skal forelegges kan imidlertid diskuteres.

Utøvelse av disiplinærmyndighet overfor personell som tjenestegjør i utlandet.
(Kap. X.)

Jeg har ingen særlige merknader til utvalgets forslag til lovbestemmelser (§ 37). De bestemmelser som er gitt ved kgl res av 22 juni 1979 for disiplinærutøvelsen ved UNIFIL, går jeg ut fra kan opprettholdes.

Saksbehandlingen. (Kap. XI.)

Utvalget har etter min oppfatning bedre klargjort mistenktes partsrettigheter i refsels sak enn forholdet er etter den någjeldende lov. At saksbehandlingsregler i større utstrekning er tatt inn i selve loven ser jeg som positivt og en styrking av rettssikkerheten.

Hva angår adgangen til bruk av fullmektig under saksbehandlingen slik det er kommet til uttrykk i nåværende lovs § 14, fremgår av saker Ombudsmannen har hatt til behandling at det har hersket en del uklarhet om hvordan bestemmelsene er å forstå. Tvilen har gjeldt hvorvidt mistenkte har adgang til å la seg bistå av befalingsmann, tillitsmann eller annen militærperson også under avhør. Jeg viser til ombudsmannsnemndas innberetning til Stortinget for året 1979, Dokument 5, side 18 og 19, samt til beretningen for året 1980, side 28. Det standpunkt militære myndigheter nå har tatt i samsvar med uttalelse fra Generaladvokaten, er at bistandsretten også må omfatte avhør. Dette vil være ytterligere klarlagt ved den foreslåtte bestemmelse i utkastet til nytt disiplinærreglement pkt 112. Det som der er anført vil jeg anta også må være rettstilstanden i dag.

Når det gjelder dissensen i lovutkastets § 18, finner jeg å kunne slutte meg til utvalgets flertall. Jeg er enig i at utvalget har funnet en rimelig belanse gjennom den ordning som er kommet til uttrykk i lovforslaget og den sikkerhetsbestemmelse som foreslås innført gjennom pkt 114 i disiplinærregle-

mentet. Jeg kan også slutte meg til den begrunnelse utvalget har gitt for å øke klagefristen til 72 timer.

Klagebehandling — rekurs til domstolene.
(Kap. XII.)

Utvalgets drøftelser av spørsmålet om klagebehandlingen har som konklusjon at det anbefales etablert en ordning med to administrative klageinstanser. En refselse skal først kunne bringes inn til overprøving for en militær sjef som er foresatt for den som i første hånd har truffet vedtak om disiplinærforføyning. Et flertall i utvalget foreslår at avgjørelsen i klagesak skal kunne påklages videre til en klagenemnd hvis kompetanse omfatter hele landet. Et mindretall er imidlertid uenig i etableringen av en klagenemnd og foreslår at avgjørelse i klagesak kan påklages til generalinspektøren for egen forsvarsgren. Først når disse klagemuligheter er uttømt, vil rekurs til domstolene kunne finne sted med søksmål etter tvistemålslovens regler.

Etableringen av en klagenemnd som den høyeste administrative klageinstans i disiplinær saker, er en nyskaping som ikke har fått tilslutning fra et mindretall i utvalget, representantene for Sjøforsvaret og Luftforsvaret. Mindretallets argumentasjon er etter min oppfatning tungtvæiende. Det er pekt på at nemndsordningen bryter med det prinsipp som ellers gjelder ved disiplinærmyndighetsutøvelse nemlig at slik myndighetsutøvelse er et sjefsansvar som har sammenheng med kommandofunksjonen. Mindretallet finner det således betenkelig at en klagenemnd, som ikke har ansvaret for styrkenes effektivitet, skal ha et avgjørende ord i disiplinær saker. Mindretallet stiller seg også tvilende til om en klagenemnd vil makte å holde seg ajour og ta hensyn til alle faktorer som vil være av betydning ved utøvelse av refselsesmyndighet.

Flertallets begrunnelse for å etablere en klagenemnd er i det vesentlige rettssikkerhetshensyn, og har for øvrig pekt på at forslaget må sies å være i overensstemmelse med en trend i tiden, idet det ikke er uvanlig at man i nemnder av liknende art trekker inn et ikke faglig element.

Jeg har for så vidt forståelse for de hensyn som ligger bak flertallets nemndsforslag, men jeg vil anta at rettssikkerhetshensynet er tilstrekkelig varetatt også om man følger mindretallet. Jeg viser til at militærjuristene vil bringes inn i saksbehandlingen før avgjørelse treffes i klagesak. Bistandsordningen og den foreslåtte forlengeelse av klagefristen, som vil gi den refsede lengre områdstid, vil også være momenter som vil bidra til å styrke rettssikkerheten. Dertil kommer den etterfølgende kontroll av eller tilsyn med utøvelsen av refselsesmyndighet. Saker om refselse vil også kunne tas opp gjennom ombudsmannsordningen. Et forhold som kan tale mot oppretteisen av en landsomfattende klagenemnd vil være at man trolig må regne med at klagebehandlingen vil bli meget tidkrevende og kostbar ved siden av at det legges opp til en ordning som delvis kan minne om straffesak. Jeg er derfor tilbøvelig til å ville følge mindretallets forslag til bestemmelser når det gjelder klage over avgjørelse i klagesak (utkastets § 28).

Iverksetting av refselse. (Kap. XIII.)

Utvalget har foreslått en del nye bestemmelser. Således har utkastets § 38 en bestemmelse om at iverksetting av en refselse kan utsettes «når iverksetting uten opphold ikke vil tjene det som er refselsens hensikt». I utkast til disiplinærreglem. pkt 163, heter det at «i en situasjon hvor den refse antas å vinne foretrekke at refselsen iverksettes fremfor å utføre annen tjeneste som forestår, kan fullbyrdelsen utsettes». Jeg finner dette forslag meget betenkelig, først og fremst fordi forslaget kan misbrukes. Jeg kan ikke se at praksis hittil gir noen grunn til unntak som dette fra hovedregelen om at en refselse skal iverksettes uten opphold. Det vises også til den regel utvalget foreslår om at den som avsoner arrest normalt tas ut til tjeneste.

For øvrig har jeg merket med utkastets § 39 som har en bestemmelse om at arrest skal utholdes i militært arrestlokale, § 40 som gir adgang til trekk i tjenestetillegg til dekning av bot og § 42 som hjemler skadeserstatning ved opphevelse av refselse. Jeg har ikke noe å bemerke til den begrunnelse som utvalget har gitt for de foreslåtte bestemmelser.

Når det gjelder iverksetting av arrest har utvalget inntatt i utkast til arrestreglement flere av de bestemmelser som i dag finnes i disiplinærreglementet, slik som adgang til lesestoff, forpleining, innkjøp fra kantineutvalg m fl.

Når det gjelder innstillingens kap XIV om tilsyn med utøvelsen av refselsmyndighet og etterfølgende kap XV om krigstidsbestemmelser, har jeg ingen merknader til utvalgets forslag til bestemmelser.

Politimyndighet i det militære forsvar (Kap. XVI.)

Som bemerket innledningsvis er jeg enig i at bestemmelser om politimyndighet i det militære forsvar gis som egen lov. Etter min oppfatning er utvalgets forslag å anse som en klar forbedring av de lovregler man i dag har på dette område. Ikke minst fordi militærpolitiet nå vil få en lovmessig forankring. Utvalgets forslag om at politimyndighet også skal gis til militærpolitiet er forøvrig, slik utvalget har pekt på, en lovfesting av et forhold som har vært etablert i lang tid.

Når det gjelder utvalgets forslag til reglementer og instruksjer (kap XVIII) har jeg ingen merknader.

Disiplinærutvalgets innstilling har vært drøftet på ombudsmannsnemndas møte den 27 oktober 1981.

Nemndas medlemmer hadde intet å bemerke til denne uttalelse.»

I de to siste årsberetninger til Stortinget har Ombudsmannen omtalt mannskapenes muligheter for bistand under forfølgning i refselsessaker. Generaladvokaten har i den refererte uttalelse gitt en fortolkning av disiplinærreglementets pkt 33 som omhandler forholdet:

«X hovedflystasjon har i brev av 13. ds. tatt opp spørsmålet om hvordan disiplinærreglementets pkt 33, siste ledd er å forstå. Spørsmålet gjelder først og fremst uttrykket «bistå» — om dette betyr at vedkommende som bistår kan være tilstede ved avhør og få utlevert disiplinærdokumenter. Videre bes opplyst hva som forstås med «annen militær person». Saken er tatt opp fordi en tillitsmann har ønsket å få utlevert disiplinærdokumenter i en konkret sak. Hertil skal jeg få anføre:

Hverken disiplinærloven eller disiplinærreglementet hadde tidligere noen bestemmelse om bruk av fullmektig. Allerede i 1957 hadde imidlertid Hærens overkommando tatt opp spørsmålet om bistand som nevnt i forbindelse med disiplinlovkomitéen av 1957 (Kai Knudsen-komitéen). Jeg viser her til komitéens innstilling s 47, sp 2 og s 48 sp 1. Såvel HOK som komitéen foreslo at vedkommende skulle kunne få bistand av en befalingsmann, tillitsmann eller annen soldat. Som kjent resulterte ikke komitéens arbeide i noen endring i disiplinærloven som sådan, men enkelte endringer skjedde som følge av Forvaltningslovens ikrafttreden. I Ot. prp. nr. 27 (1968—69) redegjorde departementet for forslaget om bruk av fullmektig i disiplinærsaker slik som foreslått av Kai Knudsen-komitéen. Dette forslag skilte seg fra Forvaltningslovens § 12 bl a gjennom vedkommendes begrensede valgrett. I proposisjonen bruker departementet begrepet «annen militærperson» i stedet for «annen soldat». Endringen er ikke begrunnet. Forøvrig er det redegjort for foranstående i NOU 1980: 58 — innstilling om den militære disiplinær- og politimyndighet, side 63 og 64. Disiplinærlovutvalgets (Michelsen-utvalget) forslag om bruk av fullmektig (representasjonsforholdet) er behandlet på s 66—68. Utvalgets flertall foreslår nåværende ordning opprettholdt, men i utkastet til ny § 18 brukes nå formuleringen «... å la seg bistå av menig, tillitsmann eller befalingsmann». Det kan ikke ses grunnlagt hvorfor utvalget erstatter «annen militærperson» med «menig». I utvalgets utkast til nytt disiplinærreglement, pkt 112, er presisert at bistandspersonen har rett til å være til stede under avhør til oppklaring av saken, til å stille spørsmål til den som avhøres, til å begjære ytterligere bevisførsel og til å uttale seg om saken for avgjørelse treffes.

Konkret til de to reiste spørsmål skal uttales:

a) Representasjonsforholdet:

Jeg er overhodet ikke i tvil om at bestemmelsen i lovens § 14 i. f., jfr Disiplinærreglementets pkt 33, gir fullmektigen de normale partsrettigheter. Dette følger allerede av forarbeidene til bestemmelsen som også må ses i relasjon til Forvaltningslovens bestemmelser om retten til alltid å være representert ved fullmektig. Med mindre parten har reservert seg m. h. t. hva fullmektigens oppgaver skal være, vil denne kunne være tilstede, ha rett til dokumentinnsyn, kunne eksaminere samt kreve supplerende etterforskning. Med andre ord anser jeg Michelsen-utvalgets forslag til pkt 112 i et nytt disiplinærreglement bare som en nedtegning av gjeldende rett.

b) «Annen militærperson».

Etter mil rgl § 2 er (i denne lov) militærperson «enhver ved rikets væpnede makt ansatt eller dertil hørende person». Dette er samme formulering som anvendes i mil strl § 9 nr. 1. Med andre ord omfatter begrepet alle som hører til Forsvaret, sivil eller militær, befal eller menig i tjeneste eller tilhørende vernepliktsmassen, er likegyldig. Ut fra HOKs forslag i 1957 samt Kai Knudsen-utvalgets utkast, har jeg på følelsen at man den gang mente at bistanden skulle gis av en som var i tjeneste (krigsmann). Hvorfor Justisdepartementet endret på dette kjenner jeg ikke til. Når imidlertid formuleringen er blitt som den er, synes jeg ikke vi kommer utenom legaldefinisjonen av «militærperson». Det vil si at valget også kan falle på personer utenfor avdelingen, såfremt de faller under begrepet «militærperson». Noe stort spørsmål er ikke dette, vanligvis vil nok representasjonen finnes innen kretsen av tillitsmenn eller andre vernepliktige ved avdelingen. Når så ny disiplinlov sendes ut til høring, vil jeg påpeke at man bør presisere hva som forstås med de nevnte personkategorier såfremt man vil begrense valget til kategorien «krigsmenn», d. v. s. militære i tjeneste.»

Av og til knyttes det forutsetninger til soning av refselsen permisjonsnektelse som det ikke er hjemmel for i disiplinærreglementet. Et spørsmål i den sammenheng er om den som skal sone en permisjonsnektelse kan pålegges å bære uniform i fritiden. Om dette har Generaladvokaten avgitt denne uttalelse:

«Jeg vil til den del av saken som angår forsovelsene bemerke at jeg har lest kompaniets redegjørelse og vil gi min tilslutning til at gjerningsbeskrivelsene i fremtiden utformes som antydning der.

Når det gjelder adgangen til å pålegge permisjonsnektede å være iført uniform vil jeg i tilslutning til min tidligere uttalelse anføre:

Gjennomføring og soning av refselsereguleres av bestemmelser som tildels er spredd rundt i regelverket. Utgangspunktet for forståelsen av hva de forskjellige refselsesmidlene innebærer er disiplinærloven med de utfyllende regler i disiplinærreglementet. En naturlig forståelse av refselsesmiddelet permisjonsnektelse må i henhold til dette være at refselsen innebærer et forbud mot å bevege seg utenfor et nærmere angitt område som f.eks. vedkommendes tjeneste- eller forlegningssted utenom spesiell tillatelse eller i tjenestlig øyemed. Refselsesmiddelet som sådant innebærer ikke noen endring i det vanlige skillet mellom tjenestetid og fritid. I utgangspunktet må derfor den som soner permisjonsnektelse kunne deponere sin fritid so mhan vil så lenge han ikke beveger seg utenfor det området han er begrenset til. At en permisjonsnektelse bare innebærer en nektelse av tillatelse til å forlate det angitte sted, er en hevdvunnen forståelse, se i denne forbindelse disiplinærlovkomitéen av 1957, s 30.

Når det gjelder soning av arrest forholder det seg annerledes. I tillegg til det forhold at arresten innebærer en fysisk innesperring

i et bestemt lokale, innebærer soningen at arrestanten hele tiden han soner er underkastet andre regler enn de vanlige. Her blir således skillet mellom tjenestetid og fritid utvisket. Han har i utgangspunktet hverken vanlig tjeneste eller vanlig fritid. Det er også i disiplinærreglementet §§ 11 og 12 gitt omfattende bestemmelser om soning av arrest. Definisjonen i permisjonsdirektivets pkt 14 må leses på denne bakgrunn. Dette understøttes også av det forhold at definisjonen gitt i permisjonsdirektivet bare gjelder ved tolkingen gitt her, se pkt 7. Det har neppe vært meningen med pkt 14 å regulere andre forhold i forbindelse med soning av refselsereguler. Forstått på denne måten uttrykker pkt 14 sett i sammenheng med de øvrige bestemmelser i permisjonsdirektivet, f.eks. pkt 19, 2. ledd, den naturlige regel at fritidspermisjon ikke tilstås den som soner en refselse som nettopp innebærer en innskrenkning av bevegelsesfriheten.

At en person ilegges permisjonsnektelse kan selvfølgelig nødvendiggjøre en viss innskrenkning i den refsedes adgang til å disponere sin fritid som han ønsker i den utstrekning dette er nødvendig for kontrollen med at refselsen soner på forutsatt vis. Jeg har i denne forbindelse tidligere uttalt at det må være full adgang til å pålegge refsede meldeplikt etter den daglige tjeneste så lenge denne holdes innenfor et rimelig omfang og ikke legges til slike tidspunkter at den refsede blir fratatt muligheten til å delta i leirens velferdstilbud så som f.eks. kinoforestillinger eller kursaktiviteter. Jeg kan ikke se at det i tillegg til en slik meldeplikt av kontrollhensyn skulle være nødvendig å pålegge de refsede å være iført uniform i fritiden.

Reglene om bruk av sivilt antrekk er gitt i vedlegg 14 til permisjonsdirektivet. Selv om det kan hevdes at pkt 14 i direktivet også må gjelde ved tolkingen av disse bestemmelser, finner jeg dette ikke naturlig. Jeg viser i den forbindelse til at man i disiplinærreglementet har egne bestemmelser om antrekk for de som skal sone refselse på arrest, se pkt 78 og 90. Dette må forstås slik at for de som soner permisjonsnektelse gjelder med hensyn til antrekk de bestemmelser som gjelder for vernepliktige generelt, noe som igjen innebærer at man også overfor disse er forpliktet til å følge den fremgangsmåte som er angitt for de nevnte situasjoner i vedlegg 14 til permisjonsdirektivet. Individuelt kan således uniformsplikt pålegges i forbindelse med en refselse for overtredelser som nevnt i pkt 6. Kollektivt og avdelingsvis kan en slik plikt pålegges i medhold av pkt 1.

Såfremt GIH mener at reglene bør anvendes slik at soning av perm.nekt skjer i uniform, bør dette søkes gjennomført ved en endring i regelverket og ikke ved en tolking som det kan reises tvil om.»

Spørsmålet om en anke skal ha oppsettende virkning ved refselsen permisjonsnektelse ble omtalt i bereetningen for 1980. På bakgrunn av dette har Generaladvokaten avgitt en uttalelse om oppsettende virkning ved anke:

«Jeg har bemerket at i Forsvarets ombudsmannsmønds innberetning til Stortinget for 1980 er redegjort for en henvendelse fra en

tillitsmann ved Brig N i forbindelse med at anke ikke gis oppsettende virkning ved refselsen permisjonsnektelse. Hertil sies bla i meldingen:

«Dette er spørsmål som er reist flere ganger de siste årene. Myndighetene har imidlertid ikke villet gjøre noe med dette fordi man har ventet på disiplinærlovutvalgets innstilling.»

I stående ordre for Brigaden i Nord-Norge datert juni 1980 er det i pkt 27 og 28 anført:

«27. Ifølge Disiplinærreglementets § 8 pkt 49 har begjæring om å få saken innbragt for høyere disiplinærmyndighet (anke) oppsettende virkning når refselsen er arrest eller bøter, men ellers alene når det bestemmes av høyere myndighet.

28. Etter Generaladvokatens anbefaling, bestemmer Brigadesjefen at alle typer anvendelige refselsesmidler skal ha oppsettende virkning ved begjæring om å få saken innbragt for høyere disiplinærmyndighet (anke).»

Jeg forstår den noe uklare formuleringen i pkt 28 derhen at anke skal gis oppsettende virkning også ved permisjonsnektelse og ekstravakt ved disiplinærutøvelsen ved Brigaden. Jeg har ikke ved dette embete kunnet finne noen sak som direkte behandler en ankes oppsettende virkning og går ut fra at referansen til generaladvokaten gjelder merknader i tilknytning til kontrollen. Såvel krigsadvokatene som generaladvokaten har gjentagne ganger i forbindelse med gjennomgåelse av protokollene bemerket at ankede refselsler har vært sonet før ankeinstansenes avgjørelse forelå. Jeg er enig i den ordre som brigadesjefen har gitt og finner at hans unntak fra Disiplinærreglementets pkt 49 kan gjøres generelt og ikke bare for det enkelte tilfelle.

Uten at saken kan ses drøftet prinsipielt mellom militærjuristene og de sentrale militære myndigheter, synes det som om det gjør seg gjeldende et ulikt syn på spørsmålet om hvorvidt en anke alltid (unntatt v/ irettesettelse hvor soning og forkynnelse faller sammen i tid) bør gis oppsettende virkning. Jeg vil derfor få lov å redegjøre for det syn som er gjort gjeldende fra militærjuridisk hold.

Daværende kontorsjef v/ Hærens rettskontor — Jan Debes — anfører på side 118 i sin lærebok i militær rett (utarbeidet for Krigsskolen antakelig på -50 tallet):

«Hvis refselsen består i arrest eller bøter, har anken oppsettende virkning. Er et annet refselsesmiddel brukt, har anken etter pkt. 49 bare oppsettende virkning hvis det bestemmes av «høyere myndighet», hvilket formodentlig sikter til vedkommende ankeinstans. Dette er i seg selv en besynderlig regel. Hvilken hensikt skal anken tjene hvis refselsen allikevel fullbyrdes før anken er avgjort? Er det meningen at ankeinstansen på forhånd skal si om refselsen skal fullbyrdes før han har tatt standpunkt til anken? Skal man på forhånd bringe spørsmålet inn for ankeinstansen om anken skal ha oppsettende virkning? Regelen er i sannhet et tankekor. Enhver anke bør ha oppsettende virkning

og slik bør man også praktisere reglementets pkt 49.»

I brevkurs 5-29 ved Forsvarets Brevskole er i brev 5 s 24 anført bla:

«Da anken er et uttrykk for at refsede ikke godtar refselsen, vil anken ikke kunne nå sitt mål hvis refselsen likevel fullbyrdes før ankeinstansen har fått anledning til å ta standpunkt til om refselsen skal opprettholdes eller ikke. I praksis blir derfor anke ved alle former for refselse, bortsett fra irettesettelse, nå gitt oppsettende virkning.»

Brevkurset er utarbeidet av daværende krigsadvokat Movig. Brevkurset ble revidert av undertegnede i 1976. Jeg fant da ingen grunn til å endre det siterte utsagn som jeg anså som gjeldende disiplinærrett.

Disiplinlovutvalgets innstilling foreligger nå. Utvalget utvider området for når en anke skal gis oppsettende virkning, idet dette skal gjøres ved refselse på arrest og bot (slik som nå), samt ved frihetsinnskrenkning over 14 dager. Ved kortere frihetsinnskrenkning gis anken oppsettende virkning etter avgjørelse av den som har ilagt refselsen eller av høyere myndighet.

Det er jo uråd å ha noen formening om disiplinærlovutvalgets forslag på dette punkt blir vedtatt. Jeg synes derfor at det nå har liten hensikt å diskontere utvalgets forslag i den praktiske utøvelse ved avdelingene. Inn til behandlingen av disiplinærlovutvalgets forslag er sluttført, mener jeg at de beste hensyn taler for at man praktiserer den ordning som jeg forstår Brig N nå legger til grunn, men slik at anke også gis oppsettende virkning for parade/frihetsinnskrenkning der hvor disse midler er anvendbare.»

Tillitsmannsutvalget ved en repetisjonsavdeling fremmet en klage over at endel av mannskapene under avslutning av repetisjonsøvelsen var pålagt ekstratjeneste som ble oppfattet som kollektiv avstraffelse. Kopi av klagesaken ble sendt Ombudsmannen til orientering, mens saken ble tatt opp med landsutvalget for tillitsmenn i Forsvaret. Ombudsmannen gjorde oppmerksom på at dette var en sak som etter tillitsmannsreglementets pkt 57 skulle behandles av Ombudsmannen.

Klagen gikk ut på at to tropper i forbindelse med avslutningen av øvelsen ble sendt ut på en to timer lang kolonnekjøring etter at kjøretøyene var gjort istand for innlevering. Dette mente mannskapene var en straffereaksjon fordi de hadde rykket for tidlig ut av sitt bivakkområde og benyttet denne ekstra tiden til å klargjøre kjøretøyene for innlevering. Soldatene hadde før dette på selvstendig basis organisert rengjøring av kjøretøyene i samarbeid med troppsbefalet. Denne ordningen virket tilfredsstillende og forhindret lang ventetid og køer på vaskeplassen. Saken var slått opp i den lokale presse.

Ombudsmannen tok saken opp med øvelses-

ledelsen som opplyste at denne avslutningen som var klart i strid med de egentlige forutsetninger og gitte ordre, hadde berøvet avdelingen for et øvingsmoment. Om dette skrev øvelsesledelsen bl a således i sin redegjørelse til Ombudsmannen:

«Regimentsjefen var av den mening at man her hadde mistet et øvingsmoment og at det ihht tidsplanen var tid til å repetere dette momentet. Regimentsjefen var klar over at mange av kjøretøyene i kpet var vasket rene og ville derfor av hensyn til mannskapene ikke reetablere avdelingene på nytt i forlegningsområdene da dette ville bety ny vask av kjøretøyer. Det var solskinn og tørre veier på den i marsjordren angitte rute, og ny vask var derfor ikke nødvendig.

Regimentsjefen påla derfor øvingsleder å gi ordre til ny avmarsj fra X kl 1400 og forflytning i tilnærmet samme marsjrute som den i øvingsordren angitte rute. Dette ble utført av 1. og 3. tropp og siste kjøretøy var inne igjen på X tett etter kl 1600, altså en god time før første måltid etter innrykk skulle serveres. Ordren for tjenesten denne søndag var at den tidligst skulle avsluttes kl 1900. En kjenner heller ikke til at køet ble holdt tilbake i leiren etter dette tidspunkt.

At dette av mannskapene har blitt oppfattet som en kollektiv avstraffelse er dypt å beklage da det aldri hos regimentsjefen, og heller ikke hos øvingsleder var tanke om avstraffelse.

Det må i dette tilfelle være oppstått misforståelser og/eller manglende informasjon ned til mannskapene. Mannskapene hadde utført en etter regimentsjefens mening utmerket jobb under hele rep øvelsen og var ikke å laste for noe forhold.

Regimentsjefen kan opplyse at det var leiet to større bensinstasjoner med vaskeplasser og steamapparater i tillegg til vaskeplassene på Y, og at en representant for øvingsstaben sto klar til å fordele vaskeplasser etter hvert som man forventet at avdelingene ville ankomme Y/X.

Dette at avdelingene på eget initiativ hadde reist for å vaske kjøretøyer behøvde ikke nødvendigvis å forpurre den oppsatte marsjordre.

Når mannskapene sier at de behersker kolonnekjøring så deler regimentsjefen dette syn. At avdelingen rykket ut til denne øvelse med delvis galt rutevalg må tilskrives svikt i intern ordregiving og at tilsvarende også skjedde under den gjentatte (ekstraøvelse) har regimentsjefen ikke tillagt større vekt.

Køet må under kyndig ledelse etter regimentsjefens mening ansees å være et meget godt kompani.»

Både vedkommende kommandosjef og generalinspektøren var opptatt av saken, og kommandosjefen skrev bl a slik til generalinspektøren om den kollektive avstraffelsen:

«Etter DK-sjefens oppfatning er det ikke fra Regimentsjefens side gitt ordre eller pålegg til kompaniet som kan henføres til noen form for kollektiv avstraffelse. Regimentsjefen var av den oppfatning at en under øvelsen hadde mistet et vesentlig øvingsmo-

ment og at det i henhold til tidsplanen, var tid til å repetere dette moment.

DK-sjefen kan bare beklage at dette forhold ikke ble gjort helt klart for alt personell i kompaniet. Siste kjøretøy var inne på X siste øvingsdag ca kl 1600, i god tid før første måltid etter innrykk skulle serveres. Ordren for tjenesten denne søndag var at den tidligst skulle avsluttes kl 1900. Etter det DK-sjefen kjenner til, ble heller ingen av kompaniet holdt tilbake i leiren etter dette tidspunkt. DK-sjefen kan bare beklage det inntrufne som åpenbart skyldes en kommunikasjonsvikt. En kommunikasjonsvikt som dessverre har bidratt til å trekke helhetsinntrykket noe ned etter en ellers meget vel gjennomført repetisjonsøvelse.»

Ombudsmannen svarte slik til tillitsmannen som på utvalgets vegne hadde tatt opp saken:

«Det vises til tidligere brev i saken.

I tillegg til den redegjørelse som regimentsjefen har gitt i forbindelse med k'agen fra tillitsmennene, har jeg nå også mottatt uttalelse fra DK-sjefen i brev av 9 apr d å. En kopi av de nevnte dokumenter følger vedlagt. Generalinspektøren for Hæren har under henvisning til DK-sjefens brev til Ombudsmannen meddelt at han intet har å bemerke til den avgjørelse som er truffet og at saken således ikke avstedkommer tiltak fra Generalinspektøren side.

Etter nøye å ha gjennomgått dokumentene i saken har jeg ikke funnet belegg for påstanden om at den kolonnekjøring, som det ble gitt ordre om siste øvingsdag (ekstra transportøvelse), var en form for kollektiv avstraffelse selv om jeg nok kan forstå at mannskapene kan ha oppfattet det slik. Etter min mening må det være en riktig vurdering når DK-sjefen og regimentsjefen begge gir uttrykk for at mannskapenes inntrykk av ordren om kolonnekjøring som en avstraffelse av kompaniet, bunner i manglende informasjon til mannskapene og kommunikasjonsvikt. Et forhold militære myndigheter har beklaget.

Man kan stille spørsmål om den nevnte kolonnekjøring var nødvendig eller ønskelig øvingsmessig sett. Dette kan jeg vanskelig ha noen sikker formening om, men må på dette punkt vise til de uttalelser som er fremkommet fra de militære sjefer, regimentsjef og øvingsleder. Jeg kan forøvrig ikke se at den innlagte kolonnekjøring har skapt særlige problemer for mannskapene eller har medført at tidsrammen for øvelsen er blitt overskredet. Jeg går da ut fra at det er riktig det som er opplyst om at ingen av mannskapene ble holdt tilbake etter det tidspunkt øvelsene tidligst skulle være avsluttet, dvs etter kl 1900 siste øvingsdag.

Jeg finner etter dette ikke grunn til å kritisere den avgjørelse som er truffet i anledning av den fremsatte klage.»

En deltaker på et sanitetsoffiserskurs med korporals grad i kurstiden var refset for ulovlig fravær i 5 timer med 8 dagers permisjonsnektelse. I skjerpene retning var det lagt vekt på at han to ganger i 1971 — for

10 år siden — var refset for ulovlig fravær. Fraværet gjaldt deltakelse i et for ham meget viktig møte arrangert av Helsedirektoratet. Han hevdet å ha fått rede på dette møte så sent at han ikke rakk å søke om permisjon, og han fant derfor refselsen urimelig. Han fant det også usakelig at de gamle refselsene var brukt mot ham som skjerpene omstendighet.

Saken ble tatt opp med avdelingen og ble forelagt Generaladvokaten, idet vedkommende Krigsadvokat ikke var tilgjengelig. Generaladvokaten uttalte at fraværet var klart refsbart og at det ikke kunne godtas at kurstidene han skulle ha. Generaladvokaten var imidlertid enig med den refsede i at de gamle refselsene ikke kunne anføres som skjerpene omstendighet. Refselsen ble satt ned til 5 dagers permisjonsnektelse.

Ombudsmannen hadde intet å bemerke.

Forholdet mellom befall og menige.

Det er behandlet 4 saker i denne gruppen.

En hovedtillitsmann klaget til Ombudsmannen over at en befalingsmann til stadighet gjorde bruk av straffeeksersis og uhøvisk språkbruk overfor mannskapene. En soldat som under en utmarsj hadde mistet geværet sitt i bakken hadde fått 20 armbøyninger på stedet og ble samtidig truet med at han skulle få ørene skåret av. Nest høyere sjef syntes ikke å ville gjøre noe med dette, og tillitsmannen ba om Ombudsmannens råd.

Ombudsmannen tok kontakt med avdelingens sjef og ba ham ta en samtale med tillitsmannen og vedkommende befall. Tillitsmannen opplyste senere at saken var tilfredsstillende løst.

En vernepliktig tok på vegne av mannskapene i sin tropp opp spørsmålet om hva en troppssjef kunne tillate seg av skjellsord. Samarbeidet mellom befall og mannskaper i kompaniet var meget godt, bortsett fra en troppssjef som sjokkerte både troppen og andre ved daglig å overøse troppen og enkelt-soldater med en mengde skjellsord, møkkamenneske, apekatt, vakumskalle var bare et lite utvalg. Troppen hadde for lengst tatt dette opp i troppens time. Troppssjefen hadde da bare sagt at slik var han så det kunne det ikke gjøres noe med. Soldatene hadde fortsatt funnet se gi hans opptreden, men nå var tålmodigheten slutt. Klageren spurte Ombudsmannen om hvordan lovverket stilte seg til bruk av skjellsord mot undergitt personell og hva soldatene selv kunne gjøre for

å skape et bedre forhold både for seg selv og sine etterkommere.

Ombudsmannen tok saken opp med avdelingens sjef og ba ham ta en samtale med de impliserte.

Avdelingssjefen meddelte senere at vedkommende befalingsmann, som tydelig hadde tatt seg nær av saken, hadde lovet å slutte med å skjelle ut mannskapene. Han hadde forstått at situasjonen var alvorlig. Klageren ble gjort oppmerksom på at befalingsmannens opptreden var straffbar i henhold til den militære straffelov.

En vernepliktig klaget over at han var blitt fratatt en allerede innvilget weekend-permisjon og beordret til ekstratjeneste en lørdag.

Nærmere undersøkelser ved klagerens kompani viste at klageren hadde optrådt på en slik måte at han kunne mistenkes for å forsøke å unndra seg fysisk trening. Det ble imidlertid fra kompaniets side gitt uttrykk for at pålegget om ekstratjeneste, og dermed inn-dragning av permisjonen, var gitt for å statuere et eksempel overfor kompaniet.

Ombudsmannen fant at, selv om klageren var å bebreide for at det hadde oppstått en situasjon som kompaniet fant grunn til å reagere på, det ikke kunne være riktig å reagere med ekstratjeneste for å statuere et eksempel når dette førte til at en allerede innvilget permisjon ble inndratt i strid med de bestemmelser som gjelder for annullering av permisjoner.

Saken ble derfor tatt opp med bataljons-sjefen som svarte Ombudsmannen slik:

«X-bataljon viser til tidligere referanse b, hvor Ombudsmannen ber om bataljonssjefens uttalelse i saken.

Beslutningen om å inndra permisjon og beordre soldaten til fysisk trening var ikke ment som noen form for straff, men for å vise overfor kompaniet at den enkelte soldats fysiske form er avdelingsansvar.

Bataljonssjefen finner det godt forståelig at tropps- og kompanisjef reagerer når soldater påviselig benytter alle muligheter for å unndra seg fysisk trening.

Kompanisjefen er pålagt gjennom utdanningsdirektiver å sørge for at den enkelte soldat tilfredsstillende satte mål. Det er derfor nødvendig enkelte ganger å iverksette repetisjonstrening utover det oppsatte program.

Det er dog påkrevet også å planlegge og programmere slike tiltak.

Bataljonssjefen forutsetter at fortsatt trening planlegges innenfor den ordinære tjenestetid.

Bataljonssjefen har påpekt dette overfor kompanisjefen som på sin side har beklaget den måten denne aktuelle sak ble taklet på.

Kompanisjefen vil overfor samlet kompani forklare, begrunne og beklage sin avgjørelse i saken.»

Tillitsmannsordningen.

Det er ikke tatt opp saker i denne gruppe i år.

Ombudsmannen er tilstillet møtereferater fra kontaktutvalgene og landsutvalgets møter. Ombudsmannen, kontorsjefen og endel av nemndas medlemmer har orientert om om-

budsmannsordningen på en lang rekke tillitsmannskurs.

Tillitsmannsutvalgene har også i år sendt referater fra sine møter til Ombudsmannen. De tall som refereres nedenfor er bygget på referater fra møter i fellesutvalgene.

Hæren	29 (29) utvalg med 195 møter (188)
Sjøforsvarets landstasjoner	22 (21) utvalg med 136 møter (135)
Fartøyer	10 (10) utvalg med 30 møter (47)
Luftforsvaret	23 (23) utvalg med 147 møter (149)
	84 (83) utvalg med 508 møter (519)

Tallene for 1980 i parentes.

Utvalgene har i år behandlet 3 686 saker (3 895) som fordeler seg slik på forsvarsgrenene:

Hæren	1 549 (1 465)
Sjøforsvarets landstasjon ...	906 (974)
Fartøyer	201 (337)
Luftforsvaret	1 030 (1 119)

Fordeling på de enkelte saksområder er følgende:

1. Beordring, overføring m v, dimittering	34 (35)
2. Kommandert tjeneste	368 (417)
3. Disiplinærsaker. Forholdet mellom befal og menige	54 (45)
4. Uniformer m v	168 (171)
5. Underbringelse m v	566 (697)
6. Forpleining og hygiene	211 (225)
7. Permisjoner	136 (175)
8. Kantiner	32 (45)
9. Velferd	820 (836)
10. Idrett	114 (97)
11. Kommunikasjoner	101 (102)
12. Økonomiske forhold	40 (52)
13. Sosial- og sykesaker	33 (37)
14. Forsvarets skolevirksomhet .	24 (23)
15. Sivilopplæringen (fritids- og obligatorisk)	95 (57)
16. Tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	551 (552)
17. Tjenestlige orienteringer gitt av sjef	339 (329)

Repetisjonsavdelingene har i år sendt inn referater fra 6 utvalg som har holdt 11 møter. Det er behandlet 67 saker som fordeler seg slik:

Beordring m v	1
Kommandert tjeneste	10
Disiplinærsaker	1
Uniformer m v	6
Underbringelse m v	9

Forpleining	4
Permisjon	2
Kantiner	1
Velferd	18
Kommunikasjoner	2
Økonomiske forhold	3
Sosial- og sykesaker	0
Tillitsmanns- og ombudsmannsordningen	3
Orienteringer gitt av sjef	5

Økonomiske forhold.

Det er behandlet 8 saker i denne gruppe. Saker som gjelder bostøtte er behandlet under avsnittet Sosiale saker.

To vernepliktige som gjorde tjeneste som velferdsassistenter ute ved avdeling krevde godtgjørelse for sitt kveldsarbeid med å kjøre film etter de satser som gjaldt for ikke godkjente maskinister. De hevdet at velferdsassistenter ved flere liknende avdelinger fikk slik godtgjøring.

Regionale myndigheter fant grunn til å ta saken opp med sentrale myndigheter, idet reglene syntes både å fortolkes og praktiseres noe forskjellig. Forsvarets overkommando slo fast at velferdspersonell (befal, sivilt personell, vpl mannskaper) ikke skulle tilstås økonomisk godtgjørelse/kompensasjon for gjøremål som faller inn under velferds-tjenestens tjenesteområde.

De vernepliktige godtok ikke denne avgjørelse og bragte saken inn for Ombudsmannen.

Ombudsmannen tok saken opp bl a med Forsvarsdepartementet som erklærte seg enig i det standpunkt Forsvarets overkommando hadde tatt. Under den forutsetning at tjenesten for velferdspersonell, herunder vernepliktige, ble lagt opp slik at betjening av filmapparat under filmforestillinger gikk

inn i den ordinære tjenestetidsordning for dette personell, var Ombudsmannens oppfatning at den avgjørelse som var fattet ikke kunne sies å være åpenbart urimelige.

Under ombudsmannsnemndas befarings ved en av Hærens befalsskoler ble elevenes økonomiske forhold tatt opp under nemndas samtale med skolens tillitsmannsutvalg. Elevene var misfornøyd med at elevtillegget og bonusbeløpet som ble fastsatt i 1974 ikke var forhøyet senere. Elevene ble dessuten skattemessig ulikt behandlet, avhengig av om de startet utdannelsen i januar eller juli måned. Skolen, som var enig med elevene, hadde fremsendt saken til høyere myndighet, mens Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet.

Saken er fortsatt under behandling av sentrale myndigheter. Det foreligger imidlertid en uttalelse fra Hærstaben som går ut på at både elevtillegg og bonus blir justert opp, at bonus gjøres skattefri og at elevtillegg og bonus justeres årlig.

Da dette er en sak som berører alle forsvarsgrenene må den behandles av Forsvarets overkommando/Fellesstaben og Forsvarsdepartementet.

En vernepliktig var innkalt til en repetisjonsøvelse i sin lokalvernavdeling. Etter at fristen for å søke om utsettelse med øvelsen var ute viste det seg at avdelingen hadde så mye personell til disposisjon at de mannskapene som hadde flest øvelser kunne fritas. Denne melding om at han ikke behøvde møte hevdet han å ha fått først 6 dager før øvelsen skulle starte. På denne bakgrunn krevde han dekket et beløp, stort kr 1 730,— som han hadde utbetalt til en mann for at denne skulle utføre noe sagbruksarbeid som kanskje kunne bli aktuelt mens klageren var inne til tjeneste. Den som hadde fått forskuddet hadde nektet å betale dette tilbake til tross for at han ikke hadde utført noe arbeid for beløpet. Den rulleførende avdeling hadde avvist kravet.

Den vernepliktige tok saken opp med Ombudsmannen. Undersøkelser i saken bekreftet at den som hadde fått forskuddet ikke ville betale det tilbake. Det arbeid som skulle utføres var noe sagbruksarbeid for den vernepliktige som kanskje ble aktuelt den tiden klageren gjorde tjeneste. Forskuddet var utbetalt 2 mndr før fristen om å søke utsettelse var ute. Det var ikke mulig å finne noen forklaring på at kanselleringskrivet først kom til klageren 6 dager før øvelsen. Ombudsmannen fant intet grunnlag for å kritisere rulleførende avdeling og fant det rimelig at

klageren selv måtte bære det tap han hevdet å være påført.

To vernepliktige som hadde utført sin verneplikt ved Sacland, Nordfolk, USA hadde søkt om å få gratis permisjonsreise hjem i løpet av det året de gjorde tjeneste der. Da de ikke hadde fått svar på sin søknad, anmodet de om Ombudsmannens bistand.

Det viste seg at Forsvarsdepartementet hadde innvilget søknaden slik at de fikk dekket sine utgifter til en reise til Norge tur/retur. Flyreisen tur/retur USA måtte legitimeres med billetter. Departementet opplyste samtidig at det ville komme tilbake til fastsettelse av generelle bestemmelser om frie permisjonsreiser for vernepliktige som gjorde tjeneste i USA.

En vernepliktig hadde søkt om å få dekket utgiftene til en permisjonsreise til sitt opprinnelige hjemsted. Denne søknaden ble avslått med den begrunnelse at han bodde med sin kone i nærheten av tjenestestedet hvor han fikk utbetalt både botillegg og reisepenger. Avdelingen begrunnet sitt avslag slik:

«Man viser til Deres brev av 6 jan 81.

Iht Fredsregulativet del I, utskrevne menige, kap. I avsnitt I pkt 40 a Kommentarer, fastslås følgende:

«Med faktisk hjemsted forstås normalt det sted der permittens foreldre, eventuelt hustru har sin bopel. Ugifte mannskaper som mottar botillegg får boligens adresse regnet som hjemsted.»

Administrasjonskontoret må på grunnlag av Deres kones faste arbeidsforhold i Oslo samt at botillegg ytes for boforholdet, i relasjon til spørsmålet om fri permisjonsreise, betrakte X-veien som faktisk hjemsted.

Med denne bakgrunn, samt forholdet at De etter søknad bor privat i refererte adresse, med dekning av reiseutgifter iht ovenstående regulativs pkt 42 c, kan fri permisjonsreise ikke innvilges.

Med referanse til Deres brev siste punkt gjør man oppmerksom på at klage kan fremmes overfor ombudsmannen for Forsvaret. I så tilfelle skal saken fremmes tjenestevei.

Man beklager den lange svartiden.»

Ombudsmannen var enig i avdelingens avgjørelse, men da klageren hadde anmodet om å få saken frem for høyere myndighet, tok Ombudsmannen saken opp med Forsvarsdepartementet som avga denne uttalelse:

«Det vises til sakens dokumenter.

Som det fremgår av dokumentene er mannskapets boligforhold i Oslo av midlertidig karakter som skyldes utdanning/militærtjeneste og hustrus arbeid. Normalt ville ikke et slikt boforhold gi grunnlag for utbetaling av botillegg fra Forsvaret.

Forsvaret har i dette tilfelle imidlertid akseptert Oslo som faktisk hjemsted og tilstått botillegg. Derav følger at Oslo også i relasjon til spørsmålet om fri permisjonsreise er å betrakte som faktisk hjemsted.

Forsvarsdepartementet kan bare beklage at avdelingen ikke gjorde mannskapet oppmerksom på dette, da botillegg for Oslo ble tilstått.

Administrasjonskontoret har fortolket bestemmelsene korrekt og deres avgjørelse av 17 mars 81 opprettholdes.

Sakens dokumenter følger vedlagt i retur.»

En vernepliktig som i utdanningsøyemed hadde bodd på hybel i den by som han også skulle gjøre militærtjeneste, hadde beholdt hybelen fordi han skulle fortsette sin utdanning. Han hadde søkt og fått tillatelse til å bo på hybelen under tjenesten. Han fikk utbetalt bostøtte og kostgodtgjørelse. Han hadde fått avslått en søknad om gratis permisjonsreise til sitt opprinnelige hjemsted.

Han bragte saken inn for Ombudsmannen som svarte ham slik:

«Deres brev av 17 d m.

Etter det opplyste har De opprettholdt leieforholdet til den hybel De har leiet i forbindelse med studier i X og De har etter søknad fått tillatelse til å bo privat under Deres militærtjeneste. Videre er De innvilget botillegg samt erstatning for kost etter bestemmelsene i Fredsregulativet. Det må da være på det rene at Deres faste bopel i relasjon til spørsmålet om økonomisk støtte i forbindelse med permisjonsreiser er Deres adresse i X og ikke Deres hjemsted i Y. Jeg antar derfor at De ikke kan ha krav på godtgjørelse fra Forsvaret i forbindelse med reiser til hjemstedet. Den avgjørelse avdelingen har truffet er etter min oppfatning korrekt og kan heller ikke anses å være urimelig.»

Sykesaker.

Det er behandlet 12 saker samt 4 fra tidligere år.

Ombudsmannen redegjorde i beretningen for 1980 for en sak som gjaldt erstatning i forbindelse med et benbrudd under repetisjonsøvelse. Klageren ble påført et økonomisk tap på ca kr 21 000,—. Det var departementets oppfatning at det intrufne måtte anses som et hendelig uhell og at det ikke var utvikst erstatningsbetingende uaktsomhet fra Forsvarets side.

Ombudsmannen var enig i dette, men anbefalte klageren å søke om billighetserstatning. Dette ble gjort, og det er nå bevilget en billighetserstatning, stor kr 15 000,—. Dette er en gammel sak, tatt opp i 1979 som nå har fått en tilfredsstillende løsning.

En annen gammel sak tatt opp i 1978 er også avsluttet i år med en tilfredsstillende

løsning. Det gjaldt en vernepliktig som etter noen måneders tjeneste fikk problemer med ryggen. Han ble satt til lettere tjeneste, men fikk etter hvert problemer med å gå og fikk voldsomme anfall av hodepine. De spørsmål som ble tatt opp i første omgang gjaldt utbetaling av dagpenger og kostgodtgjørelse under sykepermisjon. Spørsmålet om kostpenger/dagpenger ble tilfredsstillende løst. Det viste seg imidlertid etter hvert at den vernepliktiges plager var meget alvorlige, og han ble erklært 50 pst. invalid. Det som etter dette ble problemet var å få hans sykdom godkjent som yrkesskade. Dette ble først avslått, senere innvilget. Dette førte igjen til at klageren i tillegg til vanlige trygdeytelser fikk utbetalt erstatning av Forsvaret med kr 45 375,—.

Begge disse sakene fikk en tilfredsstillende løsning i samarbeid med Forsvarets sanitet/militær trygd.

En vernepliktig som hadde dårlig rygg hadde av den grunn vanskeligheter med sin militærtjeneste og hevdet i en henvendelse til Ombudsmannen at han var truet både med militærpoliti og rettssak i den sammenheng.

Ombudsmannen foretok undersøkelser hos rulleførende avdeling, rekruttskolen, Forsvarets sanitet og Generalkrigskommissariatet. Problemet syntes i første rekke å være at klagerens tjenestedyktighet ikke ble fastslått. Dette spørsmål syntes bare å bli utsatt. Klageren hadde i 1980 hele tre ganger blitt kjent midlertidig udyktig i 3 mndr, nemlig 10/3, 22/7 og 7/10. Den 13 jan 81 ble han kjent arb.d. A. Han ble imidlertid sykemeldt igjen og sendt hjem etter kort tid.

Etter Ombudsmannens oppfatning måtte man nå få tatt endelig standpunkt til om klageren i det hele tatt kunne gjøre tjeneste, og i tilfelle hva slags tjeneste. Dette spørsmål tok Ombudsmannen opp med Forsvarets sanitet og Generalkrigskommissariatet. GKK avga denne uttalelse:

«Det primære i saken er etter Generalkrigskommissariatets oppfatning at mannskapets helsemessige skikkethet blir endelig fastsatt. Ut fra den kjennelse han får, er det i den nye utskrivningsordning innebygd at han gis tjeneste som er i samsvar med kjennelsen, eventuelt om det er nødvendig at den vernepliktige blir overført annen militær avdeling eller til Sivilforsvaret om vilkårene forøvrig er tilstede, jfr bl a FSAN P-6, kap I, pkt 71.

Mannskapet har i løpet av 1 år (1980) blitt kjent midlertidig udyktig 3 ganger, og etter fremmøte i januar 1981 blitt dimittert og sendt hjem fordi han ikke kunne delta i den grunnleggende fellesutdanning i rekruttperioden på grunn av sykdom. Han er notert for innkalling på nytt fra 14 juli 1981.

GKK anser forholdet uholdbart for mannskapet, og antar i likhet med FSAN i påtegnings av 16 mar 81, ref b, at det bør foretas en endelig vurdering av hans tjenestedyktighet.

Under henvisning til P-6, kap I, pkt 64 og 33 anmoder GKK om at mannskapets tjenestedyktighet vlr vurdert på nytt.»

Etter dette ble saken ordnet.

En vernepliktig som sto foran sin dimisjon fra førstegangstjenesten hadde ved legeundersøkelse i forbindelse med dimisjon fått vite at han var påført en hørselskade under tjeneste som kanon 2'er. Han anmodet om Ombudsmannens hjelp til å få rede på eventuelle erstatningskrav overfor Forsvaret.

Ombudsmannen svarte ham slik:

«Det vises til Deres brev av 1 d m.

Etter gjeldende bestemmelser om engangserstatning til vernepliktig personell for skade oppstått under militærtjeneste, utbetaler Forsvarsdepartementet erstatning når skaden har medført varig invaliditet. Ved fullstendig tap av ervervsevnen (100 pst. invaliditet) utbetales maksimumsbeløp som utgjør 15 ganger Folketrygdens grunnbeløp. Ved delvis invaliditet, som eventuelt er aktuelt i det foreliggende tilfelle, regnes erstatningen ut etter fastsatt invaliditetsprosent. Invaliditetsgraden fastsettes av Rikstrygdeverket. Erstatningen baseres på opplysninger som Forsvarets sanitet innhenter, og som forelegger saken for departementet til avgjørelse.

De opplyser at vedkommende militærlege vil sende skademelding angående den hørselskade De etter det opplyste har pådratt Dem under militærtjenesten. De bør i første omgang kontakte Forsvarets sanitet, Militær trygd (tlf 24 65 90, linje 848) som vil kunne gi Dem nærmere opplysninger.»

En vernepliktig opplyste at han, mens han gikk på et kurs etter rekruttskolen, hadde fått hjernehinnebetennelse. Han ble lagt inn på sykehus, fikk etterbehandling og sykepermisjon i en måned. Det viste seg at han som følge av sykdommen hadde fått nedsatt hørsel og vedvarende susing på det ene øret. Han ba opplyst om han hadde noe krav på erstatning og hvordan han i tilfelle skulle forholde seg.

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarets sanitet som ga denne orienteringen:

«Melding om soldatens hjernehinnebetennelse ble sendt X trygdekantor 9/10 81 fra avdelingslegen ved Y flystasjon. I skademeldingen står det også at ved utskrivning fra sykehuset, hadde soldaten problemer med nedsatt hørsel på venstre øre.

Stortinget har bestemt at ved invaliditet som følge av skade/sykdom pådratt/oppstått under førstegangstjenesten, kan Forsvarsdepartementet utbetale en erstatning i tillegg til trygdekantorets ytelser. Hvis sykdommen oppsto mens soldaten var i forlegningen, er

maksimum erstatning kr 286 500 pr 29/9 81, dato for innleggelse i sykehuset. Hvis soldaten var på permisjon da sykdommen oppsto, er maksimum erstatning kr 143 250.

Beløpet graderes etter medisinsk invaliditetsprosent som fastsettes av Rikstrygdeverket eller X trygdekantor 12 måneder etter at sykdommen ble påvist. Hvis soldaten mener han er berettiget til erstatning fra Forsvaret, må han ta kontakt med X trygdekantor juli 1982 for å få bestemt invaliditetsprosenten. Trygdekantorets attest sendes Forsvarets sanitet.

Hvis trygdekantoret meddeler at invaliditetsprosenten settes lavere enn 15 pst., er det behandlende lege som må oppgi prosenten. Legens attest sendes Forsvarets sanitet.

Det kan utbetales forskudd på erstatning. Slikt forskudd utbetales når det fremlegges attest fra behandlende lege om opplysning om den antatte, varige invaliditetsprosent. Forskuddet tilsvarer halv erstatningsbeløp. Attesten sendes Forsvarets sanitet.

Gjenpart av dette skriv foreslås sendt soldaten, slik at han tar det med når han eventuelt kontakter trygdekantor eller lege.»

En vernepliktig var blitt dimittert før tiden p ga nedsatt dyktighetskjennelse. Han ble henvisst til indremedisiner for undersøkelse og behandling. Denne legen hadde uttalt at det var brukt feil funksjonskode ved fastsettelse av kjennelsen. Da dette kunne få betydning for hans muligheter i arbeidslivet, anbefalte legen ham å forlange koden endret. Han var overført til Sivilforsvaret på sitt hjemsted. Han henvendte seg dit. Han fikk imidlertid beskjed om at det ikke kunne gjøres noe med legekjennelsen. Under henvisning til offentlighetsloven hadde han bedt om å få se gjennom sine legepapirer. Dette ble også avvist.

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarets sanitet som ga denne uttalelse:

«Forsvarets sanitet har i sakens anledning innhentet mannskapets helsekort. Det fremgikk av dette at han ved sesjon den 12 mars 1975 fikk kjennelsen Arbeidsdyktig A. Denne kjennelse ble opprettholdt ved innrykk til førstegangstjeneste 4 okt 78. Ved ekstraordinær legenemnd 4 des samme år ble han nedskrevet til Arb B. Det foreligger tilfredsstillende dokumentasjon for dette. — Ved Y sivilforsvarets legekommisjon ble han kjent MUD 2 år den 20 nov 79.

X opplyser i sitt skriv at en spesialist i indremedisin, som han ble henvisst til, angivelig skal ha uttalt at det er brukt feil funksjonskode ved kjennelsen. FSAN kan ikke se at det foreligger noe grunnlag for en slik påstand. Dersom X mener at kjennelsen og grunnlaget for denne er feilaktig, har han full anledning til å søke rulleførende avdeling om vurdering ved Fast legenemnd (i dette tilfelle i Y).

Med hensyn til innsyn i militære helsedokumenter henvises til Rundskriv nr 5'80 fra FSAN (rundskrivet vedlegges) hvor prosedyren for dette er beskrevet.»

Disse opplysninger sammen med et eksemplar av rundskrivet om innsynsrett i medisinsk dokumentasjon ble tilstillet klageren.

Sosiale saker.

Det er behandlet 11 saker samt 1 fra tidligere år.

Ombudsmannen pekte i beretningen i fjor på de vanskeligheter de vernepliktige hadde som holdt på å bygge hus og som ikke var kommet så langt at de hadde fått konvertert sine byggelån. Byggelånsrenter synes som regel å bli tillagt byggelånet. Om dette har Forsvarsdepartementet uttalt følgende i en sak Ombudsmannen har behandlet:

«Forsvarsdepartementet vil vise til at byggelånsrenter som belastes byggelånskonto ikke betraktes som en faktisk boutgift da mannskapet ikke betaler disse rentene før lånet blir konvertert i Husbanken. Forsvarsdepartementet kan derfor ikke godkjenne at mannskapet får disse rentene medregnet i botillegget.»

Ombudsmannen er i tvil om dette er et rimelig standpunkt. Det er på det rene at det her er tale om renter som er påløpet mens vedkommende gjør militærtjeneste, renter som Forsvaret ville ha dekket hvis de var betalt kontant eller belastet en annen konto enn byggelånskonto. Det er åpenbart at denne vernepliktige kommer mye uheldigere ut enn den som har fått konvertert sine lån.

Om denne praksis har en byggelånsbank uttalt følgende:

«Det synes noe urimelig at låntaker ikke får refundert byggelånsrenter. Kapitalisering av renter er bare en praktisk løsning for bankene. Betydningen for låntaker er den samme — en faktisk renteutgift som i siste omgang må betales.»

I angjeldende sak kom den vernepliktige opp i store økonomiske vanskeligheter fordi endel av byggelånet skulle stå inne til huset var ferdig, mens han manglet midler til å gjøre huset ferdig.

Forsvarsdepartementet hjalp den vernepliktige til å få et tilleggs lån i Husbanken og tilsto mannskapet kr 5 000,— ekstraordinært i støtte fra Fondet for vpl soldaters familier.

En vernepliktig som hadde fratrudd sin stilling etter en tidsbestemt arbeidsavtale for å begynne på rekruttskolen, kom i den uheldige situasjon at han tapte en etterbetaling, stor kr 1 500,—. Grunnen til dette var at avstemningsfristen for den nye tariffavtalen etter utsettelse ble satt til dagen etter at han

sluttet i arbeidet. Arbeidsgiver mente seg ikke forpliktet til etterbetaling. Han hadde drøftet saken med militære myndigheter som angivelig skulle ha ment at han hadde krav på etterbetaling og derfor ikke trengte utsettelse med fremmøte for å være i arbeid når tariffavtalen trådte i kraft.

Etter å ha foretatt nærmere undersøkelser i saken anbefalte Ombudsmannen at den vernepliktige burde tilståes billighetserstatning med denne begrunnelse:

«X, f 9/4-58, har i brev til Ombudsmannen av 25 okt d å søkt om billighetserstatning av statskassen for inntektstap som følge av innkalling til militærtjeneste. X var ansatt i et privat firma i tiden 8 feb til 24 jun 1980. Etter avtale med sin arbeidsgiver sluttet han i stillingen pr nevnte dato fordi han neste dag den 25 juni var innkalt til å møte ved rekruttskolen. Nå viste det seg at X manglet 1 dags tjeneste i den sivile stilling for å oppnå en etterbetaling av lønn iht tariffavtale. Ifølge søkeren tok han muntlig kontakt med rulleførende avdeling for å få 1 dags utsettelse med innkallingen. Dette fikk han ikke innvilget, idet det fra avdelingens side angivelig ble uttalt at han ville ha krav overfor arbeidsgiver på etterbetaling fordi arbeidskontrakten ble avbrutt p g a innkallingen til militærtjeneste. Ifølge erklæring fra arbeidsgiver ville en etterbetaling netto ha utgjort kr 1 554,70. Arbeidsgiver har imidlertid ikke vært villig til å utbetale søkeren nevnte beløp.

Saken har derfor vært forelagt rulleførende avdeling som har meddelt at søkeren ved sin henvendelse dit ble gjort merksam på at forholdet med eventuell etterbetaling av sivil lønn var Forsvaret uvedkommende og at det ble henstillet til ham å klarere dette med arbeidsgiveren. På forespørsel herfra om X i dette tilfelle burde ha fått 1 dags utsettelse med innkallingen, uttaler rulleførende avdeling i brev av 16 september d å følgende:

«Av herr Xs brev av 8 aug 80 går det bl a frem at arbeidsgiveren ikke kunne love etterbetaling siden han sluttet 1 dag før tariffavtalen ble avgjort. Hvis dette skriftlig hadde blitt dokumentert i forbindelse med en skriftlig søknad om 1 dags utsettelse med fremmøte, ville rulleførende avdeling ha stilt seg velvillig til søknaden.»

Ombudsmannen har i saken inntatt det standpunkt at søkeren ikke kan antas å ha noe rettslig krav på erstatning overfor Forsvaret. Det vises for så vidt til mitt brev til søkeren av 21 aug d å. Etter de opplysninger rulleførende avdeling har gitt om mulighetene for utsettelse med innkallingen til militærtjeneste som vel burde ha vært meddelt søkeren i forbindelse med hans henvendelse dit, finner jeg det imidlertid rimelig at han får dekket sitt inntektstap av billighet. Det fremgår videre av Xs søknad at han også mener å være påført et inntektstap som følge av skade oppstått under tjeneste på rekruttskolen. Tapet er imidlertid ikke dokumentert. Det vises forøvrig til de opplysninger som i denne forbindelse er innhentet fra rulleførende avdeling, jfr. brev av 12 desember d å

med bilag. Jeg finner ut fra de foreliggende opplysninger vanskelig å kunne anbefale billighetserstatning for så vidt angår eventuelt inntektstap som følge av personskaden.

Sakens dokumenter følger vedlagt.»

Billighetserstatning er bevilget med kr 1 555,—.

Det er endel vernepliktige som finner det urimelig at de skal påføres et økonomisk tap i forbindelse med repetisjonsøvelser. Det kan være tale om tapt arbeidsinntekt, selvstendig næringsdrivende som må stenge sin virksomhet, utgifter til vikar eller leiet arbeidshjelp etc. Endel av disse vernepliktige ber om Ombudsmannens hjelp til å få dekket sitt tap.

En vernepliktig som var bygningsarbeider hadde i løpet av en 3 ukers øvelse et underskudd på kr 1 715,—. Han bodde sammen med sin familie i nytt hus. Hans arbeidsinntekt dekket allkivel leveomkostninger og faste utgifter. Underskuddet under repetisjonsøvelsen måtte han dekke med sine feriepengene.

Undersøkelser i saken viste at den vernepliktige fikk utbetalt hustrutilllegg, barnetilllegg, botilllegg, forhøyet botilllegg og tjenestetilllegg med kr 2 304,— for øvelsen. Den vernepliktige hadde således fått utbetalt de ytelser som regulativet hjemler.

Spørsmålet om fritakelse for repetisjonsøvelse for enslige fedre har tidligere vært behandlet av Stortinget. På bakgrunn av en henvendelse fra Aleneforeldreforeningen i Oslo har Forbruker- og administrasjonsdepartementet anmodet Forsvarsdepartementet om å vurdere under ett problemet omkring eneforsørgerens tjenesteplikt.

Ombudsmannen har også i år hatt henvendelser fra slikt personell. En sak ble tatt opp med Forsvarsdepartementet som ga denne uttalelse:

«Vi viser til samtale av 8 ds om Deres henvendelse av 26 mai 81 sendt gjennom Ombudsmannen for Forsvaret.

Av de innhentede uttalelser fra Hæren, Sjøforsvaret, Luftforsvaret og Heimevernet konkluderer Forsvarets overkommando med at alenefedres repetisjonsøvinger og HV-tjeneste ikke synes å være noe problem i Forsvaret. I de få tilfelle alenefedre påberoper seg sin forsørgeromsorg for mindreårige barn som grunn for ikke kunne møte til øvelser er saken blitt løst på en av følgende måter:

de respektive sosialkontorer har stilt husmøvikar til disposisjon
den vernepliktige har selv ordnet forholdet ved hjelp av slektninger
den vernepliktige er blitt meddelt utsettelse med tjenesten etter gjeldende bestemmelser, eller
tjenesten er blitt anordnet lokalt slik at fravær fra hjemmet ikke har blitt endret i

forhold til det som ellers er det vanlige p g a den vernepliktiges yrke.

Som meddelt har det vært departementets syn at alenefedreproblemet i henhold til foranstående bør løses således:

- Det klarlegges i hvilken grad det kan og bør gis økonomisk kompensasjon for å dekke merutgifter som følger av at innkalt fedre må skaffe hjelp til barnepass. Slike utgifter bør vesentlig dekkes over sosialbudsjettet.
- Fedrene unnlates innkalt til videre tjeneste i fred, evt tidsbegrenset fram til yngste barn er fylt 16 år, f eks. etter de regler som følges i Sivilforsvaret.
- Fedrene overføres til Sivilforsvaret i den grad dette er praktisk mulig.

Foranstående synspunkter m v er utifra de uttalelser m v en har innhentet. En kan ikke se forskjell på dekning av eventuelle utgifter til en menig soldat eller befal innkalt til repetisjonsøving enten tjenesten er ønsket eller ikke.»

Ombudsmannen hadde intet å bemerke til departementets uttalelse.

Forsvarets skolevirksomhet.

Det er behandlet 8 saker i denne gruppe.

En elev ved en av Forsvarets befalsskoler var frabeordret skolen fordi han ble funnet uskikket til befalsopplæring. Elevens mor fant dette urimelig og skrev bla slik til Ombudsmannen:

«Hele saken synes meg merkelig. Og spørsmålet for meg er: Er dette rettferdig behandling av en ungdom? Er skolesjefen suveren og kan behandle guttene som han vil i h t utvisning? Hva med tillitsmannsordningen ved skolen?

Gutten har også fått klar beskjed av skolesjefen om at han ikke behøver å søke andre militære befalsskoler.

At min sønn stilte svakere ved ansettelse i militære stillinger, kanskje ikke få fast ansettelse etter endt skolegang og pliktjeneste kan jeg både forstå og godta så lenge ansettelser går etter karakterer, men at han blir utelukket fra skolen og ikke får fullføre den synes jeg er en hard dom.

Jeg ber derfor om at saken blir nøye undersøkt og vurdert av ombudsmannen, da jeg ikke vet noen annen instans og henvende meg til.»

Ombudsmannen tok saken opp med skolen som kunne opplyse at eleven var opptatt under tvil og at det allerede i aspirantperioden var klart at han sto svakt. Skolen besvarte Ombudsmannens henvendelse slik:

«Skolen viser til ovennevnte ref og vedlegger kopi av ref b og c.

Den skriftlige advarsel som ble gitt befalelev X den 11 mar 81 (ref b) er en bekreftelse

av den vurdering som ble foretatt i skoleråd (elevopptak) den 5/3-81 og som samme dag muntlig ble meddelt eleven.

I skoleråd den 29/6-81 hvor alle elever på ny ble vurdert, anbefalte et enstemmig skoleråd at eleven burde dimitteres og saken ble fremsendt INFINSP (ref c). Eleven ble samme dag meddelt skolerådets anbefaling og grunnen til at rådet hadde kommet frem til dette resultat.

Ovenfor elevens mor bør kanskje understrekes at et skoleråd består av skolens befal (kullbefal og I-off). Kun ved lik stemmegiving er skolesjefens stemmegiving avgjørende, noe som ikke var nødvendig i dette tilfelle. Som tidligere nevnt anbefalte et enstemmig skoleråd at eleven burde dimitteres.

De muntlige meddelelser av MF blir gitt på skolesjefens kontor av både skolesjef og kullsjef.»

Ombudsmannen svarte moren slik:

«Jeg viser til tidligere korrespondanse.

Befalsskolens redegjørelse foreligger i skriv av 28 d m hvorav fotokopi følger til Deres orientering.

Det ser for meg ut til å være en ordinær frabeordrings sak som er behandlet etter gjeldende regler og vanlig praksis.

Det viser seg at det allerede under aspirantperioden var tvil om Deres sønn ville være skikket som befalingsmann. Han ble tatt opp som elev, men fikk allerede da en klar skriftlig advarsel. Den 29 juni ble han vurdert på ny sammen med alle de andre elevene, og et samlet skoleråd anbefalte ham frabeordret. Det ble i den forbindelse bl a lagt vekt på at han var tatt opp under tvil og at han ikke hadde forbedret seg, at han var svak fysisk — noe testløp og sykedager bekreftet, — at han manglet lederegenskaper — bekreftet under et stridskurs og at han hadde gjennomført en eksamenstellende instruksjon med strykkarakter.

Såvidt jeg kan se, ut fra de foreliggende opplysninger, synes det ikke å være noe å bemerke til frabeordringen som ikke kan sies å være åpenbart urimelig.»

En vernepliktig som var inne til førstegangstjeneste hadde søkt om opptak på en befalsskole. Hans søknad var avslått. Hans kompanisjef hadde henvendt seg til befalsskolen, og en tid senere ble den vernepliktige innkalt til befalsskolen men søknaden ble avslått på ny uten at han fikk noen begrunnelse. Han fant det urimelig at søknaden ble behandlet på denne måten og ba om at Ombudsmannen måtte undersøke dette nærmere.

Skolen ga denne redegjørelse:

«Befalsskolen viser til ovennevnte referanse med vedlegg.

Menig Ys brev av 18 aug 81 er formulert slik at saken kan misforstås.

Skolen mottok Ys første søknad medio juli 81. Søkerens vitnemålskarakterer fra ungdomsskole og videregående skole lå under det nivå som erfaringsmessig kreves for å gjenomgå befalsskolen.

Søknaden ble derfor returnert i likhet med andre søknader på samme nivå.

Soldatens far ringte imidlertid opp og redegjorde for søkerens bakgrunn etc. Jeg lovet da skolen skulle se nærmere på Y, hvorefter han ble innkalt til fremmøte 17 aug 81 sammen med flere andre.

Menig Y ble 17/8-81 intervjuet av en av skolens opptaksoffiserer som konkluderte med sterk tvil om hans muligheter for gjennomføring av skolen, med andre ord for lav skoleprognose. Utskrift av soldatens rulleblad viser også at Ys evnenivå ikke tilfredsstillte kravene for en befalsskoleelev.

Y ble da meddelt av skolesjefen at han ikke ville bli tatt inn som aspirant på grunn av at han hadde altfor svake skolerestater å henvise til. Han ble oppfordret til å forbedre disse slik at han kunne få dokumentert at han hadde bedre skolemessige evner enn hva hans vitnemål nå viste.»

Ombudsmannen fant intet å bemerke til skolens behandling av saken.

En vernepliktig som ville slutte ved en av Forsvarets befalsskoler hadde fått beskjed om at han ikke ville få godkjent hele elevtiden som førstegangstjeneste, men ville få et tillegg i tid på 5 mndr. Dette ba den vernepliktige om å få undersøkt nærmere. Om dette spørsmål uttalte skolen senere bl a:

«b. Det vil ikke medføre ekstra tjeneste å slutte Befalsskolen før uteksaminering, m a o tjenesten ved Befalsskolen godskrives måned for måned og uten tillegg i tjenestetiden (kfr BUV, del II, kap X, vedlegg 4).»

Ombudsmannen var i tvil om dette svaret var riktig ut fra de bestemmelser som gjeldes på dette området. Spørsmålet ble deretter tatt opp skriftlig med vedkommende forsvarsgren. Ombudsmannen skrev bl a:

«Under pkt 1 b i Xs brev heter det at det ikke vil medføre ekstra tjeneste å slutte skolen før uteksaminering, idet tjenesten der vil bli godskrevet måned for måned og uten tillegg til tjenestetiden, jfr BUV, del II, kap X, vedlegg 4.

Da det imidlertid i dette tilfelle dreier seg om skole som medfører ekstra plikttjeneste, pfr pkt 22 i de nevnte bestemmelser, har jeg forstått bestemmelsene slik at avgjørelsen av godskrivning skal skje etter en vurdering som foretas av vedkommende forsvarsgren, jfr også pkt 24 a, «Inntil den tid han har vært aspirant og elev ved skolen/kurset.»

Jeg tør be om forsvarsgrenens uttalelse.»

Forsvarsgrenen bekreftet at det etter hvert hadde utviklet seg den praksis at hele tjenestetiden på befalsskolen ble godkjent, slik at det ikke skjedde den vurdering i hvert enkelt tilfelle som bestemmelsene egentlig forutsetter.

Verve.

En vernepliktig som var ferdig med førstegangstjenesten hadde søkt om verving til FN-tjeneste i Libanon. Søknaden var avslått, og begrunnelsen for avslaget var hans refselsener under førstegangstjenesten. Dette fant han urimelig og ba om Ombudsmannens bistand til å få søknaden innvilget.

Klageren var refset med en bot på kr 60,— for 3 forsovelser, kr 50,— i bot for å ha kjørt bil uten førerkort og vernepliktbok, 14 dagers permisjonsnektelse for tjenesteforsømmelse, 3 dagers vaktarrest for å ha unnlatt å vaske toalettet og 2 dagers vaktarrest for å ha unnlatt å stå opp.

Ombudsmannen uttalte at de mange refselsener tydet på en holdning til militærtjenesten som myndighetene ikke kunne akseptere når det gjaldt tjenestgjøring i de norske FN-styrkene i Libanon. Ombudsmannen fant derfor ingen grunn til å kritisere den avgjørelse som var truffet.

For vervet personell i FN-styrkene i Libanon gjelder den ordning at personell som har gjennomført en 6 mndrs tjenesteperiode og som tegner kontrakt for en ny 6 mndrs periode, etter den første periode får en såkalt «rekapperm» med fri hjemreise i tillegg til den ordinære 15 dagers permisjonen som er knyttet til hver 6 mndrs tjenesteperiode.

En vervet som ble tatt ut til FN-tjeneste utenom de ordinære kontingentoppsetninger, fikk i sine to perioder 8 + 4 mndr i stedet for 6 + 6. Han søkte om «rekapperm» men fikk avslag med den begrunnelse at han med sitt tjenestemønster 8 + 4 ikke tilkom noen «rekapperm». Klageren fant avgjørelsen urimelig og ba om Ombudsmannens hjelp til å få denne ekstra permisjon.

Ombudsmannen tok saken opp med sentrale myndigheter som ga denne uttalelse:

«Vedlagt returneres tilsendte klagesak fra X, NORBATT.

Til saken vil FO/O/FN-kontoret bemerke at i henhold til BFN-3 — «Direktiv for gjennomføring av en ekstra permisjonsreise til Norge for rekapitulanter ved den norske FN-styrken/UNIFIL» (vedlagt) er rekapitulantpermisjon betinget av fornyet avtale og 6 måneders tjeneste i tilslutning til en fullført 6 måneders tjenesteperiode i UNIFIL. Direktivet er noe uklart formulert på dette punkt og kan derfor tolkes dithen at rekapitulantpermisjon er bundet til et tjenestemønster på 6 + 6 måneder, som gir 12 måneders sammenhengende tjeneste. På dette tolkningsgrunnlag er bataljonens avgjørelse forståelig og riktig.

Det avgjørende må imidlertid etter FN-kontorets oppfatning være 6 måneders tjeneste i tilslutning til en fullført 6 måneders tjenesteperiode i UNIFIL, med andre ord at be-

tingelsen for rekapitulantpermisjon er 12 mndr sammenhengende tjeneste hvorav første periode må være minimum 6 måneder. Dersom en slik tolkning av direktivet legges til grunn vil soldat X være berettiget til rekapitulantpermisjon. En slik tolkning vil dessuten avklare tilsvarende problemer når det gjelder suppleringsmannskaper til styrkene idet disse mannskaper vil begynne sin tjeneste til forskjellige tider fra hovedstyrken og derfor ha såkalt «skjev rotasjon».

For ordens skyld vil en understreke at en forutsetning for innvilgelse av rekapitulantpermisjon under alle omstendigheter er

- at den alminnelige situasjon i tjenestegjøringsområdet tillater slike permisjoner, og
- at personellsituasjonen ved egen avdeling er slik at permisjon kan avvikles innenfor gjeldende beredskapsgrad.

Disse forhold avgjøres/vurderes av avdelingssjefen/bataljonssjefen.»

Ombudsmannen gjorde klageren kjent med at han etter dette tilkom rekapitulantpermisjon.

En kvinnelig vervet ba om Ombudsmannens bistand til å bli beordret til et annet tjenestested. Begrunnelsen var at hun var satt til en tjeneste som ikke samsvarte med den utdanning hun hadde fått, at forholdene på tjenestestedet var en sterk fysisk belastning for henne og at forlegningsforholdene var meget utilfredsstillende.

Ombudsmannen tok saken opp med sentrale myndigheter som var enig i at klagerens tjenesteforhold ikke var som forutsatt. Saken ble ordnet ved at man i samråd med klageren beordret henne til et tjenestested hvor både forlegnings- og tjenesteforhold passet bedre for kvinnelig personell.

Befalssaker.

Det er behandlet 34 saker samt 15 fra tidligere år. Åtte av sakene er ikke ferdig behandlet.

En fast tilsatt fenrik hadde søkt om tjeneste ved de norske FN-styrkene i Libanon. Fenriken tjenestgjorde ved en avdeling i Nord-Norge, men gikk pt på kurs i Sør-Norge. Han hadde sendt søknad om FN-tjeneste på fastlagt skjema direkte til oppsettende avdeling. Han fikk tilsendt kontrakt som ble undertegnet og returnert. Noe senere fikk han beskjed fra oppsettende avdeling om at hjemmeavdelingen hadde nektet ham å reise fra tjenesten ved avdelingen. Kontrakten ble etter dette annullert.

Ombudsmannen foretok en rekke undersøkelser for å få klarlagt de noe uoversiktlige

faktiske forhold. Det var på det rene at klageren var godkjent for tjeneste i FN-styrken, men det ble også klarlagt at denne godkjenning var gitt på sviktende grunnlag for såvidt som hjemmeavdelingen ikke hadde fått anledning til å uttale seg. Ombudsmannen svarte klageren slik:

«Det vises til tidligere brev i saken .

Det er herfra gjort flere henvendelser til FO/HST for nærmere klargjøring av saken, og til Deres orientering vedlegges kopi av de mottatte svar i brev av 27 f m, 10 og 20 d m.

Etter det opplyste er det på det rene at Deres søknad om tjeneste i FN-styrken ikke er sendt tjenestevei og at De for så vidt ikke har gått frem etter de bestemmelser som er fastlagt i FO/HSTs rundskriv av 7 okt 80. De har i denne forbindelse anført at HST var gjort kjent med at De sendte søknaden direkte ved at dette var avmerket på søknadsskjemaet (villighetserklæringen). På forespørsel opplyste imidlertid HST at dette blir avmerket på den gjenpart av blanketten som yrkesbefal etter bestemmelsene skal sende HST/P-1 slik at det neppe kan hevdes at HST i Deres tilfelle var varslet om at søknad ikke var sendt tjenestevei. De har videre anført at De ikke kjente til bestemmelsene av 17 okt 80. Av rundskrivet fremgår imidlertid at dette var sendt alle avdelinger innen Hæren slik at De nok burde være kjent med bestemmelsene, jfr det HST anfører herom i brev til Ombudsmannen av 10 d m.

På den annen side kan det anføres at det burde ha vært undersøkt om avdelingen kunne frigi Dem for De ble innkalt til tjeneste ved FN-styrken ved FDI 4/IR 4s brev av 20 jan d å hvor det heter at «Med Hærstabens godkjenning innkalles De herved til tjeneste ved De norske FN-styrker i Libanon — — —.» Grunnen til at dette ble forsømt har HST gjort rede for i brev av 27 f m og 20 d m.

Slik jeg ser saken kan den rettslig sett by på tvil, ikke minst ut fra den formulering innkallingen har fått. Avgjørelsen hører under domstolene. Ved en rettslig vurdering tror jeg det må tillegges vesentlig vekt at de bestemmelser som er fastsatt for søknader om FN-tjeneste ikke er fulgt i det foreliggende tilfelle, og at dette har ført til at De er blitt innkalt til tjeneste på et mangelfullt grunnlag. I denne forbindelse peker jeg også på det HST anfører om at skal det system som er lagt opp ved behandlingen av slike søknader fungere, er forutsetningen at søknader sendes i tide og på riktig måte. Den avgjørelse som er truffet om annullering av innkallingen finner jeg etter dette ikke å være åpenbart urimelig.

En kopi av dette brev er sendt FO/HST.»

En vernepliktig fenrik som var innkalt til repetisjonsøvelse, hadde søkt om utsettelse men fått avslag. Det var to forhold som var grunnlag for søknaden, arbeidssituasjonen og husbygging. Han hadde vært i ny stilling noen måneder, han skulle lede et nyopprettet avdelingskontor for en avis og det ble bekreftet fra avisen at en måneds tjeneste nå

ville skape vanskeligheter for avisen. Når det gjaldt husbyggingen hadde han både snekker og murer i arbeid og daglig oppfølging fra hans side var nødvendig.

Rulleførende avdeling av slo søknaden under henvisning til den vanskelige befallsituasjonen og fordi klageren hadde hatt en utsettelse i 1979. Avgjørelsen ble bragt inn som ankesak for vedkommende distriktskommando som fastholdt avslaget. Det ble bl a lagt vekt på at klageren hadde blitt fritatt for to repetisjonsøvelser, i 1974 og 1979. Det ble videre anført at husbygging ikke var tilstrekkelig grunn. Det ble videre opplyst at avisen hadde søkt om utsettelse for ham fordi 5 av avisens journalister var innkaldt. Det viste seg at bare 3 var innkalt og 2 av disse hadde allerede fått utsettelse.

Ombudsmannen fant avgjørelsen saklig begrunnet. Hensett til de grunner som var anført for utsettelse fant heller ikke Ombudsmannen avgjørelsen for åpenbart urimelig.

En løytnant i Sjøforsvaret hadde etter anmodning påbegynt 3 års teknisk utdanning ved en av våre ingeniørhøyskoler. Utdannelsen, som han nå hevdet at han ikke hadde de nødvendige forutsetninger for å greie, bød på adskillige problemer med stryk i deleksamener, kontinuasjon, utsettelse med utdanningen og til slutt stryk i to fag ved avsluttende eksamen. Han hadde søkt om avskjed, men denne søknaden var avslått.

Plikttjenesten etter utdannelsen var overensstemmende med gjeldende regler fastsatt til 68 mndr hvorav 14 var avtjent slik at han sto til rest med 54 mndr da han søkte om avskjed. I forbindelse med at avskjeds-søknaden ble avslått ble klageren tilbudt tjenestefrihet uten lønn i ett år. Dette tilbudet fant klageren ikke å kunne akseptere.

I forbindelse med de undersøkelser Ombudsmannen foretok syntes det å være noe uklart om klageren hadde fullført utdanningen eller om han skulle ha plikt-tjenesten beregnet etter reglene for avbrutt utdanning. Ombudsmannen fant det nødvendig å be om Forsvarsdepartementets fornyede vurdering med denne begrunnelse:

«Det vises til ovennevnte referanse.

Ovennevnte har i brev av 25 f m henvendt seg til Ombudsmannen i anledning av at han finner FDs avgjørelse i saken urimelig, jfr FDs brev til FO/SST av 4 jun d å.

En kopi av lt Xs brev med bilag følger vedlagt. Jeg har bemerket at FD i det foreliggende tilfelle har beregnet klagerens plikt-tjeneste til 54 måneder med virkning fra 23 juni 1980. Plikt-tjenesten er med andre ord ikke fastsatt etter de regler som gjelder ved avbrutt utdanning. I gjeldende regler for plikt-tjeneste etter utdanning på Forsva-

rets bekostning, KtF 1971 I, side 220 ff, er avbrutt utdanning gitt følgende definisjon: «Avbrutt utdanning er utdanning som ikke fullføres, slik at de forutsatte kvalifikasjoner ikke oppnås.» Av en attest som er utstedt 24 mars 1981 av Y ingeniørskole og som jeg har fått tilsendt fra klageren, fremgår at lt X to ganger har strøket i to fag til avsluttende eksamen. En kopi av nevnte attest følger vedlagt.

Etter min oppfatning har løytnanten ikke oppnådd de forutsatte kvalifikasjoner i forbindelse med utdanningen, slik at han da må antas å komme inn under de bestemmelser som gjelder for avbrutt utdanning, jfr avsnitt VI i de foran nevnte regler.

Etter det som er opplyst synes de muligheter klageren nå har for en eventuell fullføring av utdanningen å være meget små. Det vises i denne forbindelse til hva klageren har anført når det gjelder det tilbud han har fått om permisjon uten lønn med sikte på endelig eksamen ved Y ingeniørskole. Det vises også til det skolen har uttalt om de vanskeligheter et lengre opphold fra undervisningen vil medføre for lt X.

Jeg tillater meg under henvisning hertil å be om at saken tas opp til fornyet vurdering. Jeg vil også gjerne få FDs kommentarer til det klageren har uttalt generelt om utdanningspolitikk i Sjøforsvaret.»

Etter å ha vurdert saken på ny avga departementet denne uttalelse:

«Ombudsmannen for Forsvaret ber i brev av 15 okt 81 om at Forsvarsdepartementet skal vurdere på nytt departementets tidligere fastsettelse av lt Xs plikttjeneste, samt om departementets kommentarer til det løytnanten har uttalt om utdanningspolitikk i Sjøforsvaret.

Lt Xs plikttjeneste ble fastsatt il Forsvarsdepartementets brev av 17 feb 81 på grunnlag av de generelle plikttjenestereglene, jfr. KtF 1971, I s 220—226. Departementet kan ikke innse at plikttjenesten i dette tilfelle bør begresses etter bestemmelsen om avbrutt utdannelse. I plikttjenestereglenes pkt I 3 er avbrutt utdannelse således definert som «utdanning som ikke fullføres, slik at de forutsatte kvalifikasjoner ikke oppnås». Som anført i brev av 17 feb 81 har lt X etter departementets oppfatning, fullført utdannelsen. Han har imidlertid ikke oppnådd godkjent eksamen i to fag. Det er imidlertid opp til ham selv å forberede seg for og ta slik eksamen.

Forsvaret må i saker vedrørende utdanning og plikttjeneste i stadig sterkere grad ta generalpreventive hensyn. Bakgrunnen for dette er dels den generelle utvikling på utdanningsområdet som muliggjør alle former for delt opplæring, kontinueringsmuligheter etc. Det synes også som om dagens ungdom er mer bevisst og bedre i stand til å vurdere på lengre sikt de utdanningsmuligheter Forsvaret byr på. Dette, sammen med det økte press på arbeidsmarkedet på ikke minst det tekniske området, gjør at Forsvaret i sterkere grad må gardere seg mot misbruk av utdanningstilbudene.

Forsvarsdepartementet har av disse grunner funnet det nødvendig å følge en relativt

streng praksis i saker som angår plikttjeneste, innenfor rammen av gjeldende bestemmelser. Departementet har således tidligere truffet samme avgjørelse i tilsvarende sak, senest i brev av 11 juli 80, (saken vedlagt), og anser det viktig å følge en konsekvent linje. Vedlagte sak ble forøvrig forelagt FAD, som ubetinget sluttet seg til Forsvarsdepartementets tolkning av bestemmelsen om avbrutt utdanning. Vi gjør ellers oppmerksom på at Forsvarsdepartementet i plikttjenestereglenes pkt VI, siste avsnitt, gis adgang til å øke eller avkorte plikttjenesten etter avbrutt utdanning under spesielle forhold. Departementet anser det imidlertid ikke nødvendig å legge denne bestemmelsen til grunn for sin avgjørelse i foreliggende sak.

Ombudsmannens anmodning om Forsvarsdepartementets kommentarer til det klageren har uttalt generelt om utdanningspolitikk i Sjøforsvaret har vært forelagt Forsvarets overkommando. Overkommandoen har i den anledning avgitt vedlagte uttalelse. Departementet har ikke for sin del spesielle merknader til det anførte.

Det fremgår bla at lt X har flyttet sin familie til Z og at hans sosiale situasjon antas å være bedret. Det fremgår også at Sjøforsvarsstaben, bla ved henvendelse til Y ingeniørskole, har brakt på det rene at det er fullt mulig for X, gjennom selvstudium, å få eksamen i angjeldende to fag. Forsvarsdepartementet kan for øvrig gi sin tilslutning til Forsvarets overkommandos konklusjon om at lt X må sies å være blitt behandlet på en etter forholdene, best mulig måte.»

Ombudsmannen skrev slik til klageren:

«Det vises til tidligere brev og telefonsamtale:

Ombudsmannen har mottatt saken i retur fra FD som i brev av 16 dm har gitt slik uttalelse som vedlagte kopi viser. Til Deres orientering vedlegges også en kopi av den uttalelse FD etter FDs anmodning har gitt i brev av 1 dm når det gjelder Deres merknader generelt til personell- og skolepolitikken i Sjøforsvaret. Som det vil ses har FD ikke funnet å kunne endre sin tidligere avgjørelse i saken, det anføres også at FD i Deres tilfelle heller ikke finner grunn til å anvende reglens pkt VI, siste avsnitt, hvor etter FD gis adgang til å øke eller avkorte plikttjenesten etter avbrutt utdannelse under spesielle forhold. Det sentrale spørsmål i saken er hvorledes reglens bestemmelser om avbrutt utdannelse skal forstås. Som det vil fremgå anser FD i Deres tilfelle utdannelsen som fullført selv om De ikke har oppnådd godkjent eksamen i to fag.

Jeg stiller med noe tvilende til en slik tolkning av «avbrutt utdannelse». I alminnelighet vil man vel ikke anse en utdannelse eller skolegang for avsluttet før vedkommende elev har avlagt og bestått den eller de eksamener som inngår i skoleplanen. En bestått eksamen vil jo også indikere at vedkommende har fått den kompetanse som følger av utdannelsen. Jeg vil imidlertid ikke kunne påstå at departementets tolkning av reglene er fellaktig så meget mer som det her dreier seg om FDs tolkning av egne bestemmelser som så vidt jeg forstår også FAD ubetinget har sluttet seg til. Jeg er også for så vidt enig

med FD i at det er nødvendig av de grunner FD har nevnt å følge relativt streng praksis i slike saker for å sikre seg mot misbruk av utdanningstilbudene i Forsvaret. Jeg tror etter dette at det ikke vil være mulig for Ombudsmannen å oppnå en endring av den foreliggende avgjørelse som jeg ikke kan se det er grunnlag for å karakterisere som åpenbart urimelig.

Jeg har for øvrig ingen merknader til FOs kommentarer til Deres merknader om personell- og skolepolitikken i Sjøforsvaret.»

En utskrevet fenrik hadde søkt om å få sin grad endret til utskrevet løytnant. Han hadde avvirket 8 mndr av sin førstegangstjeneste hvorav 3 mndr på MP-skole. Han hadde senere tatt odontologiske embetseksamen og skulle avtjene resten av sin førstegangstjeneste som tannlege. Han hadde ikke gjennomført det tre ukers sanitetsoffiserskurs som er det vanlige for tannleger, av den grunn hadde han fått fenriks grad i stedet for løytnants grad. Hans søknad var avslått under henvisning til avansementsreglene.

Ombudsmannen tok saken opp med vedkommende myndighet og forespurte om klageren hadde vært innkalt til offiserskurs og pekte ellers på at det syntes å være rimelig at han hadde fått den vanlige løytnants grad. Det ble opplyst at klageren ikke hadde vært innkalt til offiserskurs. Da tjenestemønsteret for tannleger var fraveket uten at klageren kunne lastes for det, ble han gitt løytnants grad og lønn for beordringens varighet.

En løytnant som tjenestgjorde som idretts-offiser var av Norges Skiforbund tatt ut som deltaker i et D-kurs — trener III kurs, og hadde søkt sin avdeling om beordring til kurset. Dette var avslått, men han hadde fått tilbud om permisjon uten lønn for å gjennomføre kurset. Han mente selv at kurset ville ha så stor betydning for hans virksomhet som idretts-offiser at han burde fått en beordring til kurset med de fordeler det innebar.

Etter å ha drøftet saken med utdanningsavdelingen i Norges Idrettsforbund, tok Ombudsmannen saken opp med avdelingen slik:

«Fenrik X søkte i skriv av 12 mars d å om å bli beordret til ovennevnte kurs. Denne søknaden er avslått ved avdelingens skriv av 19 mars. Det er samtidig opplyst at fenr X kan innvilges permisjon uten lønn hvis han er interessert i dette. Søknad om permisjon uten lønn er sendt den 27 mars. Kurset er gjennomført i tiden 30 mars—5 april.

Fenr X mener at kurset var så viktig også for hans tjeneste ved avdelingen, at han burde vært beordret til kurset. Han har under en samtale på Y-moen bedt om Ombudsmannens vurdering av avgjørelsen.

Avdelingen har ikke funnet kurset så viktig at søknaden kan innvilges, mens HST finner at kurset ligger utenfor og på et høyere nivå enn det vanlige kurstilbud og at nytteverdien av kurset synes liten. Når dette kurset ligger utenfor det ordinære kurstilbud, henger dette sammen med at både C- og først og fremst D-kursene var lite utbygget i særforbundene på det tidspunkt avtalen mellom Forsvaret og Norges Idrettsforbund ble inngått. Det er NIFs oppfatning at C- og D-kurs er meget viktige i trenerutdanningen, og ved en revisjon av avtalen vil disse kurs også bli tatt med. Det er således NIFs oppfatning at kurset, som X iallefall fikk gjennomføre, er av stor betydning for hans trenervirksomhet.

Det er ikke funnet grunn til beordring, men innvilget permisjon uten lønn. Så vidt jeg forstår aktuelle bestemmelser i personalhåndboken ville det også være mulig å innvilge permisjon med hel eller delvis lønn etter pkt 214-40-0, 214-40-1. Jeg ville sette pris på å bli orientert om også denne mulighet er vurdert.»

Avdelingen ga denne redegjørelse:

«Det vises til ovennevnte refererte skriv hvor Ombudsmannen for Forsvaret ber om en orientering om hel eller delvis lønn under nevnte kurs, etter pkt 214-40-0 og 214-40-1 i Statens Personalhåndbok, er vurdert.

Avdelingen kan opplyse følgende:

- avdelingen tok muntlig kontakt med Forsvarets overkommando i sakens anledning og ble anbefalt ikke å foreta beordring av fenriken
 - fenriken anket avgjøre'sen til FO som var enig i avdelingens avgjørelse
 - fenriken fikk imidlertid permisjon for ev å kunne delta på privat basis
 - fenriken ble trukket to dager i lønn mens de øvrige dager kurset varte ble gitt som «avspasering» (Omfordeling av arbeidstid)
 - avdelingen har vurdert permisjon med lønn, men fant ikke grunnlag for å kunne innvilge dette i foreliggende tilfelle.
- Planlegging og beordring av personell til videre utdanning skjer sentralt av FO.
- Avdelingene er heller ikke tildelt midler til dette. Deltagelse av fenriken på ovennevnte kurs var ikke planlagt, og b'le dessuten både av avdelingen og FO vurdert til ikke å være nødvendig for fenrikens tjeneste ved avdelingen.

Kurset ble derfor ansett til å være av så privat karakter at en, bla pga fremtidige konsekvenser, ikke fant det naturlig at Forsvaret dekket utgiftene. Det b'le imidlertid åpnet mulighet for at fenriken fikk permisjon for ev å kunne delta på privat basis.

Fra personellets side er det stadig ønsket om kurs, både i inn- og utland.

Alle disse ønsker kan selvsagt ikke imøtekommes. Under enhver omstendighet må kursvirksomheten vurderes og koordineres ut fra behov og økonomiske forhold.

Dette har personellet vanligvis full forståelse for.

Avdelingen har selvsagt intet imot at personellet gis kvalifiserende utdanning.

Vurderingen og avgjørelse i denne forbindelse kan imidlertid ikke tillegges den en-

kelte befalingsmann. Det kan ikke sees at fenriken har vært gjenstand for uriktig behandling i foreliggende sak.»

Ombudsmannen fant at avgjørelsen ikke kunne sies å være åpenbart urimelig.

En oberstløytnant var folkevalgt representant i kommunestyre og formannskap, han var dessuten varaformann i Helse- og sosialstyret og hadde et mindre verv i fylkeskommunen. I kommunestyret/formannskapet var det to formiddagsmøter i uken. Dette hadde bragt ham i en meget vanskelig tjenestlig situasjon. Han forsto imidlertid gjeldende bestemmelse slik at en kollisjon som dette ikke var grunnlag for å bli fritatt for kommunale verv. Spørsmålet om hvordan han egentlig burde forholde seg ble tatt opp med Forsvarsdepartementet, Norske kommuners sentralforbund og Ombudsmannen.

Forsvarsdepartementet sluttet seg til denne uttalelse fra Hærstaben:

«Forsvarets overkommando viser til vedlagte brev fra oberstløytnant X og til tidligere referanser.

«Direktiv om permisjon for militært personell» av 1 oktober 1980 gir i vedlegg 7 regler om permisjon for å ivareta ombud, offentlige verv m m.

Bestemmelsene gir adgang til «i en viss utstrekning» å tilstå permisjon for bl a valgte representanter til kommunestyret. Det fremgår videre at det kan tilstås «strengt nødvendige permisjoner» for å ivareta slike verv/ombud.

Hærstaben antar at søknad om permisjon for deltakelse i kommunestremøter og formannskapsmøter som en hovedregel bør innvilges.

I bestemmelsene vises det også til Statens personalhåndbok (1976). I pkt 214.50-6 vedrørende kommunale verv m v, bl a nevnt formannskapsmøter. Hærstaben antar at formannskapsmøter i denne forbindelse blir å betrakte som kommunestremøter og utvalgsmøter.

Hærstaben vil imidlertid peke på at såvel Statens personalhåndbok som permisjonsdirektivet slår fast at lønn under slike permisjoner kan gis inntil 12 virkedager hvert kalenderår.

Med hensyn til prioritering av tjeneste eller ombud, mener HST at dette, i de enkelte tilfeller, må vurderes av vedkommende i samråd for foresatte. Når det av tjenestlige grunner ikke er mulig å møte for å utføre offentlig verv må varamann innkalles.»

Ombudsmannen hadde intet å tilføye til dette.

Foreldrene til en flyelev under utdanning i USA anmodet om Ombudsmannens bistand til å få erstatning for reiseutgifter i forbindelse med et sykebesøk hos sønnen etter

en alvorlig trafikkulykke. Sønnen var meget alvorlig skadet og måtte bli amputere en arm. Foreldrenes reise- og oppholdsutgifter beløp seg til kr 30 000,—. Det var ikke mulig å få dekket dette gjennom foreldrenes gruppelevsforsegling, reiseforsegling eller gjennom Trygdekontoret for utenlandssaker. Det var heller ikke muligheter for dekning gjennom Folketrygden. De militære bestemmelser på dette området hjemlet heller ikke refusjon av de utgifter det her var tale om.

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet gjennom Luftforsvarsstaben og skrev slik til departementet:

«Sersjanens far har i brev til Ombudsmannen søkt om billighetserstatning til dekning av utgifter søkeren og hans hustru har hatt i forbindelse med besøk til deres sønn, vpl sjt X, som var kommet alvorlig til skade ved en motorsykelulykke 24 f m under flygerutdannelse i USA.

Det vises til vedlagte søknad med bilag, herunder ligningsattest for de tre siste år. Etter det opplyste hendte ulykken under fremmøte til en sammenkomst som ble holdt ved den militære avdeling, Ft Rucker, Atlanta. Etter det jeg har fått opplyst ved henvendelse til Forsvarets sanitet, som har mottatt skademelding om ulykken, var fremmøtet ansett som pliktig tjeneste. Søkeren fikk melding om ulykken gjennom Luftforsvaret og tok straks telefonisk kontakt med vedkommende lege på det sykehus hvor sønnen var innlagt, East Alabama Medical Senter, og søkeren opplyser at legen rådet foreldrene til å komme så snart som mulig, idet tilstanden for sønnen som ved ulykken hadde fått revet av høyre arm, ble ansett som kritisk.

Utgiftene i forbindelse med besøket er oppgitt til kr 30 318,— og må anses i det vesentlige dokumentert ved de fremlagte bilag. Søkeren har meddelt at han har undersøkt mulighetene for refusjon av utgiftene gjennom sin gruppelevsforsegling, reiseforsegling og ved henvendelse til Trygdekontoret for utenlandssaker, men at vilkårene for refusjon ikke er til stede. Ved henvendelse til militære myndigheter har jeg fått opplyst at heller ikke militære bestemmelser på dette området hjemler refusjon, idet disse bestemmelser kun gjelder for utskrevne mannskaper og bare for reiser innenlands. (Tjenestereglement for Forsvaret, 663, C, III, pkt 6.)

Etter de opplysninger søkeren fikk om sønnens tilstand, som ble ansett som kritisk, finner jeg det rimelig at foreldrene valgte å reise så snart som mulig for å besøke sønnen på sykehuset i Alabama. Slik jeg ser det synes også billighetsgrunner å tale for at det ytes iallfall delvis refusjon av de betydelige utgifter sykebesøket har påført foreldrene. Jeg tør be om at saken oversendes FAD til foreleggelse for Billighetserstatningsutvalget.»

Luftforsvarsstaben anbefalte at foreldrene ble gitt refusjon for sine utgifter. Forsvarsdepartementet dispenserte fra gjeldende bestemmelser og innvilget full dekning av foreldrenes utgifter.

En løytnant som hadde gått på et kurs av 3 mndrs varighet, hadde sammen med noen andre ikke fått utbetalt beredskapstillegg mens andre i samme situasjon hadde fått tillegget utbetalt. Denne forskjellsbehandling syntes å henge sammen med forskjellig fortolkning av gjeldende bestemmelser. De som ikke hadde fått tillegget fant dette urimelig og anmodet om Ombudsmannens vurdering av saken.

Saken gjaldt det personell som etter gjennomført Krigsskole eller øverste avdeling på befalsskole gikk et 3 mndrs fagkurs før de startet sin tjeneste ute ved avdeling. For disse vedkommende gjaldt det beredskapsavdelinger og dermed oppsto spørsmålet om de hadde krav på beredskapstillegget. Bestemmelsen som regulerer dette har denne ordlyd:

«Tjenestemenn som gjennomgår beordrede kurs — herunder kurs som er en integrerende del av tjenesten — skal i inntil 3 mndr utbetales alle faste og variable tillegg som tjenestemannen ville fått om vedkommende hadde vært i tjeneste.»

Denne bestemmelse ble av myndighetene forstått slik at personellet måtte ha tillegget før vedkommende begynte på kurs.

Ombudsmannen var noe i tvil om denne fortolkning var riktig. «Som om vedkommende hadde vært i tjeneste» kunne like gjerne gå på den situasjon at vedkommende allerede var beordret til en beredskapsavdeling, men først skulle gå på kurs. Denne forståelse synes å være lagt til grunn av vedkommende befalsorganisasjon som hevdet at beordringsdatoen måtte være avgjørende. Det samme gjaldt avdelingen til de som hadde fått tillegget, idet avdelingen her i sin lønnsmelding hadde anført dato for kursets begynnelse som dato for tiltredelse ved avdelingen.

Spørsmålet hadde vært forelagt sentrale myndigheter som bl a hadde uttalt:

«Med henvisning til KtF I/1979 side 52 krever Fellessekretariatet for Hærens befalskoleutdannede befals landsforbund og Hærens krigsskoleutdannede befals landsforbund at ovennevnte befall skal ha utbetalt beredskapstillegg for tiden på fagkurset.

FO/HST er enig med 6 Divisjon som har tolket bestemmelsene dithen at betingelsene for å tilkomme bl a beredskapstillegg under kurs er at vedkommende har utbetalt tillegget før kurset tar til.

For å oppnå beredskapstillegg må befalet fysisk tjenestegjøre ved en avdeling som er tillagt beredskap.

I dette tilfelle tilkommer offiserene beredskapstillegg først fra tiltredelsesdato ved avdelingen.

Organisasjonenes krav om beredskapstillegg under nevnte kurs, kan i samsvar med foranstående ikke imøtekommes.»

Etter endel oppklarende korrespondanse med regionale myndigheter fant Ombudsmannen grunn til å forelegge saken for Forsvarsdepartementet som fastholdt sentrale myndigheters tidligere avgjørelse. Det var etter dette klart at de som hadde fått tillegget utbetalt ikke skulle hatt det.

Ombudsmannen skrev slik til klagerne:

«Det vises til brev herfra av 29 f.m.

Ombudsmannen har nå mottatt den utbedte uttalelse fra FO/HST og FD. Til Deres orientering vedlegges en kopi av HSTs påtegning til FD av 8 d.m. og FDs brev hit av 16 d.m.

Som det vil ses har myndighetene fastholdt tidligere avgjørelse om at det ikke anses å være grunnlag for å kreve beredskapstillegg i foreliggende tilfeller. Angjeldende bestemmelser, KtF 1979 I, s 52, er således tolket slik at beredskapstillegg ikke skal utbetales under kurs før vedkommende tjenestemann har tiltrådt sin stilling. Eller med andre ord, for å få utbetalt tillegget under kurs er dette betinget av at vedkommende før kurset innehadde en tjenestestilling som hjemlet utbetaling av beredskapstillegg. Jeg tror man må akseptere denne tolkning av bestemmelsene, slik jeg forstår at også organisasjonene har gjort. På den annen side kunne nok bestemmelsene ha vært noe klarere på dette punkt. For øvrig er det selvsagt slik som FO/HST har anført i sin påtegning av 8 d.m, slik det synes å være noen tilfeller av, at en slik feilaktig utbetaling av beredskapstillegg, ikke gir andre noe krav på å få utbetalt tillegget.»

En oberstløytnant hadde tatt opp med sentrale myndigheter spørsmål om hva han hadde krav på av flytransport under avvikling av gratis hjemreise for befall. Saken var reist den 10 juli 1979 og den 5 des samme år ikke besvart.

Ombudsmannen tok saken opp med myndighetene 18/12-79, 31/1-80, 10/3, 12/5 og 16/6. Først den 30 juni 1980 lykkedes det å få svar. Det viste seg at saken en tid var blitt liggende på et kontor hvor den ikke skulle behandles, noe Ombudsmannen fant grunn til å beklage. Klageren var ikke fornøyd med det svaret han fikk og ba i en senere henvendelse om at Ombudsmannen også måtte ta standpunkt til realiteten i saken.

Det man var uenige om i saken var om gratisreisen skulle omfatte flytransport Svartnes—Værnes—Vigra for klagerens 6 familiemedlemmer, eller om transporten bare omfattet Svartnes—Værnes. Klageren hevdet at han måtte ha krav på å få flytransport til og fra flyplasser som etter ruteplanen trafikeres. Dette omfattet etter hans oppfatning også Vigra, selv om han var klar over at Vigra ikke hadde fast anløp av Forsvarets fly.

Myndighetene opplyste at Vigra ikke er ført opp i ruteplanen med fast anløp. Flyging til Vigra finner sted bare når passasjerantal-

let er så stort at det vil være økonomisk forsvarlig å lande. I angjeldende tidsrom var ikke passasjerantallet så stort at landing var økonomisk forsvarlig.

I gjeldende bestemmelser heter det at «med gratis flyreise menes i denne forbindelse fri flytransport (fast plass) fra flyplass til flyplass som har anløp av Forsvarets flyruter». Disse bestemmelser ble praktisert slik at det gjaldt transport mellom flyplasser med fast anløp.

Ombudsmannen antok at klageren ikke ville ha noe rettskrav på fri flytransport mellom Værnes og Vigra. Det var videre Ombudsmannens oppfatning at denne avgjørelse ikke kunne sies å være åpenbart urimelig.

En orlogskaptein som hadde vært på kurs i USA og som hadde hatt sin familie med, hadde søkt om dekning for bilutgifter under oppholdet men søknaden var avslått. Han hevdet at rutegående transportmidler ikke tilfredstilte hans behov for transport, spesielt til og fra biblioteket sent på kvelden og i helgene. Det var klagerens oppfatning at Luftforsvaret hadde gjennomført en lempeligere praksis enn Sjøforsvaret.

Forsvarsdepartementet hadde behandlet klagen fra orlogskapteinen og erklært seg enig i Sjøforsvarets avgjørelse. Når det gjaldt Luftforsvarets praksis ble det pekt på at i den konkrete saken det var henvisning til var tale om betydelige interne avstander på amerikanske flyplasser og total mangel på rutegående forbindelse.

Etter å ha undersøkt saken nærmere uttalte Ombudsmannen:

«Det vises til tidligere brev i saken.

Fra FD har jeg fått tilsendt sakens dokumenter som jeg nå har gjennomgått. En kopi av FDs oversendelseskriv av 28 f m følger vedlagt.

Etter de retningslinjer FD har gitt om dekning av utgifter til leiebil under kurs/tjeneste i utlandet, jfr vedlagte kopi av FDs brev til FO/LST av 13 juni 1980 med gjenpart bl a til FO/SST, anføres at tillatelse til leie av bil kan gis hvor behovet for transport ikke kan dekkes ved rutegående kommunikasjoner. Dette synes å være gitt en streng fortolkning, idet det ikke er ansett tilstrekkelig at bruk av egen bil innebærer en fordel eller lettelse for gjennomføringen av kurset/tjenesten. Det synes således å være en forutsetning for utbetaling av godtgjørelse at disponering av bil er absolutt nødvendig av tjenestlige grunner, dvs at rutegående transport enten mangler helt eller ikke dekker det tjenestlige behov for transport. I Deres brev til meg anføres at De mener det er helt klart at bil var en forutsetning for tilfredsstillende resultat hva studiene angikk i Deres situasjon. Med mindre De kan dokumentere dette nærmere, finner jeg ikke den avgjørelse som er tatt å være åpenbart urimelig. Jeg kan være enig med Dem i at det på dette område bør gjelde samme

regler for alle forsvarsgrener. Når det tidligere synes å være fulgt en annen og kanskje lempeligere praksis i Luftforsvaret, forstår jeg det slik at det her i enkelte tilfelle er gitt vedkommende personell ett forhåndstilsagn eller en forespeiling om at utgifter i forbindelse med bruk av bil vil bli dekket fra Forsvaret, noe myndigheten har ment å være bundet av.»

Sivilt personell i Forsvaret.

Det er behandlet 7 saker samt 2 fra tidligere år. Endel av disse sakene gjelder klage over forbigåelse ved besettelse av sivile stillinger i Forsvaret.

Tre slike saker gjelder samtidig besettelse av flere stillinger ved en av Forsvarets sentrale institusjoner. Ombudsmannen fant ikke at klagerne var forbigått, men fant endel å bemerke til saksbehandlingen. To av klagerne klaget også til Stortinget. I sin innstilling fant Stortingets kontrollkomité at de ti klagene ikke foranlediget forføyninger fra Stortingets side. Stortinget var enig i dette.

En kvinne hadde søkt en stilling som kontorassistent hun ikke hadde fått. Hun hadde en følelse av at det ved besettelse av stillingen hadde foregått ting som hun hadde reagert på. Hun hadde forsøkt å bringe klarhet i dette, men hadde ikke fått noen hjelp og satt nå igjen med en følelse av oppgitthet og av å være uten rettigheter. Det synes å fremgå av hennes skriv at hun mente at kravformuleringen i kunngjøringen var tilpasset den som fikk stillingen, at den tilsatte hadde vært satt på stillingen i sin vikartid og at det ikke var tatt noe hensyn til klagerens fysiske belastning i nåværende stilling.

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarets overkommando og fikk sammen med overkommandoens uttalelse oversendt søkeroversikt, innstilling og tilsetningsrådets vedtak. Når det gjaldt klagerens fysiske plager i den stillingen hun hadde, ble det anbefalt at hun søkte lege slik at avdelingen fikk et grunnlag for å vurdere eventuell omlegging av arbeidet eller omplassering.

Ombudsmannen fant intet å bemerke til saksbehandlingen eller avgjørelsen og skrev slik til klageren:

«Det vises til tidligere brev i saken.

Jeg har i dag mottatt den utbedte redegjørelse fra Forsvarets overkommando. En kopi av FOs påtegning av 13 d m vedlegges til Deres orientering.

Etter å ha gjennomgått sakens dokumenter kan jeg ikke finne at det er tatt usaklige eller utenforliggende hensyn ved besettelsen av angjeldende stilling. Jeg kan heller ikke påpeke feil ved den forutgående saksbehand-

ling. Dette gjelder også formuleringen av kunnngjøringen av stillingen. Vurderingen av hvem av søkerne som er best kvalifisert for stillingen vil bero på en skjønnsmessig helhetsvurdering av søkerens kvalifikasjoner, herunder bl a utdanning, praksis og personlig skikkethet for stillingen. Det skjønns tilsetningsmyndigheten her har utøvet er det etter min oppfatning ikke grunn til å kritisere.

Jeg finner etter dette ikke grunn til å foreta mere med saken, men vil henlede oppmerksomheten på det FO har anført i siste avsnitt i sin uttalelse til Ombudsmannen.»

Tillitsmannen for det sivile båtpersonell ved et av sjøforsvarsdistriktene anmodet Ombudsmannen om å se på saken angående dette personells skatteforhold. Spørsmålet om sjømannsskatt ble tatt opp i 1962 uten at det forelå noe resultat.

Spørsmålet om beskatning av disse arbeidstakerne var et av de forhold som ville inngå i Sjømannsskatteutvalgets vurdering om grenseoppganger mellom sjømannsskatten og den alminnelig skatteordning.

Ved henvendelse til Finansdepartementet fikk Ombudsmannen opplyst at Sjømannsskatteutvalgets innstilling trolig ville foreligge i løpet av annet halvår 1981. Dette ble meddelt tillitsmannen.

De sivilt ansatte ved en av Forsvarets sentrale institusjoner anmodet om Ombudsmannens bistand til å få bragt ordningen med ulik arbeidstid til opphør. Det ble skrevet bl a slik til Ombudsmannen:

«Ved X og andre etater og institusjoner innen Forsvaret, har de som er ansatt etter 1 april 1978, 40 timers arbeidsuke i gjennomsnitt, dvs 2½ time lenger arbeidstid pr uke enn de som er ansatt før denne dato.

Ved X har denne ordningen ført til stor missnøye og de ansatte som denne ordningen rammer har valgt en gruppe for å utrede om slike pålegg er lovlig hjemlet. Denne komitéen består av:

Etter en tids arbeid med saken har gruppen funnet å måtte anmode om Ombudsmannens bistand og råd for å få saken tilstrekkelig belyst.

Gruppen er usikker på om saken kommer inn under saksområdet til ombudsmannen og om avtaler og pålegg om ulik arbeidstid kan regnes som forvaltningsmessige enkeltvedtak. Hvis Ombudsmannen mener at saken ikke kan behandles vil gruppen likevel be om et juridisk råd.»

Ombudsmannen har også hatt til behandling det samme spørsmål reist av offiserer. Det er for offiserenes vedkommende pekt på det urimelige i at offiserer som har hatt en

beordring f eks til et utefort, får den lengre arbeidstid når de beordres tilbake til sitt sjøforsvarsdistrikt, lengre arbeidstid enn sine tidligere kolleger som ikke har hatt noen beordring.

Ombudsmannen tok saken opp med Forsvarsdepartementet som ga denne redegjørelse:

«Det vises til samtale med kontorsjef T Askim om ovennevnte.

Med virkning fra 1 april 1978 ble någjeldende avtale om hvile/spisepausen i Forsvaret iverksett, jfr vedlagte protokoll av 13 og 16 jan 1978.

Bakgrunnen for gjeldende avtale:

- a) Allerede ved arbeidstidsforkortelsen 45—42½ t pr uke og ved innføring av 5 dagers uke hersket det ulik praksis og uhjemlede ordninger i Forsvaret på dette området.
- b) I desember 1972 ble det inngått en avtale med tjenestemannsorganisasjonene som bl a gikk ut på at
 - organisasjonene godtok at alle spisepauser inklusiv, som ikke var funksjonelt begrunnet, skulle falle bort ved første arbeidstidsforkortelse
 - alle organisasjonene aksepterte forskjellig arbeidstidsordning for befal og sivile fram til førstkommande arbeidstidsforkortelse.
- c) Spørsmålet om spisepauser, ble ved arbeidstidsforkortelsen til 40 t pr uke, vist særlig stor oppmerksomhet. De protokoller vi har fra før 1 april 1976 og avtalen fra denne dato stilte Forsvarsdepartementet som arbeidsgiver sterkt forhandlingsmessig og rent arbeidsrettslig.
- d) Staten ved FD kunne ikke ensidig bryte avtalen for å imøtekomme enkelte befalsgruppers ønsker, uten å ta hensyn til sivile og øvrig befal.
- e) Skulle det kunne gjøres noe her, krevdes det derfor enstemmighet fra organisasjonenes side. De måtte bl a akseptere at Forsvaret må ses som en helhet.

Dagjeldende praksis.

Bortsett fra turnuspersonell, hadde en følgende ordninger:

— 40	t pr. uke	hvile/spisepause	eksklusiv
40	—»—	—»—	inklusive
37½	—»—	—»—	eksklusiv
37½	—»—	—»—	inklusive

På de enkelte arbeidsplasser forekom det at det ble praktisert 2—3 av de forannevnte ordninger samtidig, alt etter hvilke kategorier personell som var ansatt.

Reaksjoner den gang.

- a. Det var en utstrakt misnøye og uro på arbeidsplassen som skyldes
 - i) at likhetsprinsippet mellom sivile og befal da ikke var gjennomført, noe som var forutsatt ved de nevnte protokoller og avtaler pr 1 april 1976
 - ii) at de som den gang hadde uhjemlede ordninger måtte øke sin arbeidstid.
- b. Dette førte til press fra noen organisasjoner for å få
 - i) gjennomført likhetsprinsippet og

- ii) trenering fra andre organisasjoner for at de som har uhjemlet arbeidstid forsett skulle kunne beholde denne.

Henvendelser fra enkelte organisasjoner om endring av dagjeldende ordninger.

Under henvisning til den uro og misnøye som er pekt på i pkt 5, anmodet enkelte organisasjoner FD om på ny å vurdere spørsmålet om hvile-/spisepauser ikke kunne være inklusiv. På bakgrunn av gjeldende avtale innebar i realiteten dette (inkludert spise-/hvilepause ½ t pr dag) en nedskjæring av arbeidstiden.

Skulle FD vurdere en slik henvendelse, måtte organisasjonene være klar over de konsekvenser dette ville medføre og være med på å bære ansvaret.

Konsekvenser ved å få en generell hjemmel til å inkludere hvile-/spisepausen i arbeidstiden.

Med utgangspunkt i det som er nevnt i pkt 6, vurderte en den gang at følgende forhold måtte tas i betraktning

- a) hensynet til statsadministrasjonen for øvrig
- b) økonomisk hensyn
- c) hensyn til tjenesten
- d) hensyn til loven.

Ad a) Statsadministrasjonen for øvrig.

Saken ble underhånden drøftet med Forbruker- og administrasjonsdepartementets statsråd som ga uttrykk for at en generell innføring av ½ times hvile-/spisepause inkl i arbeidstiden i statsadministrasjonen ikke kunne komme på tale. Hvis det derimot var nødvendig å gjennomføre en slik ordning i Forsvaret, kunne ikke Føad motsette seg dette. Det måtte i så tilfelle bli en ren intern sak i Forsvaret.

Det måtte derfor være en forutsetning at organisasjonene aksepterte at tjenesten i Forsvaret er så spesiell at om en kom fram til en ordning, så kunne ikke denne danne presidentens for de øvrige statsetater.

Ad b) Økonomisk.

I Forsvaret var det ca 10 000 ansatte, befal og sivile som hadde spisepause eksklusiv. Regner en hvile-/spisepausen til 30 min og omregner denne til årsverk, ga dette et tap på 687 årsverk eller ca 40 mill kroner i tapt arbeidsinnsats. Det største utslaget fikk en i Hæren ved stående avdelinger og ved avdelinger i de øvrige forsvarsgrener som hadde samme tjenestemønster som Hærens stående avdelinger.

Dette førte en over til

Ad c) Hensynet til tjenesten.

Det menige mannskapet har 42½ t pr uke. Det var allerede en differanse i tid på 2½ t pr uke.

Skulle pausen inkluderes, ville det medføre at denne differanse økte til 5 t pr uke.

Av hensyn til de øvelsesprogrammer som i dag gjelder, lot ikke dette seg gjøre uten en betydelig styrkelse av befalskorpset. Av økonomiske og personellmessige grunner, antok en at dette ikke lot seg gjøre. En måtte i tilfelle gå til det skritt å la de menige mannskaper generelt følge befalens hva angår arbeidstid samt at en får en bedre utnyttelse av

befalens arbeidskraft ved å ta i bruk § 47 i lov om arbeidsmiljø i større grad enn det gjeldende ATB § 10 om omfordeling av arbeidstid tilsier.

Ad d) Hensyn til loven.

Lovens § 51 er av vernemessig art. Av de uttalelser en mottok fra Direktoratet for arbeidstilsynet fremgår at hvis en avtalemessig kommer fram til at hvile-/spisepausen skal være inklusiv, så er det forutsatt at arbeidstakeren i dette tidsrom skal stå til arbeidsgiverens disposisjon. Dette vil igjen si at krav til spiserom, transport til disse m v, ikke kan reises, idet arbeidstakeren da er forutsatt å ta pausen under arbeidets gange.

Avveining av konsekvensene mot de fordeler en kunne oppnå.

De økonomiske konsekvenser en har nevnt i pkt 7, ville bli store. De ansatte vil som gruppe samlet få større fordeler. Skulle derfor FD gjøre noe i sakens anledning, måtte det være en klar forutsetning at spørsmålet om likhet ville være det avgjørende. Som nevnt har organisasjonene et ansvar. Dette ansvar forutsatte en de måtte være villige til å påta seg. Om et lite mindretall fikk forlenget sin arbeidstid, måtte derfor organisasjonene være med på å håndheve forutsetningene i en fremtidig ordning som måtte bli som nevnt i følgende.

På bakgrunn av foranstående utarbeidet departementet forutsetninger for avtalen som ble presentert av daværende forsvarsminister Hansen, i møte med hovedsammenslutningens representanter.

I henhold til vedlagte protokoll ble forutsetningene stort sett fulgt og avtalen sluttet som protokoll viser.

Etter avtalen hadde virket ett år tok organisasjonene opp pkt 8 i protokollen, hvor det fremgår at personell som nyttilsettes eller tilbeordres tjenestesteder skal ha 40 t pr uke, spisepausen inklusiv.

Denne bestemmelse har skapt stor misnøye, bl a i FO og andre staber som tidligere praktiserte uriktig 37½ t pr uke.

I brev av 23 okt f å besvarte Forsvarsministeren en henvendelse fra formennene i BFO og NBF om samme spørsmål, jfr vedlagte kopi.

Organisasjonene har i forbindelse med revisjon av gjeldende ATB, reist krav om en endring av gjeldende spisepauseavtale.

Departementets ledelse har på nytt fått en rekke henvendelser, spesielt fra arbeidssteder hvor tilbeordret og nyttilsett personell får en lengere arbeidstid pr uke enn allerede tilbeordrede og ansatte.

Forutsetningen for nevnte pkt i avtalen var at en over tid skulle få lik arbeidstid. Således skiftet ca 1 000 befal arbeidssted i 1978. Av FOs ca 900 ansatte/innbeordret personell, er det 210 stk som har fått 40 t pr uke.

Det er særlig på sistnevnte sted, misnøyen slår ut. Et forstørrende element i denne forbindelse er at FO og FD deler kontorer i samme bygning. Departementet har, som en del av regjeringskontorene, 37½ t pr uke med reglementsfastet 20 min spisepause.

Departementet er betenkt på å endre gjeldende avtale. Denne forutsetter en skrittvis gjennomføring av lik arbeidstid for alt personell i Forsvaret, noe FD med hjemmel i protokollen av desember 1972 kunne ha iverksatt.

Saken har vært forelagt Fod, som har uttalt at de er enig i at det er betenkelig å endre avtalen om hvile-/spisepauser i Forsvaret.

Som det vil fremgå av foranstående hadde en før avtalen ulikheter, disse ulikheter vil skrittvis bli eliminert ved den nye avtale, slik at til slutt vil en få ens arbeidstid for alle. Dette forsterkes for øvrig i avtalens punkt 6 hvor en er blitt enige om at ved neste generelle nedsetting av arbeidstiden, skal alle ha lik arbeidstid.»

III. OMBUDSMANNSNEMNDAS BEFARINGER

Ombudsmannsnemnda har i 1981 besøkt følgende avdelinger:

26—29 oktober:

Ramsund orlogsstasjon
Narvik sjøforsvarsdistrikt Nes fort
Infanteribataljon nr 3/Brigaden i Nord-Norge
Harstad sjøforsvarsdistrikt
Skrolsvik fort
Grøtavær fort
Befalsskolen for Infanteriet i Nord-Norge
Kystvaktartøyet Senja.

16—19 november:

Ingeniørvåpnets skole- og øvingsavdeling
Infanteriets skole- og øvingsavdeling
Luftforsvarets skoler Stavern.

Ramsund orlogsstasjon.

Kommandør Rønning tok imot nemnda og orienterte om stasjonen og dens virksomhet.

Velferds- og fritidsbeskjeftigelsen har vært noe svak. Det arbeides nå med et nytt idrettsanlegg som delvis finansieres av STUI-midler og bygges sammen med kommunen. Det samarbeides også med sivile myndigheter om et nytt skitrekk som de håpet ville stå ferdig til vinteren.

Videre ble det arbeidet med et servicebygg som skal inneholde hotell, restaurant, kino o.l., dette i samarbeid med Ofotens næringsråd og Tjeldsund kommune.

Det er også planer om et tilbygg til kasernen som skal inneholde svømme- og idretts-hall.

Stasjonen disponerer 46 byggeklare tomter. Ti av disse skal bebygges i løpet av vinteren og våren.

Kommandør Rønning hadde ellers inntrykk av at mannskapene stort sett trivdes ved stasjonen.

Det ble holdt møte med tillitsmannsutvalget. Tillitsmennene var godt fornøyd med tjenesten og med Ramsund som tjenestested. De nevnte at det ennå hendte at enkelte instruktører ved

rekruttskolene fremstilte tjeneste ved Ramsund som en form for straff. Dette fant de uheldig og direkte i strid med de faktiske forhold.

Ombudsmannen ga en kort orientering om ombudsmannsordningen.

Tillitsmennene klaget over dusj og toaletter i kjøkkenet og ba nemnda se på dette under befaringen.

Befaringen ga ikke grunnlag for spesielle kommentarer. Når det gjaldt tillitsmennenes klage over dusjen i tilknytning til kjøkkenet, ble det opplyst at denne skulle fjernes og at rommet skulle ominnredes til kjølerom. Dusj og toaletter ville bli innredet et annet sted.

Narvik sjøforsvarsdistrikt — Nes fort.

Distriktets sjef, kommandør Sølvberg tok imot nemnda og ga sammen med fortsjefen en orientering om virksomheten. Tjenesten gikk bra, og mannskapene syntes stort sett å være fornøyd med tjenesten.

Nytt kjøkkenbygg med spisesal var under bygging, dette ville rette opp de nåværende dårlige forhold.

Fortet hadde to nye befalsforlegninger av meget høy standard.

Det var i øyeblikket dårlig oppslutning om sivilundervisningen. Forholdet til sivilbefolkningen var godt, og fortet hadde avtale om bruk av endel sivile lokaliteter til avdelingens fritidsvirksomhet.

Det var bare en tillitsmann til stede, men nemnda hadde en samtale med ham.

Nemnda foretok en befaring hvor de så på mannskapsforlegninger, kantine, sykestue og befalsforlegninger. Det var bygget to befalsforlegninger, en med vanlige hybler og en med litt større og mer komfortable hybel-leiligheter som var tiltenkt eldre befal som ikke hadde sine familier med. Begge typer var koselige og hadde pene møbler.

Bn III/Brig N.

Nemnda møtte først bataljonsjefen, oblt Solli, avdelingssjefene og velferdsoffiseren. Oblt Solli orienterte om forholdene ved Åsegarden.

Verkstedkapasiteten er for liten til å klare det vedlikeholdsarbeid avdelingen er pålagt. Det mangler også garasjer for kjøretøyene.

Det var bevilget penger til ny befalsforlegning, men arbeidet var ikke kommet igang da det var uenighet om hvilken forlegningstype man skulle velge.

Det var også behov for ny mannskapskasserne. En av kasernene var malt innvendig av mannskapene. Det var foretatt total og

systematisk registrering av alle mangler ved kasernene for å skaffe seg nødvendig oversikt med sikte på en planmessig hovedreparasjon og oppussing. Det var imidlertid vanskelig å få dette til p g a at det gikk så mange midler til reparasjon av ting som menneskene ødela.

Når det gjaldt menneskene var forholdene stort sett bra, men det var et noe for høyt alkoholforbruk. Narkotikamisbruk var det også mistanke om i enkelte tilfeller. Man ville sette inn mottrekk mot dette for å få kontroll med problemet. Ellers var ulovlig fravær det største disiplinærproblemet.

Befalstiasjonen ved avdelingen er tilfredsstillende.

Nemnda hadde møte med tillitsmennene som ikke var fornøyd med spisetjenesten. De måtte spise i to puljer og dette førte til at 2. pulje ikke fikk varm mat til lunsj. De mente dette kunne rettes på ved at man brukte begge spisesalene, slik at alle kunne spise samtidig.

Velferdsoffiseren mente bestemmelsene om velferdspolis kl B ble ulikt praktisert. Noen tolket bestemmelsen om «for staten billigste måte» slik at bare reiseutgifter med buss/tog ble refundert, mens andre avdelinger også refunderte reiser med sivile fly. Han mente man måtte få ensartet praksis her.

Til slutt ble det foretatt befaring i leiren. Kasernene bar tydelig preg av slitasje og for lite midler til vedlikehold.

Kjøkkenet var dårlig med slitt utstyr. Fryserom manglet helt, og kjølekapasiteten var for liten. Det er utvilsomt nødvendig med ny kjøkkenbygning og mer tidsmessig utstyr for at spisetjenesten skal fungere tilfredsstillende. Nytt kjøkken står på avdelingens etablisementsplan.

Spisesalen var tilfredsstillende og hadde stor nok kapasitet hvis begge salene var i bruk samtidig.

Avdelingen hadde sentralisert depottjenesten. Dette innebar en rasjonalisering og forenkling sammenlignet med at hvert kompani skulle ha sitt eget depot.

Åsegarden var opprinnelig ikke dimensjonert for den menneskestyre den har i dag. Det er riktignok bygget endel etter hvert, men det mangler fortsatt endel for å få til en rasjonell virksomhet. Leiren bærer preg av å være relativt gammel og hardt brukt. Ordinære vedlikeholdsmidler vil ikke være tilstrekkelig for å få etablert den standard man finner i nyere forlegninger. En nedslitt leir fører også til at det blir vanskelig å motivere menneskene for orden og renhold.

Nemnda er klar over at det er mange leire som etter hvert kommer i eller er i samme

situasjon som Åsegarden, og det synes å være nødvendig med ekstraordinære bevilgninger til hovedoppussing.

Harstad sjøforsvarsavsnitt.

Kommandør Grasmo tok imot og orienterte nemnda om virksomheten ved distriktet.

Det forelå betydelige planer for utbygging på Trondenes, dels som følge av at befalsskolen skal flytte dit. Utbyggingsplanen er fordelt over 7 byggetrinn hvorav bare trinn 1 og 2 er godkjent av FD. Disse to trinn inneholder 2 menneskaskaserner og kjøkkenet for de anlegg som er forutsatt for befalsskolen.

Byggetrinn 3 består av ny befalsforlegning med messe. Her har man fått tomtevalget godkjent, men selve byggeplanene er ikke ferdige ennå.

Første byggetrinn forutsettes å starte opp i 1982, andre i 1983 og man håper de andre byggetrinn kan igangsettes fortløpende med 1 års mellomrom.

Nemnda holdt møte med det lokale tillitsmannsutvalg på Trondenes. Tillitsmennene hadde ingen spesielle saker de ville ta opp med nemnda.

Det ble foretatt en kort befaring på fortet. Det er mye gammelt og dårlig på Trondenes. Menneskene vet imidlertid at det snart skal settes igang nybygging og tar derfor forholdene med godt humør selv om de som er inne nå selv ikke får nytte godt av nybyggingen.

Skrolsvik fort.

Nemnda ankom Skrolsvik med kystvaktens «Senja» og ble mottatt av orl kapt Braathen som orienterte om fortets virksomhet.

Menneskene har fri annen hver helg fra fredag ved lunsj til mandag kl 1200. Kontingenten kommer fra hele landet, men med hovedtyngden fra Nord-Norge denne gangen. Alle hadde ikke muligheter for å komme hjem i helgene.

Avdelingen avvikler kurs til kystskippereksamen og i sveising.

Av og til får man besøk av kunstnere arrangert av turnékontoret. To ganger i uken er det kino i kantinen hvor også sivile har adgang.

Det ble holdt møte med det lokale tillitsmannsutvalg. Tillitsmennene var i og for seg fornøyd med tjenesten, men hadde inntrykk av at menneskene så langt ut i tjenesten var lei av ensformigheten og den isolasjon som uvilkårlig måtte oppstå på et sted som Skrolsvik. De mente at velferdstilbudene burde økes ved fortene. De hadde heller ikke mange muligheter for idrettslig utfoldelse.

Fortsjefen mente mange av problemene kunne løses om fortet fikk en liten buss.

Befaringen viste at fjellforlegningene var preget av slitasje og manglende vedlikehold. I tillegg til det ubehag det er å bo i fjell, bidro den dårlige standarden ytterligere til å forsterke det dårlige inntrykket.

Vartmvannskapsiteten til dusjene var for liten både i fjellforlegningen og i brakken utenfor. Møblene var helt nedslitte.

Kantinelokalet var i og for seg tilfredsstillende, men møblene var gamle og nedslitte, gardiner manglet og sceneteppet var ødelagt.

Etter nemndas mening bør noe gjøres med utefortene under Harstad sjøforsvarsdistrikt. Selv om mannskapene skal flytte til Trondenes når de nye kasernene er bygget, bør man nå avse midler til vedlikehold for å rette opp det verste.

Tjenesten ved utefortene er etter nemndas oppfatning slik at mannskapene må ha krav på større oppmerksomhet både ved tildeling av velferdsmidler og ved henvendelser om erstatning for ting som er nedslitte.

Nemnda vil på ny minne om den betydning det vil ha for disse mannskapene å få en hyppigere og rask reisemulighet til Harstad etter endt tjeneste om kvelden.

Grotavær fort.

Fortsjefen orienterte nemnda om fortet og hensikten med virksomheten.

De fleste mannskaper er forlagt i fjell, men noen også i fortboligen. Ved forrige kontingent ble hele 15 pst. av mannskapene flyttet fordi de ikke klarte tjeneste og boligforholdene i fjellforlegningen.

Befalssituasjonen er tilfredsstillende selv om det er mye ungt befall. Fortet var nå tildelt en velferdskvartermester slik at man regnet med en bedre velferdstjeneste.

I møtet med tillitsmannsutvalget orienterte Ombudsmannen først om ombudsmannsordningen.

Fortsjefen og tillitsmennene var enige om at noe av den beste velferden ville være å få bedre forbindelse til Harstad slik at man kunne reise dit oftere enn i dag. Ellers hadde tillitsmennene, som var helt nye, for liten erfaring til å kunne uttale seg om forholdene ved fortet.

Fjellanlegget, hvor de fleste mannskaper var forlagt, var også ved dette fortet nedslitt med sterkt behov for gjennomgripende oppussing og utskifting av møbler.

Befalsskolen for Infanteriet i Nord-Norge.

Oblt Dahle redegjorde for virksomheten ved skolen. Skolen har visse problemer p g a

befalsmangel, men kvaliteten på befalet ligger over middels. Søkningen til skolen er bra med hovedtyngden fra landsdelen.

Effektiviteten ved skolen hindres ved at man må kjøre ut av Harstad for å søke øvingsområder. Det preger dessuten skolen at den snart skal flyttes til Trondenes og at det derfor er smått med vedlikehold.

Nemnda møtte tillitsmennene for befallsskolen, USK og leiravdelingen. Ingen spesielle problemer ble tatt opp av tillitsmennene. Ombudsmannen orienterte om ombudsmannsordningen.

Kjøkken, spisesal og oppholdsrom hadde bra standard. Tillitsmennene berømmet kostholdet. Den gamle forlegningen hadde små rom, ofte med skråtak og gjennomgang til andre rom, men elevene trivdes godt. Gymnastikksalen er gammel og erverdig. Den er brukbar, men mangler mye på å fylle dagens krav.

Kystvaktfartøyet Senja.

Utenom det opplagte program ble nemnda invitert med på en nattlig tur med det nye kystvaktfartøyet Senja. Dette ble en meget interessant tur, hvorunder sjefen for kystvakt Nord, kom kapt Aarst ga en bred orientering og kystvaktens oppgaver. Senjas kaptein, kom kapt Johansen, orienterte om skipet og dets mangeartede utstyr og fra broen fikk nemnda selv se hvordan en del av dette virket.

Befalssmesse med spisesal hadde meget høy standard, det samme gjaldt messe og oppholdsrom for de vervede og vernepliktige. Mannskapet var forelagt i enmannslugarer som er meget pene med praktisk utstyr. Det er innredet trimrom med utstyr som nemnda ikke har sett i noen militærforlegning i land.

Ut fra nemndas forutsetninger synes dette å være et fartøy som må være vel skikket til å løse de oppgaver det vil bli satt til. Både befall og mannskaper syntes å trives meget godt ombord.

Ingeniørvåpenets skole- og øvingsavdeling.

Avdelingens sjef, oberst Rognlien, ga først en orientering om avdelingen og dens virksomhet. Avdelingen disponerer også Eggemoen og en rekke avdelinger har sine lagre på Hvalsmoen og Eggemoen.

Det drives en rekke befallskurs med fra 1 til 8 ukers varighet. Befalsskolen for Ingeni-

ørvåpnet er også plassert på Hvalsmoen. Sivilingeniører som går til Hæren gis befalsutdannelse. Skolen gir også 3-årig ingeniøruddannelse, og disse avtjener deretter 30 mndrs plikttjeneste med sersjants grad. Søkningen til ingeniørskolen er meget tilfredsstillende, og de siste år har man utelukkende hatt elever med artium.

Videre utdannes mannskaper til å kunne betjene ulike anleggsmaskiner og diverse vognførere. I mer begrenset omfang utdannes også reparatører til tyngre anleggsmaskiner. Av de beste elevene plukkes endel ut for videre utdannelse med sikte på å være instruktører for neste kull på maskinførerskolen. De nye arbeidstidsbestemmelsene for militært personell skaper mange vansker for utdannelsesopplegget.

Etter sjefens orientering ble det holdt møte med tillitsmannsutvalget. Ombudsmannen orienterte om ombudsmannsordningen og hensikten med besøket.

Tillitsmennene pekte på at forlegningsforholdene var dårlige. Ny mannskapsforlegning var i 1977 gitt høy prioritet, men var gradvis nedprioritert. Nå var det sagt at det ikke ville bli bygget ny forlegning før etter 1985. Ny mannskapsmesse har imidlertid fortsatt 1. prioritet i avdelingen.

Befaringen på Hvalsmoen viste at forlegningsbrakkene uten tvil er av dårlig standard. Mangel på isolasjon gjorde brakkene kalde, det var ikke mulighet for ventilasjon slik at luften ble tung. Noen rom var belagt med 4, andre med 8.

I hver brakke var det i samme rom urinal, toalett og vaskerom. I tillegg ble det vasket klær i rommet.

I det store og hele må forholdene for de mannskaper som bor i brakkene karakteriseres som svært utilfredsstillende.

Infanteriets skole- og øvingsavdeling.

Besøket ble innledet med en samtale med sjefen, oberst Hunstad, skolesjefen og velferdsoffiseren.

Det drives omfattende skole- og kursvirksomhet ved avdelingen. De fleste mannskaper er bare kort tid på Heistadmoen og dette skaper visse problemer for kontinuiteten i tillitsmannsarbeidet. Størsteparten av mannskapene kommer fra Østlandsområdet, og mange kunne derfor nå hjem etter endt tjeneste. I helgene var leiren så og si tom.

Forlegningsforholdene var stort sett bra, kantineforholdene derimot ikke tilfredsstillende. Det er få refselsler ved avdelingen. Søkningen til befalsskolen er tilfredsstillende

og en rimelig del av elevene fortsetter som befal.

Etter samtalen ble det holdt et møte med fellesutvalget. Det fremkom ingen saker som krever spesiell omtale.

Nemnda foretok en befaring i leiren. Kantine var plassert utenfor leirområdet og det var adgang for sivile. Forholdene var stort sett bra, uten at det var spesielt trivelig.

Kantinebygget inneholdt også bibliotek med leserom og kinosal. I kjelleren var innredet et lite kapell og noen hobbyrom.

Det var ført opp en ny kaserne for befalskoleelevene. Den var av Forsvarets siste type og hadde meget høy standard.

Kjøkken og spisesal var også meget bra med tilstrekkelig kapasitet. Det eneste som var dårlig var oppholdsrommet for kjøkkenmannskapene.

Nemnda så ellers på depot, sykestue og gymnastikksal.

Luftforsvarets skoler Stavern.

Nemnda ble mottatt av sjefen for LSS, oberst Røkke, som ga en orientering om virksomheten.

Bygningsmassen består av en blanding av gammelt og nytt, til dels av dårlig standard. Det foreligger visse planer om opptrapping av virksomheten i Stavern. Dette betinger at det og må foretas en utbygging av stasjonen rent bygningsmessig.

Offiseresskolen og befalsskolen er vanligvis de store enhetene ved avdelingen. Til tider er imidlertid kursavdelingen sterkt belagt.

En utvidelse av virksomheten vil skape boligproblemer, idet man ikke vil kunne skaffe boligtomter i Stavern.

Det ble holdt møte med fellesutvalget med tillitsmenn fra de forskjellige avdelinger og skoler. Tillitsmannen for de kvinner som tjenestegjorde ved skolen ga uttrykk for et ønske om at de skulle undergis de samme refselsler som menn — herunder også kakebu. Forøvrig gikk deres tjeneste utmerket og de gled godt inn i miljøet.

Tillitsmennene hadde ingen konkrete problemer de ønsket å ta opp. De saker som dukket opp klarte de å løse internt. De var fornøyd med samarbeidet mellom befal og menige.

Nemndas befaring viste at elevkasernen har bra standard. Rommene har forgang med plass til skap, eget toalett og vask. Dusj og badstue i kjelleren, oppholdsrom av bra standard.

Kjøkken og spisesal er tilfredsstillende med bra utstyr. Det er egen spisesal for korporalene. Maten er god og det er få klager.

Befalsskolen holder til i en bygning bygget

for et annet formål. Klasserommene er små med spartansk utstyr. Dårlige kontorer og for liten plass for skolens instruktører. Alt i alt lite tilfredsstillende undervisningsforhold for befalsskolen.

Befalsmesse av meget høy standard med fine garderobeforhold, pen spisesal og hyggelige oppholdsrom med pene møbler og utstyr for-
øvrig.

Oslo i februar 1982.

Edg. Andreassen.

Kåre Hansen.

Hans Nordahl Jensen.

Erlend Rian.

Ottar Gravås.

Per-Kristian Foss.

Ola D. Gløtvold.
